

Stenkumla kyrka

I den nuvarande kyrkobyggnaden finns rester av en äldre kyrka, troligen från 1100-talet. Tornet är från 1200-talets förra hälft, koret från omkring 1250 och långhuset omkring 1300. Ringkammaren i tornets bottenplan har i den medeltida väggputsen ristningar av olika slag, skepps-, djur- och människofigurer, enligt uppgift även några runor, G 209.

De båda bildstensformade runstenarna G 207 och G 208 noterades första gången av Georg Wallin »på kyrckjogården» och avritades 1799 av C. G. Hilffeling där de låg »Söder Kyrkan». Ännu på P. A. Säves tid låg båda kvar där. På O. v. Friesens bilder (1923) ligger stenarna däremot lutade mot västra kyrkogårdsmuren så som också meddelats i kyrkoinventariet 1919. Senare, 1932, befanns de jämte några gravstenar ligga i förnedring utanför kyrkogårdsmuren men flyttades samma år tillbaka in på kyrkogården och placerades vid den norra grinden i kyrkogårdsmuren. 1941 fick de sin plats vid södra väggen i tornrummet. Genom det nuvarande orgelarrangemanget från 1963 är stenarna och putsinskrifterna bakom dem svåråtkomliga för undersökning, beträffande putsinskrifterna så mycket mera beklagligt som dessa aldrig varit föremål för granskning.

207. Stenkumla kyrka

Pl. 64, 65

Litteratur: L 1590, S 82, F 225, W 47. G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1 (dep. i Kungl. Bibl.), s. 660, 739f.; C. G. Hilffeling, *Resejournal* 1799 (hs F m 57: 6 och F m 57: 7 i Kungl. Bibl.), s. 187; N. J. Ekdahl, *Resa på Gotland* 1826 (ATA), s. 15; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 134; J. H. Wallman och S. V. Moberg, *Anteckningar under en resa sommaren 1833* (hs i Nord. mus.), s. 27; C. Säve, *Brev t. P. A. Säve* 31.5.1849 (avskr. i hs R 623: 5 i UUB, s. 452), 9.6.1850 (ibid. s. 477), 26.7.1875 (ibid. s. 735), 12.9.1875 (ibid. s. 736), *Gutniska urkunder* (1859), s. xxxvif.; P. A. Säve, *Gotländska samlingar V* (hs R 623: 5 i UUB), s. 799, *Gutaord XII* (hs R 625: 11 i UUB), s. 179f.; [S. Bugge i] E. Brate, *Runverser* (ATS 10, 1887–91), s. 296; S. Söderberg, *Anteckningar* 1891 (i *Runor* 8, ATA); H. Pipping, *Om runinskrifterna på de nyfunna Andre-stenarna* (1901), s. 53; A. Noreen, *Altschwedische*

Grammatik (1904), s. 497; Kyrkoinventarium 1919 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar 1923 (UUB), s. 147, Personal Names of the Type *Bótolfr* (i *Studia Neophilologica* XIV, 1942), s. 358; K. Bergström t. Riksantikvarien 29.7.1932 (ATA); B. Söderberg t. Riksantikvarien 20.9.1932 (ATA); Pastorsämbetet i Stenkumla t. Riksantikvarien i nov. 1932 (ATA); M. Stenberger t. Riksantikvarien 9.8.1940, 20.7.1941 (ATA), t. G. Arwidsson 2.8.1940, t. I. Lilja 25.8.1940, 28.9.1941 (Gotlands Fornsals arkiv); S. Lindqvist, Gotlands Bildsteine I (1941), s. 53, 2 (1942), s. 113; Sveriges kyrkor, Gotland bd 3 (1942), s. 23; PM 1945 (ATA); E. Wessén, Anteckningar 6.7.1947 (ATA); A. Ruprecht, Die ausgehende Wikingerzeit im Lichte der Runeninschriften (Palaestra Bd 224, 1958), s. 163 f. (nr. 191); S. B. F. Jansson, Runinskrifter i Sverige (1963), s. 60, 2. uppl. (1977), s. 61.

Äldre avbildningar: Hilfeling, teckning 1799 i F m 57:7, Tab. 51 (blyertskopia i ATA); Wallman, blyertsskiss i a. a.; P. A. Säve, teckning 31.8.1875 (R 625: 11, s. 180), renritning (R 623: 5, s. 799); S. Söderberg, teckningar 1891, foto 1891, litografi (samtl. i ATA); O. Sörling, teckning [före 1907, sannolikt efter Söderbergs original], återgiven i Lindqvist a. a. 1942, fig. 495; J. W. Hamner o. O. v. Friesen foto 1923 (UUB och ATA); M. Stenberger, situationsfoto 1940 (ATA).

Runsten, fragmentarisk, med bildstensform. Den står sedan 1941 uppställd mot södra väggen i Stenkumla kyrkas ringkammare, väster om och invid G 208.

De båda runstenarna G 207 och G 208 finns tidigast antecknade i G. Wallins *Analecta* 1: »Stenkumbla på kyrckjogården» (s. 660). Fig. 83. Senare är de avritade av C. G. Hilfeling. Hans *Resejournal* 1799 meddelar: »Efter middagen afritades (mellan rägnskurarna) en på Kyrkogården Söder Kyrkan liggende men skadad Runsten. Se Tab. 51.» Endast G 207 omtalas här, men i tillhörande *Atlas* (F m 57:7) finns båda runstenarna avbildade, tab. 51 och 52 (här fig. 84 och 91). Teckningarnas underskrifter bekräftar, att lägesuppgiften gäller för båda stenarna. Av teckningarna framgår vidare, att bådas rotpartier blivit omformade och att topparna voro skadade. G 207 var dessutom i två delar, av vilka nu endast den nedre återstår.

N. J. Ekdahl har 1826 varit i Stenkumla men i reseberättelsen endast noterat: »På kyrkogården äro 2 runstenar som båda äro defecte.» J. G. Liljegren uppger som källa för G 208 (L 1591) förutom Hilfeling även Ekdahl, och detta är förmodligen anledningen till notisen av Carl Säve i *Gutniska urkunder* (s. xxxvi), att Ekdahl skulle ha läst den ena av Stenkumla-stenarna (G 208, som han felaktigt benämner nr 82); någon uppteckning av Ekdahl har jag dock inte funnit bevarad av G 208, ej heller av G 207, endast ovan nämnda notis. I kyrkoinventariet 1831 förbises de helt och hållet: »På kyrkogården finns väl några Grafstenar men utan inscription och således utan något antiquitetiskt värde.»

J. H. Wallman uppehöll sig den 19 juli 1833 en stund i Stenkumla och gjorde i väntan på middag i prästgården skissartade blyertsteckningar av båda stenarna, vilkas »inscriptioner likväl voro ganska tydliga». Läget uppges vara »på södra sidan om kyrkan». Av G 207 fattades redan nu mellandelen som alltså förkommit någon gång mellan 1799 och 1833. Däremot fanns på G 208 högra delen av toppen kvar.

Carl Säve har sedan förgäves sökt de båda Stenkumla-stenarna, »nu äro båda stenarne spörlöst försvunne och troligtvis sönderslagne eller nedmurade» (*Gutniska urkunder*, 1859, s. xxxvi). Han efterlyste dem redan 1849 och 1850 (brev t. P. A. Säve). Först sommaren 1875 hade man hittat dem. »Underligt att de så länge kunnat undgå oss bägge – säkert omflyttade i sednare tider», skriver Carl till Pehr Arvid (12.9.1875). Konceptteckningarna (R 625: 11, s. 180, 181) av P. A. Säves hand har påskriften »Ritad 31.8.75». Av bilden på G 207 framgår, att återfyndet bara gällde stenens större, nedre stycke; mellandelen saknades fortfarande.

På Säves renritning (R 623: 4, s. 258) uppges, att G 207 »ligger 3 aln. 21 tum högkyrkans södra mur väster om o. tätt intill följ. runsten L 1591; 83 [G 208] – Stenen är afslagen». Fig. 85. Stenarna låg alltså 2,30 m S om långhuset, efter varandra, synbarligen som gångstenar, vilket stämmer med att de blivit starkt nötta, särskilt mittpartierna (jfr med Hilfelings teckningar). S. Söderbergs förklaring att trampslitningen på G 207 skulle bero på att »den helt visst legat som golfsten» behöver alltså inte tillgripas.

Sven Söderberg, som 1891 ingående granskade de båda stenarna, uppger inte belägenheten (endast »Stainkumla»), men hans foton (fig. 86 och 93) visar dem vilande på vänstra långsidan invid en stenmur, samma som på v. Friesens foton 1923. Det måste vara »västra kyrkogårdsmuren», som uppges i kyrkoinventariet 1919. Dit hade de alltså flyttats någon gång mellan 1875 och 1891. Söderbergs foto av G 207 1891 (fig. 86) visar, att ytterligare ett litet stycke av stenen upptill till vänster (runföljden 27–30), som

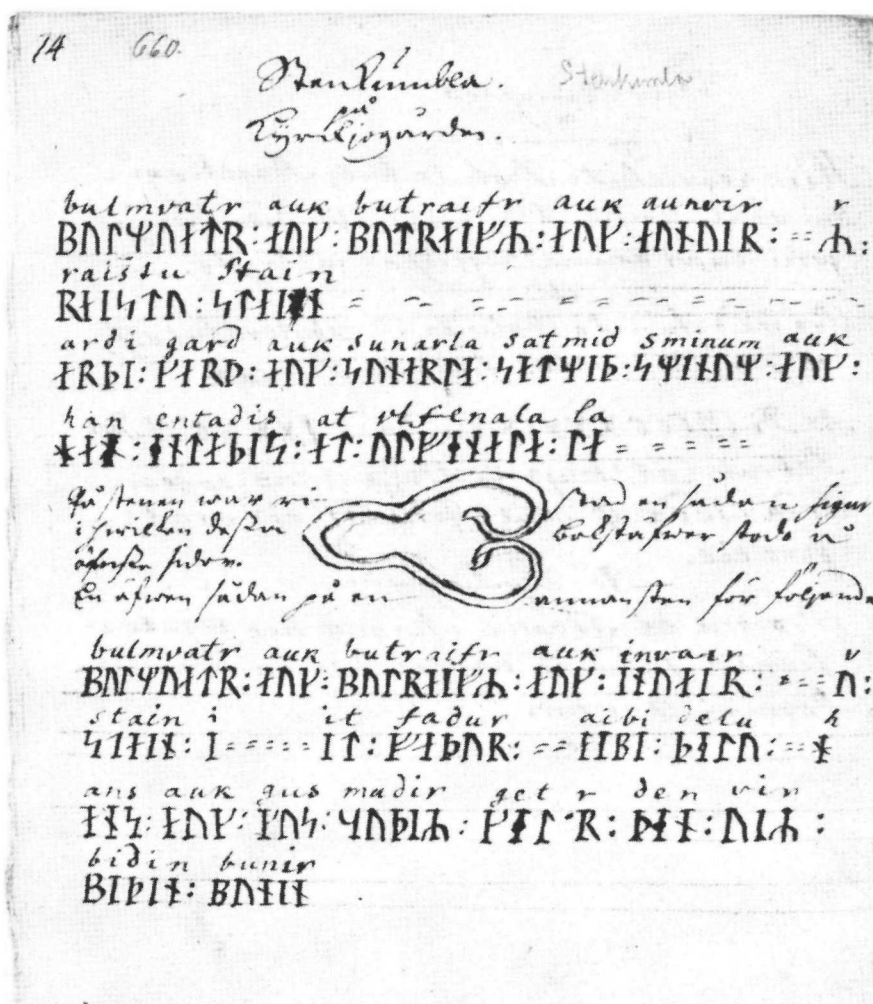

Fig. 83. G 207, 208. Stenkumla kyrka. Efter uppteckningar i G. Wallin, Analecta I, s. 660.

fanns på Säves tid, samtidigt gått förlorat. G 208 hade också förlorat ett litet stycke av toppen, som fanns med på Hilfelings teckning (runföljden 38–46), men i detta fall hade skadan skett redan före Säves tid, dvs. mellan 1799 och 1875.

Enligt en anmälan till Riksantikvarien 1932 hade stenarna sedan återigen flyttats och tillsammans med några gravstenar hamnat »utanför kyrkogårdsmuren i en buske bakom en hönsgrärd». De återfördes dock samma år till kyrkogården och uppställdes »innanför kyrkogårdsmuren vid norra grinden» (se fig. 87). Riksantikvarieämbetets samtidigt uttalade önskemål om stenarnas förvaring i tornrummet tillgodosågs först i juli 1941, då de fick sin nuvarande plats. Här granskades inskrifterna 1944 och 1947 av E. Wessén. Stenarnas förlorade delar har förgäves eftersökts.

Genom det nuvarande orgelarrangemanget, som genomfördes 1963 utan Runverkets vetskap, har stenarna beklagligtvis blivit praktiskt taget oåtkomliga. De står trångt, avståndet mellan väggen och orgeln är bara 65 cm, och de kan inte riskfritt flyttas bort, inte heller fotograferas. Uppmålningen med permanent färg 1941 genom ickerunolog (M. Stenberger) omöjliggör dessutom en förutsättningslös undersökning nu. Tyvärr rådde samma förhållanden vid Wesséns granskningar 1944 och 1947.

Ljusgrå kalksten. Endast nedre delen, något mer än hälften, av den ursprungliga runstenen är i behåll. Rotpartiet har sekundärt omformats, av konturen att döma på 1300-talet, för vilket ändamål är

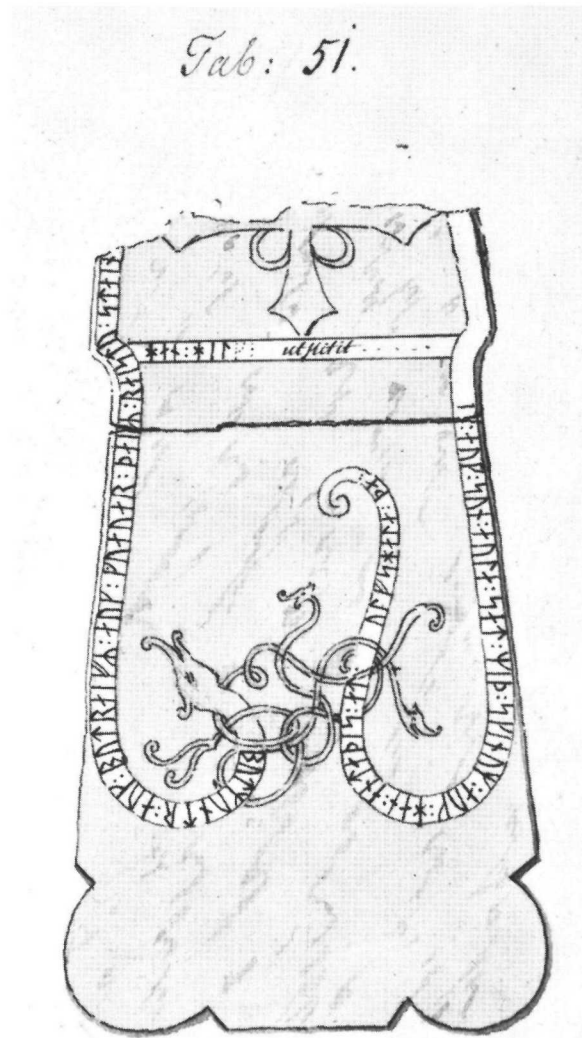

Fig. 84. G 207. Stenkumla kyrka. Efter teckning av C. G. Hilfelings.

ovisst. Nuvarande höjd 1,63 m. Stenen har ursprungligen varit ca 2,5 m hög. Största bredden är 1,35 m, tjockleken 18–20 cm. Runornas höjd 4,5–6 cm. Hilfelings teckning visar, att runstenen har haft bildstensform. Textbandet, en ormslinga, har följt stenens formhuggna kanter, huvud och stjärt har hållits samman av öglor i ett par smalare, enbart ornamentala ormslingor; ett tvärband på stenens hals (på det förlorade stycket) har synbarligen också burit runinskrift. I den övre slutna ytan på stenens huvud har varit inskrivet ett ristat kors med spetsigt avslutade armar samt bandöglor i korsvinklarna. Av stenyntans beskaffenhet ger Wessén en beskrivning som gäller fortfarande: »Ytan hårt sliten, särskilt på mitten, där all ristning är utplånad. Runslingan utmed stenens ytterkanter bättre bevarad». Stenens baksida är rå.

Av skäl som ovan nämnts nödgas jag helt lita till de äldre granskningarna. Två av de sakkunnigt gjorda läsningarna är sinsemellan helt överensstämmande, S. Söderbergs och O. v. Friesens. Söderbergs 1891 ligger i tiden långt före v. Friesens. En noggrann motivering finns i hans anteckningar samt i adekvata teckningar i ATA (fig. 88, 89). Den läsning som v. Friesen ger saknar däremot kommentar. Fig. 90. Dessutom är v. Friesens beroende av Söderberg uppenbart: »Båda granskade efter Söderbergs granskn. Se den.» Med »den» avses tydligen ett exemplar av Söderbergs foto, som finns i v. Friesens fältmaterial i Uppsala Universitetsbibliotek. Jag har därför ansett mig böra prioritera Söderbergs och följdriktigt

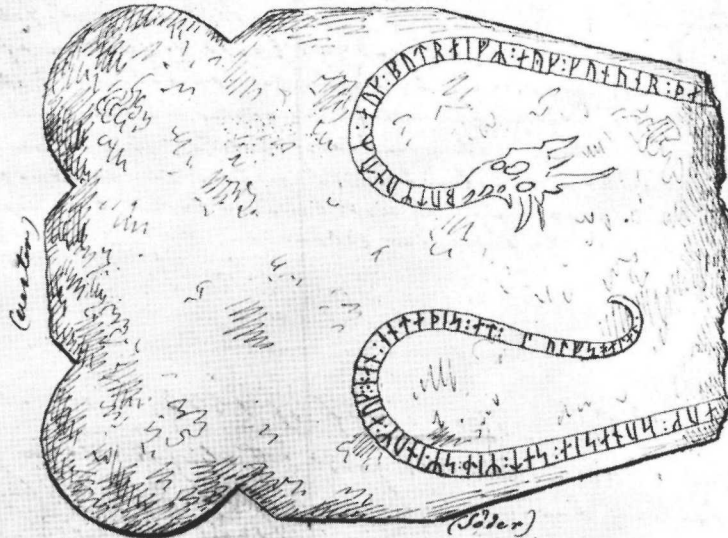
799

204. Runstenar (i Stenkumla kyrkagård)
(Norr)

IV: 221, nr. 258.

V. sid. 477, nr. 187.

V. sid. 705, 736,
452.

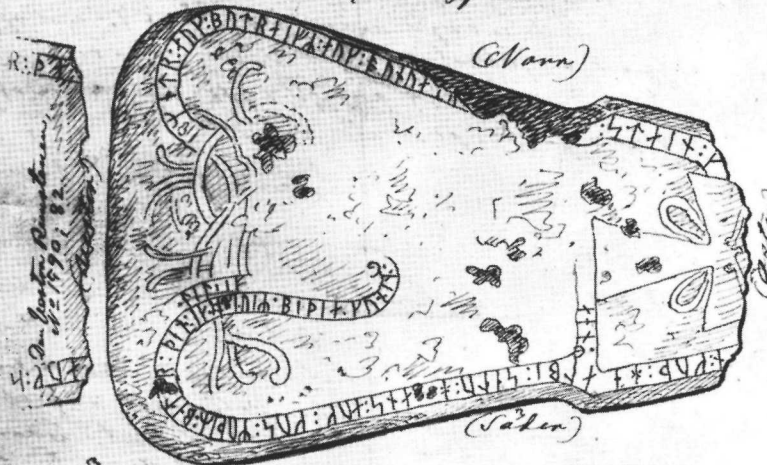

Den Östra Runstenen, nr. 1591, 83.

Den Östra, 2 aln. 19 tum lång, 2 aln. 5 tum bredast & 1 aln. 14 tum smalast, (Lij. N° 1590; G. Säve, Fösta. verk., N° 82), ligger 3 aln. 21 tum höghögkants södra mur samt väster om & till iertill följ. runsten, N° 1591; 83. — Stenen är afslagen (vid öfver? eller nedre? ändan). Runorna ofta svår- lästa; & Ormans hufvud är mycket atygligt, har (enl. Lij.) en ike någon run-rad tvärför stenen med: "hin helgi"; & i st. f. (Lij.) "dula" [= Aula = Olof?] står: hnt+h1t = suna sia, & i st. f. (Lij.) "skinum" står: h4p.1+h4p. = "sinum". Bista ordet tycks vara: Ulfshale (Ulfshale är en lantbruker på ön Måren (norrut)); —

IV: 221, nr. 259.

V. sid. 705, 736.

Den Östra, 2 aln. 19 tum lång, 2 aln. 1/2 tum bredast & 1 aln. 6 1/2 tum lång (Lij. N° 1591; G. Säve, Fösta. verk., N° 83), ligger 3 aln. 21 tum från höghögkants södra mur samt väster om & till iertill följ. run- sten, N° 1590; 82. — Stenen är afslaget afslagen, men, — öfver en järnklappan — till öfver stämpad kort till

Fig. 85. G 207, 208. Stenkumla kyrka. Efter teckningar av P. A. Säve i R 623: 5, s. 799.

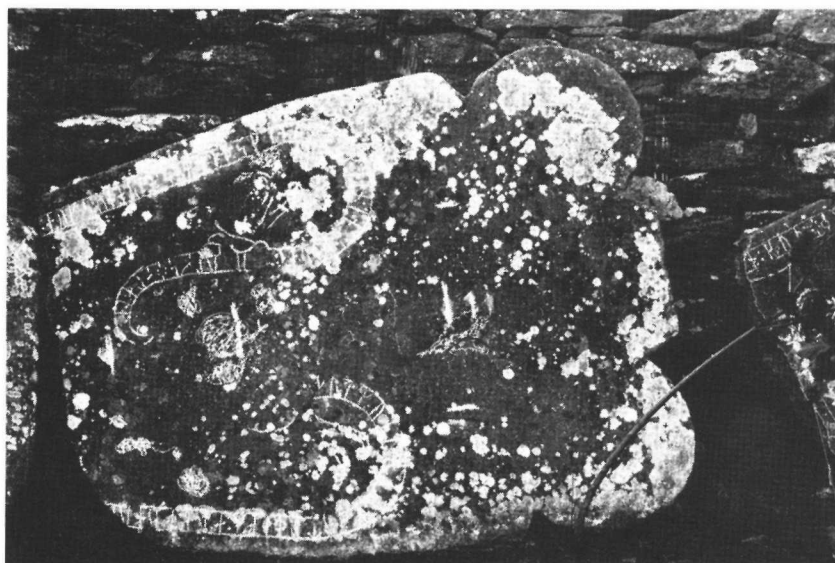

Fig. 86. G 207. Stenkumla kyrka. Foto S. Söderberg 1891.

nedan redovisat inskriften så som Söderberg läst den, pl. 65. Suppleringen har i första hand skett efter Hilfeling, som funnit ristningen i fullständigare och tydligen bättre skick än senare granskare; runföljden 44–51 är hämtad från Wallin, som ensam redovisat densamma. Med Söderbergs utförliga och förträffliga kommentar till läsningen (i Runor 8), nedan i sin helhet citerad, har jag velat kompensera det förhållandet att Runverket genom stenens tidigare imålning inte haft möjlighet att ge en egen.

Inskrift (enligt S. Söderberg; supplerad efter C. G. Hilfeling och G. Wallin):

butmuntr : auk : butraifr : auk : kunu[ar : pair : raistu : stain ... arpi : karp] : auk :
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50

sunarla : sat : mip : skinum : auk : han : entapis : at : ulfshala : pa : [han : hilki ...]
 55   60   65   70   75   80   85   90   95   100   105

»Botmund och Botraiv och Gunnvar, de reste stenen ... gård och söderut drev skinnhandel (eg. satt med skinn). Och han dog på Ulvshale ...»

Till läsningen: Söderbergs numrering av runorna, som omfattar även skiljetecknen, har nedan ändrats och anpassats till den translittererade textens ovan, fältmässiga förkortningar har i klargörande syfte upplösts och interpunktionen tillrättalagts. – »1 **b**, nedre delen saknas helt och hållet, har varit grundare inhuggen. Öfre delen af [huvud]stafven grund, delvis inhuggen i fördjupning såsom det synes, kännestreckets [=bistavens] nedre del af öfre lyckan nog tydlig men förlorar sig uppåt. Intet gränsstreck [=ramlinje] märkbart och ofvanför intet spår af slinga. 2 **u**: öfre delen svag, knappt märkbar, nedre delen tydlig med här börjande gränsstreck. 3 **t**: två tydliga, jmförelsevis djupa, borrade prickar ända de svaga, knappt märkbara kännestrecken, stafven temligen djup, men med orena kanter. 4 **m**: grunda men breda streck; här börjar öfre gränsstrecket blifva märkbart. 5 **u**: tydliga streck, midten inhuggen i en fördjupning. 6 **n**: grunda streck, prickarna tydliga o. skarpa. 7 **t**: djup, bred staf, grundt [känne]streck t. v. med tydlig prick; bredt och djupt [känne]streck t. h. med tydlig prick, detta streck synes vara inhugget i en naturlig, strecklik fördjupning, hvilken fortsätter nedanför pricken. 8 **r**: stafven till större delen märkbar i ojemnheter, toppen med dithörande gränsstreck dock nästan helt utplånad; så ock öfre delen af kännestreckets; toppen har varit grundare inhuggen. [Sk=skiljetecken] :, tydliga borrade prickar. 9 **a**: stafven grund, kännestreckets djupare med tydliga ändprickar. 10 **u**: nedre delen af stafven djup,

Fig. 87. G 207, 208. Stenkumla kyrka. Foto M. Stenberger 1940.

öfre grund, kännestrecket kraftigt alltigenom. 11 **k** tydligt. Sk :, två tydliga prickar. 12 **b**: öfre delen af stafven har varit grundare inhuggen än det öfriga och är därför ej märkbar; det öfriga grundt, men läsbart. Obs. nedre lyckan kortare än den öfre. 13 **u** grundt men säkert. 14 **t**: prickarna djupa och tydliga, men strecken mycket grunda, foten af stafven omärkbar. 15 **r**: stafven någorlunda djup, kännestrecket grundt, öfre delen ej märkbar. 16 **a**: stafvens öfre del grund, nedre delen och kännestrecket djupare och tydliga; prickarna grunda. 17 **i** kraftigt. 18 **f**: staf och inre kännestreck någorlunda djupa, yttre kännestreck svagt och grundt. 19 **n**: någorlunda djupa, delvis breda streck. Sk :, grunda prickar. 20 **a** tydligt med grunda prickar. 21 **u**: stafven tydlig, kännestrecket orent streck, toppen af runan ej synlig tillfölje af en naturlig fördjupning. En del af kännestrecket ej märkbar. 22 **k** grundt, men tydligt. Sk :, två grunda prickar. 23 **k**: stafven ojemn, inhuggen i fördjupningar, kännestrecket fint och smalt och grundt, toppen af kännestrecket fins ej. 24 **u**: orena, grunda streck, inhuggna i fördjupningar, toppen ej märkbar. Gränstreck vid denna och föregående runa ej märkbart. 25 **n**: djupa streck, främre pricken djup, bakre grund. 26 **u** tydligt, ehuru grundare än föreg.; toppen af kännestrecket afslagen. R. 27 [**a**]: en 2 cm lång tydlig, bred men grund staf, intet kännestreck el. spår af synligt. [Brottskada.] Sk, 2 tydliga prickar. 52 **a** någorlunda kraftigt med tydliga prickar. 53 **u**: toppen af stafven ej märkbar, midten bred och djup, foten svagare, kännestrecket någorlunda kraftigt, jemnare hugget. 54 **k** någorlunda kraftigt. Sk :, två fina, djupa prickar. 55 **s** grundt men tydligt. 56 **u** likt föregående. 57 **n**: grund, bred staf med breda, grunda prickar. 58 **a**: grund staf men djupt o. bredt kännestreck med tydliga prickar. 59 **r**: toppen af stafven någorlunda kraftig, resten mycket grund, så ock kännestreck, hvars topp ej är märkbar. 60 **l**: stafvens öfre del någorlunda kraftig, nedre delen knappt märkbar, kännestrecket bredt och grundt med djupare, tydlig prick på ändan. 61 **a**: öfre delen af stafven och kännestreck med sina prickar tydliga, nedre delen af stafven knappt märkbar. Sk :, tydliga prickar. 62 **s**: tydliga, ehuru ej djupa streck, runan ovanligt grundt

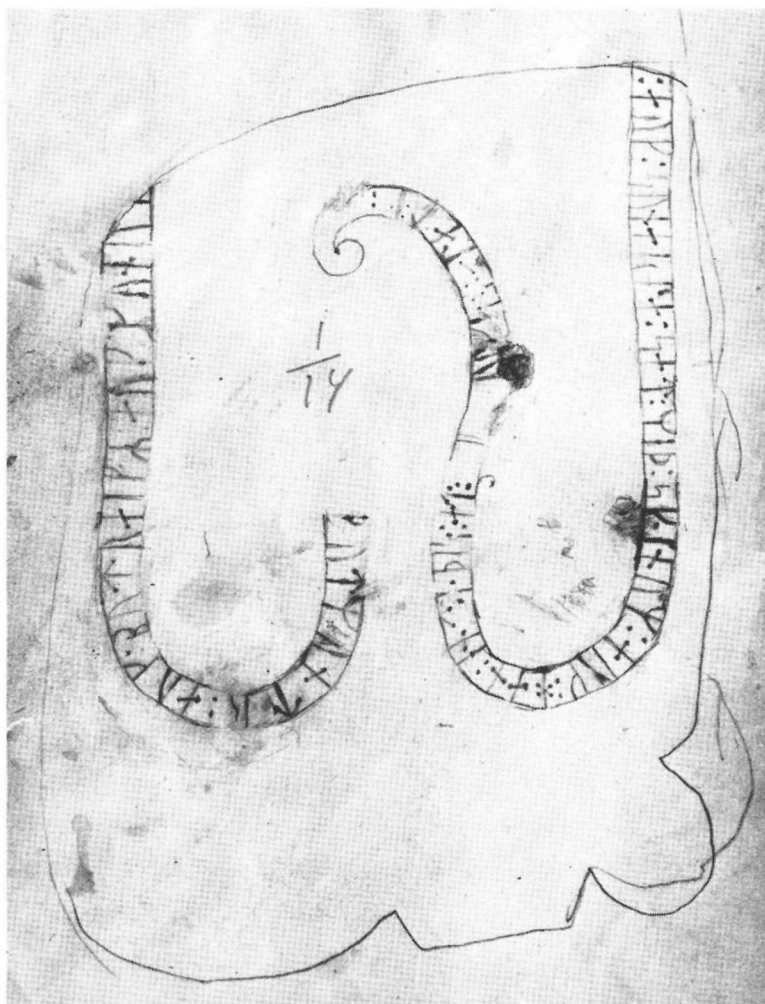

Fig. 88. G 207. Stenkumla kyrka. Efter teckning av S. Söderberg.

och oregelbundet inhuggen. 63 **a**: öfre delen af stafven och kännestreck med sina prickar lika föregående runa, men nedre delen af stafven knappt märkbar. 64 **t**: öfre delen af stafven grund, knappt märkbar, det öfriga tydligt. Sk :, tydliga [prickar]. 65 **m**: grunda men tydliga streck med undantag af stafvens topp, som ej är märkbar. 66 **i**: kraftigt streck med en utvidgning på midten, dock ej säkert stungen. 67 **p** någorlunda kraftigt, jemnt och regelbundet hugget. Sk :, tydliga, djupa [prickar]. 68 **s** grundt men tydligt, toppen ej huggen. 69 **k** mycket kraftigt inhugget i en fördjupning. 70 **i** mycket kraftigt, bredt. 71 **n**: öfre delen af stafven och kännestreck med sina prickar kraftiga, nedre delen af stafven svagare, grundare inhuggen. 72 **u** någorlunda kraftigt. 73 **m** kraftigt. Sk :, tydliga prickar. 74 **a**: stafven och kännestreck någorlunda kraftiga, prickarna mycket kraftiga. 75 **u**: stafven tydlig, någorlunda kraftig, kännestreck svagt, delvis ej märkbar, ojemnt, sammanfaller upptill med en fördjupning till höger. 76 **k**: kännestreck kraftigt, stafven mycket grund, delvis knappt märkbar. Sk :, tydliga, ehuru små [prickar]. 77 **h**: de fyra prickarna mycket markerade och tydliga, f. ö. grundt. 78 **a**: kännestreck och prickar kraftiga, midten af stafven grund. 79 **n**: kännestreck och prickar kraftiga, stafven mycket grund. Sk :, tydliga [prickar]. 80 **e**: grund men säker staf med tydlig, borrad, kraftig prick. 81 **n** svagt med undantag af prickarna. 82 **t**: endast prickar och kännestreck märkbara, prickarna mycket tydliga, kännestrecken svaga, stafven försvunnen. 83 **a**: prickarna kraftiga, topp och fot af stafven grunda men tydliga, midten af stafven och kännestreck

Fig. 89. G 207. Stenkumla kyrka. Efter teckning av S. Söderberg.

utplånade. 84 **p** rätt tydligt, isynnerhet kännestrecket. 85 **i** rätt kraftigt; intet inre gränstreck. 86 **s** ytterst grundt, tvärstrecket försvunnet, får ej synas på teckningen; en tydlig prick på bortre kröken, förmodligen borrarad, regelbunden, ehuru grund – jfr **s** med prickar i krökarna på den andra stenen [G 208]. Sk :, små men tydliga prickar. 87 **a** tydligt med kraftiga prickar. 88 **t** har ett egendomligt utseende, två tredjedelar af stafven är djupt och kraftigt inhuggen, men slutar tvärt och fortsättningen är ytterst grund och toppen saknas alldeles. Af kännestrecken äro prickarna mycket tydliga, och äfven främre kännestrecket är tydligt, men bortre kännestrecket är försvunnet, och någon gränslinje upptill är ej märkbar från **i** [85]. Sk :, tydliga [prickar]; derefter ett 8,5 cm (9,5 från stafven i 88 **t**) stycke utan ristning. De två följande strecken äro ornamentala. Hvad som sedan följer är ytterst svårläst. 89 **u**: endast toppen fins, men denna tydlig nog, grunda men breda streck; foten ej huggen till följd af en stor i botten ojemn fördjupning. 90 **l**: öfre hälften af stafven tydlig och t. o. m. kraftig, men foten förlorar sig i ojemnheter; af kännestrecket är inre kanten märkbar, men [den] yttre försvunnen till följd af en fördjupning. Formen har varit såsom på föregående. 91 **f**: af detta är endast ett svagt och fint streck, yttre kännestrecket qvar jemte fästepunkt af stafven, resten utplånadt, foten af stafven också märkbar. 92 **s**: toppen utgör ett kraftigt, 2 cm långt streck, som dock närmast liknar en naturlig fördjupning. Den sträcker sig ej så långt man skulle väntat, då den slutar tvärt. Foten är märkbar, af det öfriga fins intet, såvida ej en liten regelbunden prick har

Fig. 90. G 207. Stenkumla kyrka. Foto J. W. Hamner 1923 (O. v. Friesens imålning).

utmärkt bortre kröken (jfr närmast föregående **s** [86], som är säkert). 93 **h**: häraf återstår endast svaga spår af fot och topp samt 4 grunda, men regelbundna, små prickar. 94 **a**: märkbart är endast de två små lemningarne af prickarna samt ett svagt, i viss belysning framskymtande kännestreck; vid foten finnes en oregelbunden, grund fördjupning, förmodligen tillfällig, åstadkommen genom tramp. 95 **l**: öfre delen af stafven kraftig och bred, nedre delen grund men dock märkbar; af kännestreckets ändpunkten tydlig nog, men resten är svag, märkbar endast närmast ändpunkten. 96 **a**: tydligt med tydliga prickar, foten till och med kraftig. Sk : , två grunda men tydliga prickar. 97 **p**: stafven grund men tydlig, af kännestreckets fins endast en öfre kort del; gränstreck saknas upptill och runan förlorar sig snart nog ofvan kännestreckets. 98 **a**: ytterst grund, men för fingret märkbar, bred staf; af kännestreckets fins endast de två små prickarna. Sk : , två prickar, grunda och små såsom vanligt i denna del af inskriften, finnas på något afstånd från **a** [98]; de kunna ej höra till ett **h**, då de motsvarande två prickarna ej kunna upptäckas.» Söderberg tror sig vidare se spår i form av hjälppunkter av enstaka runor på den fria ytan »innanför slingan», som skulle kunna vara en fortsättning på inskriften. Läget för dessa punkter anger han emellertid inte närmare på sin teckning, och de kan därför inte nu bedömas, stenen är knottrig och vittrad. Enligt Hilfelings teckning skulle det förlorade tvärbandet på stenens »hals» också burit runor (99–106). – Om runföljderna 27–43 och 99–104 råder ingen tvekan hos Hilfeling, r. 105–106 är endast skissade, ingen tvekan heller hos Wallin om runföljden 44–51. Efter r. 106 har Hilfeling noterat: »utslitit». Vid den granskning med fingrarnas hjälp, som företogs 1974, bekräftades Söderbergs läsning som fullt acceptabel.

Söderbergs läsning publicerades translittererad av A. Noreen (Altschw. Gr., s. 497) med ett par små ändringar i det förlorade partiet: 100 **i** och 105 **g**, vidare skiljetecknen normaliserade till en enda punkt. Noreen anmärker också: »Die lesung beruht wesentlich auf den mitteilungen Söderbergs.» En kopia av

Söderbergs teckning, vilken tillhört Noreen, finns nu i ATA. – O. v. Friesens läsning är också som redan nämnts densamma som Söderbergs. Även v. Friesen noterar – tydligen efter Noreen – 100 i och 105 g. – E. Wesséns läsningar 1944 och 1947, som skett med ristningen imålad (Stenberger), följer i huvudsak Söderbergs och v. Friesens men är också klart påverkade av den bristfälliga imålningen. Felaktigheterna gäller särskilt början och slutet av inskriften. Läsningarna saknar värde för inskriftens bedömning.

Äldre autentiska läsningar är Wallins, Hilfelings och P. A. Säves. Det gäller naturligtvis även Wallmans, ehuru den är ett hastverk och därför saknar värde, framför allt i de intressantaste partierna. Wallin (Analecta 1, s. 660): **bulmuatr : auk : butraifr : auk : aunuir : . . . r : raistu : stain . . . arpi : karp : auk : sunarla : satmip : sminum : auk : han : entapis : at : ulfenala : la . . .** – Hilfelings är densamma som i huvudtexten ovan, utom att runföljden 44–51 saknas samt att r. 58–59 läses : **au**. – Säve läser: **butmuntur : auk : butraifr : ayk : kunuer : pa . . . auk : sunasia : sat : m - p : sm · inum : auk : han : entapis : at : ulfshalal .**

G 207 och G 208 är båda ristade av en skicklig runmästare, formgivningen av runorna vittnar om säkert handlag. Bistavarnas fria ändar är borrarade, djupa punkter, så som också är fallet på flertalet runbildstenar, t. ex. de berömda Sjonhemsstenarna, G 134 och G 135. De borrarade punkterna i **s**-runornas vinklar på G 207 och G 208 visar, att de liksom bistavarnas borrarade ändpunkter åtminstone primärt har varit hjälppunkter vid ristningen, icke avsiktlig dekor. Iakttagelsen gör alltså den gängse termen »punktörnerad» för runa, vars bistav har punktformig avslutning, missvisande.

Textens inledning är densamma på de båda Stenkumlastenarna G 207 och G 208. Tre bröder reste stenarna, Botmund, Botraiv och Gunnvar. Släktskapen framgår av G 208, rest efter de tre människors far. Om G 207 också hedrar minnet av fadern, framgår däremot inte bestämt på grund av skadorna, men det är möjligt. Texternas senare partier förefaller nämligen att komplettera varandra, den ena med upplysning om den dödes fjärran förehavanden och död, den andra en gudsvädjan, båda vanliga och viktiga motiv för hugfästelsen.

De tre mansnamnen är kända från andra runinskrifter med några få belägg, två av dem enbart från gotländska: *Botmundr* (G 78 **botmundr**, G 163 **botmundr**, G 198 **b - - mun - ar** gen.), se G 198, och *Botraifr* (S 20 Hangvars k:a **botraifr**, G 203 **botraif** ack.). Det sistnämnda är inte känt utanför Gotland. Se i övrigt om *Bot*-namnen O. v. Friesen, *Personal Names of the Type Bótolfr* (Studia Neophilologica XIV, 1942, s. 357 f.). Om namn med efterleden isl. *reifr* 'glad', som över huvud är talrikast företrädda på Gotland, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 108. Mansnamnet *Gunnvarr* finns säkert belagt endast i Sm 96.

Om den döde meddelas det, att han »söderut satt med skinn», dvs. hade slagit sig ned söderut och bedrev skinnhandel, vidare att han dog på Ulvshale. Redan Hilfeling läste namnet riktigt (**ulfshala** dat.), vilket Carl Säve tveksamt tolkade »Ulfshalla», S. Bugge (*Runverser*, 1887–91) som ett klart naturnamn: »at *Ulfshala* er et Stedsnavn analogt med det hyppig forekommende á *Refshala*». Identifieringen framgår redan av en kommentar till Säves teckning i R 623: 5, s. 799: »Ulfshale är en landsudde på ön Möen». Och mycket riktigt, ännu finns *Ulvshale* som passande namn, 'vargsvansen', på en tämligen smal, ca 5 km lång udde på norra Möen i Danmark, numera en känd turistattraktion på grund av sin naturskönhet. Just *Ulvshale* nämnes av Kristian Hald, *Vore Stednavne* (2. uppl. 1965), s. 200, under rubriken »Poetisk Navngivning» som exempel på likhetsnamn med vikingatida ursprung och belägg t. o. m. i Danelagen: »Et Par af disse Sammenligningsnavne, *Ulvshale* og *Rævshale*, har særlig Interesse i Kraft af deres Alder og Udbredelse. *Ulvshale* er blandt andet Navn paa en Halvø ved Stege [på Möen], og *Rævshale* kendes fra *Refshaleøen* i København og fra den gamle *Refshalæburgh* paa Lolland, der nævnes i *Valdemars Jordebog*; desuden forekommer *Refshali*, nu *Refsal*, flere Steder som Gaardnavn i Norge. I Danelagen optræder de nordiske Marknavne *Wlfhale* og *Kattehale*s i middelalderlige Kilder fra Lincolnshire, hvilket viser, at Navne af denne Type kan gaa tilbage til Vikingetiden.» Äldsta belägget, fransett runinskriftens, är »in loco *Wlfshale*» (1388). Det finns i ett diplom 25.10.1388 (*Repertorium Diplomaticum Regni Danici*

Mediævalis, 1 rk. bd 2, s. 326, nr 3672), som berör ett avtal mellan Svendborgs borgare och drottning Margareta. Med det danska Ulvshale har runinskriften också förknippats av O. v. Friesen (S. Lindqvist a. a. 2, s. 115). Andra exempel på namnet i sydlig riktning från Gotland finns i Skåne och Blekinge: 1502 Vlffue halen, sjö eller sankmark i Sövestads sn, Herrestads hd eller i Skårby sn, Ljunits hd (Lunds Ärkestifts Urkundsbok, bd 6, 1939, s. 88), 1503 Wluffhale, vägmärke av oviss art mellan Annelövs by o. sn och Gissleberga by i N. Skrevlinge sn, Onsjö hd (Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis, 2 rk. bd 5, s. 578, nr 10003), 1973 Ulvshalen, sjö i Ringamåla sn, Bräkne hd (Ekon. kart. 3 E 9 h). Men dessa är terrängnamn av mera lokal karaktär och säkert med begränsad räckvidd i allmänna medvetandet. Det finns alltså all anledning att prioritera det danska Ulvshale, som också har fördelen framför de andra att vara beläget invid handelsvägen över Sydjylland mot Västeuropa. Detlev Ellmers, Frühmittelalterliche Handelsschiffahrt in Mittel- und Nordeuropa (1972), utmärker också detta Ulvshale bland »wichtige Seezeichen und Landmarken» på skeppsruten Hedeby, strax S om nuvarande staden Schleswig, – svenska östkusten (s. 229 och karta 1).

Läsningen av r. 59 och r. 71 har givit upphov till avvikande tolkningar. Ordet i vilket r. 59 ingår, **sunarla**, lästes rätt av Wallin men uppfattades av Hilfeling som **sun : aula** (vidarebefordrat av L 1590 och S82: *sun : Aula*), rättades av S. Bugge (Runverser, 1887–91) till **sun : arla** och S. Söderberg 1891: **sunarla** 'söderut'. R. 71 har alla läst rätt som **n**, men Carl Säve har tydligen varit misstänksam mot läsningen och alternativt föreslagit (Gutn. Urk. Inledn. s. xxxvi noten): »*Skinum* kan möjligtvis vara rist- eller läsfel för *skainum* d. pl., sår, eller ock för *skipum* skepp», »hvilket jeg holder for evident rigtigt», yttrar Bugge (a. a. s. 297). A. Noreen ger i Altschw. Gr. (1904), s. 497, den rätta innebörden, »mit rauchwaren sich im Süden aufhielt». Detta är också v. Friesens uppfattning (refererad av Lindqvist a. a. 2, s. 113). Den döde, fadern eller måhända en fjärde broder, hade alltså någonstans söderut ägnat sig åt handel med pälsverk, ett näringsfång som nordborna redan före vikingatiden och långt in i nyare tid framgångsrikt bedrev med företrädesvis Västeuropa som avnämare. En ansenlig del av denna skinnmarknad låg i gotländska köpmäns händer. Se vidare härom Hugo Yrwings artiklar i Kulturhistoriskt Lexikon för nordisk medeltid 5 (1960) »Gotlandshandel» och 15 (1970) »Skinnhandel» och där anförd litteratur. Ellmers förlägger runstenens skinnhandel till Hedeby med följande motivering: »Da die Fahrt durch diese Passage weder nach Wollin noch zur Lübecker Bucht oder nach Oldenburg führt, sondern die kürzeste Verbindung zwischen Haithabu und der schwedischen Ostküste darstellt, kann sich das 'südwärts' nur auf Haithabu beziehen.» (S. 229.)

Runföljden 44–51 **arpi : karp**, som endast Wallin redovisar, är resterna av ytterligare en upplysning om den dödes förehavanden. 48–51 **karp** är rimligen ack.-formen av *garðr* m. 'gård' och de föregående runorna **arpi** resten av en verbform, måhända pret. 3 sg. av *gærva*, en sammansättning med detta verb eller möjligen *væria* (ett *arði* 'plöjde' är inte troligt). Något mera exakt förslag kan dock inte ges. Det troliga är väl, att han före bosättningen söderut lagt fast, eventuellt genom lagliga åtgärder, hur med den gård eller egendom han lämnade skulle förfaras, och att bröderna genom inskriften gjort detta veterligt, t. ex. för undvikande av arvstvist.

Inskriftens innehåll är fr. o. m. r. 97 dunkelt. 97–98 **pa** kan vara adv. eller konj. och inleda en tidsangivelse, vars fortsättning stått ristad på tvärbandet vid stenens hals. Så har runföljden allmänt uppfattats. De följande runorna 99–106, som nu är förlorade och endast iakttagits av Hilfeling, har samstämmigt (C. Säve, Bugge, Noreen, v. Friesen, Ruprecht) tolkats som »den helige» i enlighet med L 1590: **hin hilgi**. Carl Säve har förbundet adjektivet med den norske helgonkungen. Den gissningen torde av olika skäl vara förhastad. Och S. Bugge, som har bedömt inskriftens slut som vers, räknar med »at det Ord, som har fulgt efter **hin hilgi**, har begyndt enten med **h** (hvilket er det sandsynligste) eller med **p**, og altsaa ikke været Navnet **ulafn**». Det måste dock starkt understrykas, att grunden för den samstämmiga tolkningen i denna fantasieggande riktning är tillrättalagd. Hilfeling, den ende som givit en autentisk upp-

teckning av textpartiet, har nämligen läst r. 100 som **a**, icke **i**, alltså 99–101 **han**, och r. 102–106 som **hilki**.

Det klart allittererande partiet (r. 52–96) har metrisk form (en halvstrof i fornyrdislag).

Båda Stenkumla-stenarna hör till samma bildstenstyp som stenarna från Sjonhem (G 134, 135) och Hogrän (G 203), vilka av S. Lindqvist (Gotlands Bildsteine 1, s. 123) tidfästas till mitten av 1000-talet. Kriterierna ifråga om ornamentiken måste dock stå tillbaka för de språkliga. O. v. Friesen (a. a. 1942) föreslår med hänsyn till Bot-namnens förekomst på Stenkumla-stenarna en något senare datering, tiden efter 1050 eller t. o. m. ett halvt århundrade senare, dvs. omkring 1100, samma tidsbestämning som A. Noreen ger för såväl Stenkumlastenarna som dem från Sjonhem.

208. Stenkumla kyrka

Pl. 66, 67

Litteratur: L 1591, S 83, F 226, W 46. G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1 (dep. i Kungl. Bibl.), s. 660, 740; C. G. Hilfelings *Resejournal* 1799 (hs F m 57: 7 i Kungl. Bibl.), Tab. 52; J. G. Liljegren o. C. G. Brunius, *Nordiska fornlemningar* 4 (1823), nr XXXI; N. J. Ekdahl, *Resa på Gotland* 1826 (ATA), s. 15; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 134; J. H. Wallman och S. V. Moberg, *Anteckningar under en resa sommaren 1833* (hs i Nord. mus.), s. 27; C. Säve, *Brev t. P. A. Säve* 31.5.1849 (avskr. i hs R 623: 5 i UUB, s. 452), 9.6.1850 (ibid. s. 477), 26.7.1875 (ibid. s. 735), 12.9.1875 (ibid. s. 736), *Gutniska urkunder* (1859), s. xxxvif.; P. A. Säve, *Gotländska samlingar V* (hs R 623: 5 i UUB), s. 799, *Gutaord XII* (hs R 625: 11), s. 179, 181; [S. Bugge i] E. Brate, *Runverser* (ATS 10, 1887–91), s. 296; S. Söderberg, *Anteckningar 1891* (i *Runor* 8, ATA); H. Pipping, *Om runinskrifterna på de nyfunna Ardrestenarna* (1901), s. 53; A. Noreen, *Altschwedische Grammatik* (1904), s. 497; *Kyrkoinventarium 1919* (ATA); O. v. Friesen, *Anteckningar 1923* (UUB), s. 147, *Personal Names of the Type Bótolfr* (i *Studia Neophilologica* XIV, 1942), s. 358; K. Bergström t. Riksantikvarien 29.7.1932 (ATA); B. Söderberg t. Riksantikvarien 20.9.1932 (ATA); *Pastorsämbetet i Stenkumla t. Riksantikvarien i nov. 1932* (ATA); M. Stenberger t. Riksantikvarien 9.8.1940, 20.7.1941 (ATA), t. G. Arwidsson 2.8.1940, t. I. Lilja 25.8.1940, 28.9.1941 (Gotlands Fornsals arkiv); S. Lindqvist, *Gotlands Bildsteine* 1 (1941), s. 53, 2 (1942), s. 113 f.; *Sveriges kyrkor, Gotland* bd 3 (1942), s. 22 f.; PM 1945 (ATA); E. Wessén, *Anteckningar* 6.7.1947 (ATA); A. Ruprecht, *Die ausgehende Wikingerzeit im Lichte der Runeninschriften* (Palaestra Bd 224, 1958), s. 163 f. (nr 191).

Äldre avbildningar: Hilfelings teckning 1799 i F m 57: 7, Tab. 52, återgiven i Liljegren o. Brunius a. a.; Wallman, blyerts-skiss i a. a.; P. A. Säve, teckning 31.8.1875 (R 625: 11, s. 181), renritning (R 623: 5, s. 799); S. Söderberg, teckning 1891, foto 1891, litografi (samtl. i ATA); O. Sörling, teckning [före 1907, sannolikt efter Söderbergs original], återgiven i Lindqvist a. a. 1942, fig. 494; J. W. Hamner o. O. v. Friesen foto 1923 (UUB och ATA); M. Stenberger, situationsfoto 1940 (ATA).

Runsten, fragmentarisk, med bildstensform. Den står sedan 1941 uppställd mot södra väggen i Stenkumla kyrkas ringkammare, öster om och invid G 207.

De båda Stenkumla-stenarnas öden har synbarligen ända från början varit sammanlänkade. G 208 upptecknades sålunda första gången genom G. Wallin på 1730-talet (fig. 83), har sedan avritats av C. G. Hilfelings 1799 (fig. 91), otydligt och ofullständigt av J. H. Wallman 1833 samt av P. A. Säve 1875 (fig. 85). Den har vidare granskats av S. Söderberg 1891 (fig. 92, 93), O. v. Friesen 1923 (fig. 94) och E. Wessén 1944 och 1947. Om stenens belägenhet se redogörelsen för G 207. Orgelns placering 1963 gjorde båda stenarna oåtkomliga för närmare undersökning. De kan inte utan risk flyttas. En imålning 1941 med permanent färg omöjliggör dessutom en förutsättningslös läsning nu.

Ljusgrå kalksten. Toppen är avslagen. Den högra hälften av denna fanns dock kvar på Hilfelings tid och på Wallmans (1833). Stenens nuvarande höjd är 1,65 m; den har ursprungligen varit ca 2 m. Största bredd 1,19 m, tjocklek 17 cm. Ristningens mönster har varit snarlikt det på G 207. Korsarmarna har dock haft rak avslutning. Ytan är hårt trampsliten, särskilt på mitten, där all ristning är utplånad. Runslingan med de 3,5–6,5 cm höga tecknen är något bättre bevarad. Av samma skäl som anförts beträffande G 207 följes nedan S. Söderbergs läsning 1891 (pl. 67) supplerad med Hilfelings textparti på det bortslagna toppstycket. Baksidan är skrovlig.

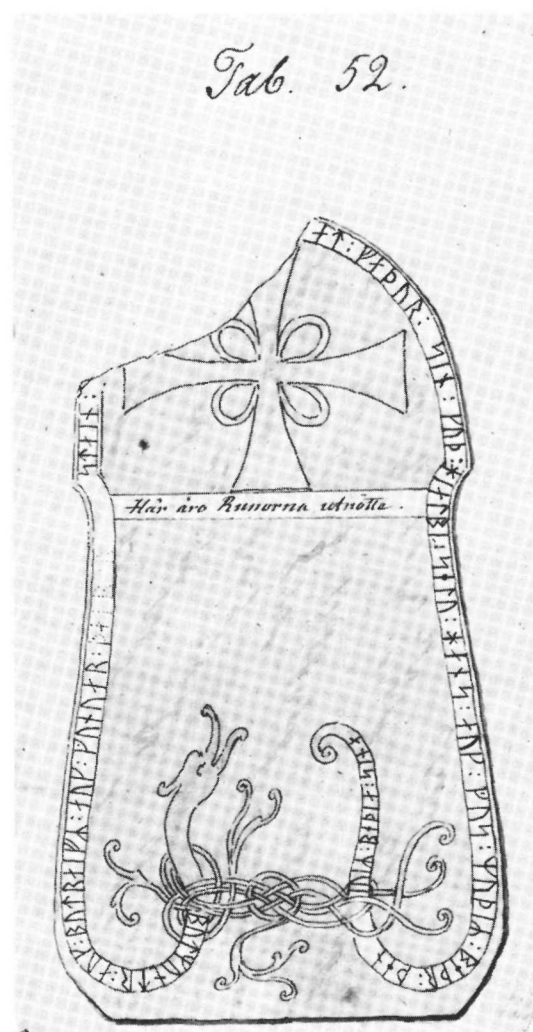

Fig. 91. G 208. Stenkumla kyrka. Efter teckning av C. G. Hilfeling.

Inskrift (enligt S. Söderberg; supplerad efter C. G. Hilfeling):

[**b**]u[**t**]muntr : auk : butraifr : auk : kunua[r : -] ... tu : stain : p ... [at : fapur : si]n :
                   5   10   15   20   25   30   35   40   45

kup : hialbi : selu : hans : auk : kus : mupir : betr : pen : uir : bipia : kunin · | - a ... a - n :
           50   55   60   65   70   75   80   85   90   95   100

»Botmund och Botraiv och Gunnvar (de) reste denna sten (efter) –vat(?), sin fader. Gud hjälpe hans själ och Guds moder bättre än vi kunna bedja . . .»

Till läsningen: Kommentaren är S. Söderbergs i anteckningsboken Runor 8, citerad med liknande tillrättalägganden som redogjorts för i behandlingen av den andra Stenkumlastenen, G 207. »De tre första [runorna] osäkra. 1 **b** kan icke upptäckas. Om ett streck, som förekommer 5,5 cm framför 2 **u** är en staf [=huvudstav] af **b** eller ornament [är] nu omöjligt afgöra. 2 **u** smalt och långt och grundt; kännestrecket [=bistaven] märkbart i hela sin längd, af stafven endast topp och fot. Att detta ej är något ornament, såsom man på grund af Brunius & Lilj[egren] skulle kunna antaga, är troligt deraf att det ej sammanhänger med någon slinga och strecken synas tydligt gå i hop upptill. 3 **t**: af denna runa har jag kunnat

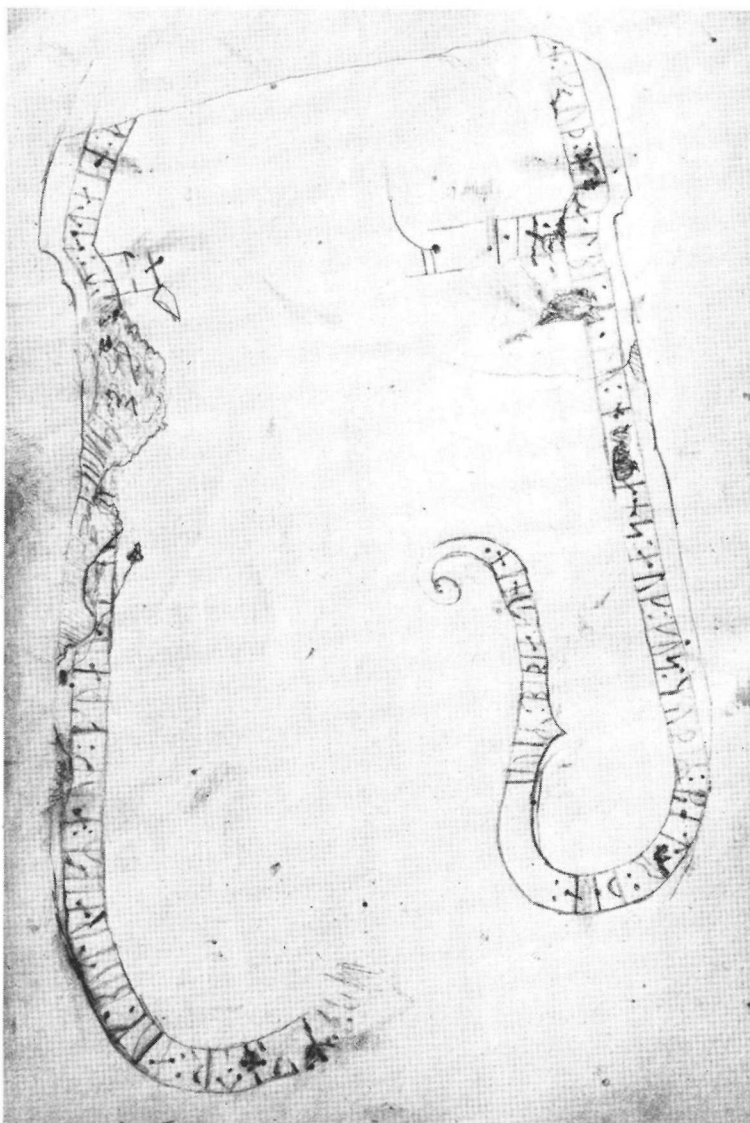

Fig. 92. G 208. Stenkumla kyrka. Efter teckning av S. Söderberg.

upptäcka svaga spår, nämligen ett grundt, smalt stycke af stafvens midt och möjligen spår af prickarna, detta dock osäkert.» R. 1–3 har varit helt urskiljbara för Hilfeing. »4 **m**: gränstreck [=ramlinje] upp till saknas; främre kännestreck (t. v.) grundt och smalt, men tydligt, dock når det ej synnerligen högt. Af stafven är delen närmast föreningspunkten med kännestreck tydlig och lik detta senare; längre ned sammanfaller stafven med en fördjupning. Toppen af stafven synes vara borrhål, men mellan detta borrhål och föreningspunkten är intet märkbart till följd af en naturlig fördjupning, i hvars kant strecket skulle vara hugget; kännestreck till höger är hugget i denna fördjupning, men endast början är märkbar; en håla som fins på den punkt, der man skulle vänta toppen, är förmodligen tillfällig; den är för stor och för oregelbunden för att vara huggen. 5 **u**: af denna runa har jag kunnat upptäcka endast toppen af stafven och fotpunkten af kännestreck, den senare dock osäker. Här börjar yttre gränstrecket. 6 **n**: toppen af stafven är tydlig, bredt och jämförelsevis kraftigt inhugget streck, men fortsättningen har varit grundare, ty nedanför det synliga strecket är en förhöjning i hvilken ingen huggning är märkbar. Midten af runan

Fig. 93. G 208. Stenkumla kyrka. Foto S. Söderberg 1891.

sammanfaller med en fördjupning; kännestreckket skulle vara hugget här, men deraf är endast en punkt och ett kort streck utanför fördjupningen t. v. märkbara, för öfrigt har kännestreckket varit hugget i fördjupningen och nu är endast det borrarade ändhålet t. h. märkbart. Nedanför fördjupningen är stafvens fot märkbar, ehuru mycket otydlig. 7 **t**: kännestreckket med sina borrarade ändpunkter tydliga, ehuru grunda. Af stafven är endast den grunda foten tydlig. En fördjupning på den punkt der runstafvens midt skulle förekommit är möjligen en prick, borrarad; den är regelbunden och det är därför möjligt runan varit stungen.» Hilfeling har ostunget **t**, och det är för övrigt inte troligt, att ristaren har känt till den avancerade **d**-runan. »8 **r**: stafven ett mycket kraftigt streck; af kännestreckket är kröken tydlig, det öfriga mycket svagt. Sk [=skiljetecken] :, tydliga [prickar]. 9 **a** någorlunda kraftigt och klart med tydliga, borrarade ändpunkter i kännestreckket. 10 **u** klart, toppen afslagen genom stenens senare formande. 11 **k**: stafven klar, regelbunden; kännestreckket bildar en bred håla, förmodligen genom nötning. Sk :, tydliga [prickar]. 12 **b** klart, ehuru grundt, toppen afstympad. Obs. att kanten är starkt rundad genom nötning. 13 **u** klart, kraftigare än föregående. 14 **t**: toppen afstympad, klart med sina ändprickar på kännestrecken. 15 **r** fullständigt, klart, delvis kraftigt; här börjar gränstreckket. 16 **a** grundt men klart, med breda streck och d:o punkter. 17 **i** grundt och fint, men klart. 18 **f**: staf och yttre kännestreck klara, men orena (genom tramp) streck; inre kännestreckket, som varit grundare, jemt och nätt kännbart för fingret. 19 **r** grundt, men klart. Sk :, säkra, ehuru små [prickar]. 20 **a** klart ehuru ojemnt, bortre prickken ovanligt bred och djup. 21 **u** svagt, men säkert; här är en skärfva afflakad i kanten, som gör att toppen är afslagen. 22 **k** svagt men säkert, toppen af stafven afslagen, jfr föregående. Sk :, tydliga [prickar]. 23 **k**: stafven klar, men oren genom tramp, kännestreckket märkbart endast vid topp och fot, som äro grunda. 24 **u** klart och regelbundet, ehuru grundt. 25 **n** klart; kännestreckket kraftigt med sina punkter. 26 **u** grundt, men klart och regelbundet. 27 **a**: en del af staf, 2,5 cm lång, och en del af kännestreckket qvar, resten afslaget. Sedan är ett stort stycke afflakadt i kanten; på det som är qvar af slingan kan man känna spår af tre streck ... 28 **r**: ett kort spår af en staf, hvilken sträcker sig till fördjupningen, som fins förrän brottet inträder, det skulle vara af **r**, men något spår af tillhörande kännestreck finnes ej. De två följande stafspår [r. 29] äro svaga, breda och grunda, men fullt märkbara; de gifva dock ej rätt runa, som skall vara **p** [så har Hilfeling skissat den], dessutom förekommer framför dessa stafspår intet spår af skiljetecken. Det synes därför som de voro tillfälliga, dessa streck. 30 **t**: häraf är bortre kännestreckket och foten af stafven märkbara;

Fig. 94. G 208. Stenkumla kyrka. Foto J. W. Hamner 1923 (O. v. Friessens inåmålning).

kännestrecket är bredt och grundt, grund prick märkbar. 31 **u** mycket svagt, större delen af stafven och toppen af kännestrecket märkbara. Sk :, tydliga [prickar]. 32 **s** regelbundet med tydliga, borrarade prickar i vinklarna. 33 **t** klart, någorlunda kraftigt, regelbundet. 34 **a** d:o. 35 **i** d:o. 36 **n** klart, bakre delen af kännestrecket dock svag. Sk :, tydliga [prickar]. 37 **p**: 3 cm långt spår af en staf, som tycks hafva ett kännestreck till **p**; detta senare synes säkert, ehuru formen blir något olika mot hvad förhållandet eljest är i inskriften ... Obs. kännestrecket är svagare än stafven; runan har ej varit **a**, ty då skulle spår af kännestrecket funnits, synes det. [Brottskada.] 47 **n** klart med sina prickar. Sk :, tydliga, djupa [prickar]. 48–50 **kup** klara, regelbundna. Sk :, tydliga, kraftiga [prickar]. 51 **h**: topp och fot grunda, men som det synes säkra, i midten en håla och det synes som 4 punkter häri voro huggna. 52 **i** ser ut som **h**», fördjupningen på mitten av staven förefaller Söderberg dock »tillfällig»; Hilfeling har **i**; Säve har markerat fördjupningen; runan torde rimligen ha varit **i**. »53 **a** svagt men klart. 54 **l** svagt men klart, 55 **b** svagt men klart. 56 **i** någorlunda kraftigt. Sk :, en tydlig prick, en andra möjligen i den djupa håla, som nu förekommer. 57 **s**: öfre strecket ovanligt bredt och kraftigt ... möjligen en prick betecknar kröken, mellanstycket har varit något grundare, här är ytan fördjupad genom nötning, af bortre vinkeln syns en prick, svag, men som det synes säker, foten saknas, ytan är sargad, men den har varit grundt inhuggen. 58 **e**: mycket svag staf med en djup och stor prick. 59 **l** svagt men klart. 60 **u** d:o, en skärfva håller på att lossna vid öfre kanten, utanför hvilken en skärfva redan afflakats. Sk :, tydliga [prickar]. 61 **h**: stafven klar, jmförelsevis kraftig, men kännestrecken hafva varit korta, grunda med grunda prickar; fullt tydligt med stora ändprickar är det till höger sluttande [känne]strecket, medan af det andra endast punkten till höger, hvilken stått nära stafven, är märkbar, den andra delen ej märkbar. 62 **a**: en fördjupning eller rättare ett hål i ytan har vållat att detta **a** kommit att stå långt bort från **h** [61]; stafven och kännestrecket till höger kraftiga, till vänster är kännestrecket svagt. 63 **n** klart; inre gränsstrecket ej synligt på ett stycke. 64 **s** klart, borrarade vinklar. Sk :, öfre prick klar, nedre svag, osäker. 65 **a** kraftigt. 66 **u**: staf kraftig, kännestreck

delvis svagt. 67 **k** klart. Sk :, klara [prickar]. 68 **k** klart ehuru med nötta kanter. 69 **u** klart. 70 **s**: toppen oklar (äfvén gränstrecket), eljest tydligt, borrarade vinklar. Sk :, tydliga [prickar]. 71 **m**: främre kännestreck och foten af stafven kraftiga, resten svagt. 72 **u** kännestreck klart, så ock nedre hälften af stafven, den öfre ej märkbar. 73 **p** klart. 74 **i** klart. 75 **n** klart. Sk :, klara [prickar]. 76 **b**: toppen afslagen, öfre kännestreck tydligt, men ytan mellan detta och stafven afflakad, sargad, foten af stafven klar, men det motsvarande kännestreck synes vara oregelbundet. 77 **e**: bred, kraftig staf med stor, rund prick. 78 **t** klart. 79 **r** d:o, toppen af stafven huggen i kanten af en håla. Sk :, klara [prickar]. 80 **p** grundt men klart. 81 **e** klart med tydlig prick. 82 **n**: kännestreck t. v. kort och utan prick, resten klar och regelbunden. Sk :, tydliga, kraftiga [prickar]. 83 **u** grundt men klart. 84 **i** d:o, 85 **n** klart, dock delvis utplånadt. Sk :, grunda och små, men säkra [prickar]. 86 **b**: fina, klara streck. 87 **i** klart och tydligt. 88 **p**: stafven klar, kännestreck mycket grundt. 89 **i** klart. 90 **a** klart. Sk :, prickarna grunda, men synas säkra. 91 **k** klart. 92 **u**: kännestreck klart, så ock foten af stafven, men toppen af denna ej märkbar. 93 **n** klart. 94 **i** kraftigt. 95 **n** klart ehuru grundt. Sk ·, en prick, möjligen tillfällig, ty väl grund och ej alldeles rund. – På tvärbalken, som nu kan följas endast ett litet stycke närmast högra sidan, synas några spår af stafvar. Oaktadt de äro grunda och säkra kännestreck ej förekomma, torde det dock säkert vara lemningar efter stafvar; man väntar skrift här, särskildt med uppgift om runristaren.» *Hilfeling* redovisar inga runtecken här, i tvärbandet har han däremot skrivit: »Här äro Runorna utnötta.» *Söderberg* gör dock ett försök att identifiera dem. Han börjar granskningen från höger. Ordningföljden i kommentaren har jag anpassat till normal läsriktning vänster–höger. »R. 96: svaga spår af en staf (I, en kort fördjupning till höger?). R. 97 ett ganska säkert **a**, visserligen grundt, men med tydliga prickar på kännestreck. 98 **a**(?) [enl. teckningen]: en grund, smal staf med prickar, visserligen grunda och små, men dock, åtminstone den till höger, fullt säkra. R. 99 en något krökt staf, toppen grund, men nedåt blir den djupare. 100 **n**(?) en ganska markerad staf med ett djupt, något krökt kännestreck; dock är det osäkert om det är **n**, då ingen prick är märkbar och kännestreck sammanhänger med liknande fördjupningar till höger. En runa är dock säkert här att läsa och någon annan än **n** kan ej komma i fråga. Sk :, till höger förekommer i öfre delen af raden en prick, som möjligen är borrarad, då den är regelbunden, men ojemnheter förekomma strax nedanför och det är möjligt att den är tillfällig.» Vid den granskning med fingrarnas hjälp, som företogs 1974, bekräftades i stort *Söderbergs* läsning.

Om runföljden 38–46 råder ingen tvekan hos *Hilfeling*, ej heller om 28 **r** och det följande skiljetecknet. Efter det sistnämnda, som också finns hos *Wallin* men som senare ej har kunnat förmärkas i kant-skadan, har *Hilfeling* skissat ett **pair** : **r**, tydligen med tanke på parallelltexten på G 207; klart markerad är dock bara nedre delen av huvudstaven i r. 29. För övrigt skiljer sig *Hilfelings* läsning från *Söderbergs* endast beträffande några detaljer: 23 **g**, 68 **g**, 78 **p**, 87 **e**, 91–95 **sina**; 30–31 **tu** utelämnade. – Uppteckningen hos *Wallin* (a. a. s. 660) innehåller flera felläsningar: 3 **l**, 6 **a**, 14 **l**, 23–28 **inua**, 37 **i**, 38 **i**, 54 **i**, 57 **p**, 76 **k**, 90 **n**, 91 **b**; r. 30 och 45–52 utelämnade. – På *Wallmans* onøjaktiga snabbskiss kan ingen sammanhängande läsning grundas, de mindre tydliga partierna har han helt enkelt hoppat över; nämnas bör dock att han läser 38 **l**.

Under det trekvartssekel, som förflutit mellan *Hilfelings* och P. A. Säves besök i Stenkumla (1799 respektive 1875), har stenen inte bara slagits sönder (efter 1833) utan också slitits hårt. Av Säves teckning att döma är 1–3 **but** och 5 **u** försvunna, r. 23 är oklar; r. 30–31 också hos Säve utelämnade. I den nötta ornamentiken mellan 82 **n** och 83 **u** och ovanför har Säve misstänkt runskrift men utan framgång.

O. v. *Friesen* har följt *Söderberg*, enda avvikelsen är 24 **y**. – *Wesséns* läsning, som företogs efter det att stenen imålats av M. Stenberger, svarar mot *Söderbergs*, utom att r. 1, 27–31, 37 icke identifierats.

Inskriften är en parallelltext till G 207, och stenen är rest av samma män som ombesörjde denna, runmästaren är också densamme i båda fallen. Beröringspunkter innehållsmässigt mellan texterna har behandlats under G 207, där också en gemensam ristningsteknisk detalj, bistavarnas punktformiga avslutning, har förklarats.

Med G 208 hugfäste de tre bröderna *Botmundr*, *Botraifr* och *Gunnvarr* minnet av sin fader. Om de tre namnen se G 207. Faderns namn är nu helt förlorat. På 1700-talet återstod ännu de två sista runorna i namnet. Hilfelings läsning av dessa som **at** gör ett namn med efterleden *-(h)vatr* troligt. L 1591 (och S 83) har, trots källhänvisningen till Hilfeling, felaktigt **ut**. Att döma av andra gotländska runinskrifter har *-(h)vatr* varit tämligen frekvent här. Vi har ett flertal runbelägg: *Aivatr* G 113, *Botvatr* G 37, *Gairvatr* G 113, 114 (en och samme man), G 158, S 51 Hejnums k:a, nyfynd Sproge k:a, *Likn(v)atr* G 113, 114 (en och samme man), S 61 Vallstena k:a, *Hallvatr* G 119, 164, *Audvatr* G 63, 123 samt troligen *Hegvatr* S 61. Beläggen är för fåtaliga för att man utifrån frekvensen skall våga en gissning. *Gairvatr* tycks dock ha varit vanligast bland de sju nämnda, för övrigt det enda av dem som är belagt utanför Gotland. För ett *Botvatr* kunde eljest variationen på *Bot-* (*Botmundr*, *Botraifr*) möjligen tala. Partiet r. 29–47 bör lagom ha rymt texten: . . . [**pair** : **rais**]tu : **stain** : **p[ina** : **eftir** : . . . **u**]at : **fapur** : **sin**. Vore Wallmans läsning av r. 38 som **I** riktig, skulle namnet snarast ha haft en efterled *-valdr*. Jag prioriterar dock Hilfeling som den pålitligare runläsaren av de två.

En åkallan av »Gud och Guds moder» gemensamt förekommer i sammanlagt ett femtiotal runinskrifter, bl. a. troligen G 114. Fortsättningen innehåller däremot ett uttryck som är unikt: »bättre än vi förmå bedja». Oftare heter det: *bætr þan hann gærði til*, »bättre än han förtjänade» (drygt ett tiotal belägg). Om formen **kunin** pres. konj. 1 pl. för *kunnim* se A. Noreen, Altschw. Gr. (1904) § 564 Anm. 3, »aus der 3. pl. entlehnt».

Vad som har stått i tvärbandet på stenens hals är ovisst. »Här är Runorna utnötta», konstaterar redan Hilfeling. Möjligen har texten innehållit runmästarens signatur. Sista ordet kan utan hinder ha varit **stain** eller **staina**.

Med stöd av den delvis poetiska formen hos G 207 betraktar S. Bugge (Runverser, s. 298) bödens avslutning i G 208 som »et Par Verslinjer». Helt visst är den rytmiska formen med allitterationen avsiktlig.

Om dateringen se G 207.

Närmare än till resare och ristare har man inte tidigare bundit samman G 207 och G 208, och vi bör inte heller i fortsättningen dra förhastade slutsatser om, att den i G 208 hugfäste fadern till de tre namngivna bröderna skulle vara identisk med den andra Stenkumlastenens (G 207) skinnhandlare, som dog vid Ulvshale. Det är inte uteslutet, men G 207 kan också utan hinder avse en fjärde broder till de nämnda tre. Samhörigheten mellan inskrifterna är ändock påtaglig och ger oss med suggestiv styrka en sällspord direktkontakt med gutarnas materiella välfärd genom framåtanda och rörligt arbetsliv och med deras andliga tillgångar i traditionell släktgemenskap och nyväckt kristen tro, allt värden som kommit till konstnärligt uttryck i det ovanligt ståtliga parmonumentet.

209. Stenkumla kyrka

Litteratur: W 48. O. v. Friesen, Anteckning på lös lapp invid reg.nr 208 (odat. 1923?, UUB).

Runor ristade i puts på tornrummets södra vägg. De är nu dolda bakom de här uppställda runstenarna G 207 och 208.

Inför restaureringen av kyrkan 1910 fäste byggmästare Nils Pettersson i sitt restaureringsförslag 18.3.1907 (ATA) uppmärksamheten på att i »murputsens i tornrummet finnes inristade skepp, träd o. d.», så att dessa inte skulle löpa fara att utplånas i samband med föreslagen omputsning av väggarna. Om runor nämner han intet. Man tog också vederbörlig hänsyn till ristningarna.

Vid O. v. Friesens fältundersökningar iakttog denne i »Tornrummet söd. väggen ca 1/2 m över sockeln en börjande runrad **fupor**» (odat. anteckning, fig. 95). Om granskningen varit uttömmande, så till vida att inga andra runinskrifter förekommer, är ovisst; v. Friesen har ej fört in runinskriften med

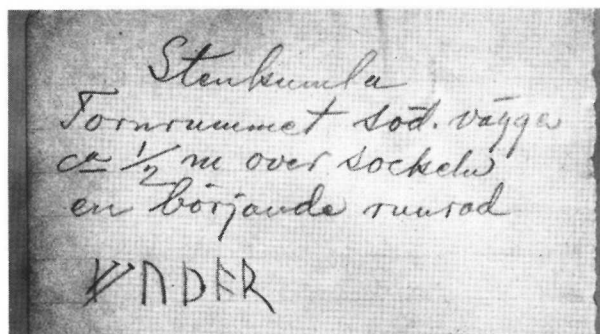

Fig. 95. G 209. Stenkumla kyrka. Efter uppteckning av O. v. Friesen.

nummer i sitt register, notisen finns på baksidan av en lös lapp med anteckningar om runklockan i Sanda kyrka (reg.nr 208, G 184) av den 21.7.1923. Då G 207 och 208 år 1941 uppställdes vid tornrummets södra vägg, kom de att dölja putsristningarna. Vid E. Wesséns besök 1944 noterades: »I kalkputsen på tornrummets väggar finnas flera ristningar av olika slag: skepp, människofigurer, pentagram m. m. 1/2 m. över sockeln på s. sidan skall finnas början av runraden (**fupor**). Men detta var nu dolt av de båda runstenarna, som ej utan stora anstalter kunde rubbas.» Orgelarrangemanget från 1963 har ytterligare komplicerat förhållandet. På Runverkets begäran har tekniska experter undersökt möjligheterna. Då de emellertid anser en flyttning av runstenarna alltför riskfylld, förblir runorna tyvärr dolda och oåtkomliga för granskning.

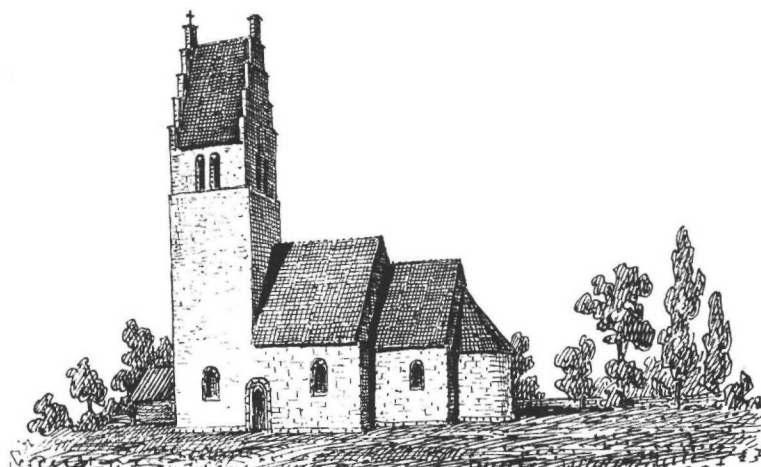
Inskrift (enligt O. v. Friesen):

fupor

Runorna utgör början av futharken. Tornets uppförande under 1200-talets förra hälft är ristningens postquem.

Träkumla kyrka

Uppgiften i kyrkoinventariet 1830 »På kyrkogården ligga trenne äldre grafstenar, med Runor» avser tre gravstenar med bokstäver och latinsk språkform från respektive 1300-talets slut, 1428 och 1477, som närmare beskrives i Sveriges kyrkor, Gotland bd 3 (1942), s. 44.

Västerhejde kyrka

Frånsett de iögonenfallande förändringar som gjordes vid 1800-talets mitt i den då bristfälliga byggnaden, är kyrkan en romansk anläggning med kor och långhus från 1200-talets början och torn från århundradets mitt. Invid kyrkans nordmur står de två runristade gravhällarna G 210 och G 211 uppställda. Den förstnämnda avritades 1799 av C. G. Hilfeling, som fann den liggande på kyrkogården S om kyrkan, på samma plats där P. A. Säve senare granskade den 1850. Den andra (G 211) iaktogs först 1919.

210. Västerhejde kyrka

Pl. 68, 69

Litteratur: L 1749, S 81 (105), F 266, W 45 a. C. G. Hilfeling, Resejournal 1799 (hs F m 57: 6 och 7 i Kungl. Bibl.), s. 190 och Tab. 53; Kyrkoinventarium 1830, 1919 (ATA); J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 150; J. H. Wallman och S. V. Moberg, Anteckningar under en resa sommaren 1833 (hs i Nord. mus.), s. 45; P. A. Säve, Reseberättelse 1850 (ATA), nr 16, samlingen S 170 II (konvolut 52) i UUB; H. Pipping, Runinskrifter undersökta år 1902 (ATA), nr 22; O. v. Friesen, Anteckningar 1922 (UUB), s. 64, ds i Sveriges kyrkor, Gotland bd 3 (1942), s. 59 f.; H. Wideen, Gotlands gravstenar 1945 (ATA); R. Wibeck, Restaureringsrapport 24.8.1961 (ATA); S. B. F. Jansson, Granskningsrapport 30.4.1962 (ATA).

Äldre avbildningar: Hilfeling, teckning i F m 57: 7, Tab. 53; Wallman, blyertsskiss i a. a.; P. A. Säve, teckning i a. a. 1950 Atlas, Tab. 16, och i S 170 II (kopia i C. Säve, Runologiska anteckningar 15 a, ATA); A. T. Gellerstedt, skiss 1873 (ATA); Pipping, 2 foton 1902 (ATA); Jansson, 2 foton 1962 (ATA).

Gravsten med runinskrift. Den är upprest invid långhusets nordmur, omedelbart Ö om nordportalen.

Stenen finns första gången omnämnd av C. G. Hilfeling 1799: »På Vestra Hejde kyrkogård söder om kyrkan låg en Runsten som afritades. Se Pl. 53» (här fig. 96). Platsen besöktes sedan den 22 juli 1833 av J. H. Wallman: »på kyrkogården var en Runsten der en från gården berhi (nu Bjers) blifvit begrafven. Denna sten tillhör ännu gården Bjers, för 16 år sedan har en gammal trotjenare derifrån under denna sten blifvit jordad». En otydlig blyertsskiss finns i Wallmans resedagbok. P. A. Säve finner stenen 1850 belägen »mellan stor- och chordörren, söder om kyrkan». Carl Säve upptar i sina Gutniska urkunder (1859) inskriften under två nummer, det ena, S 81, efter P. A. Säve, det andra, S 105, efter Liljegren nr 1749

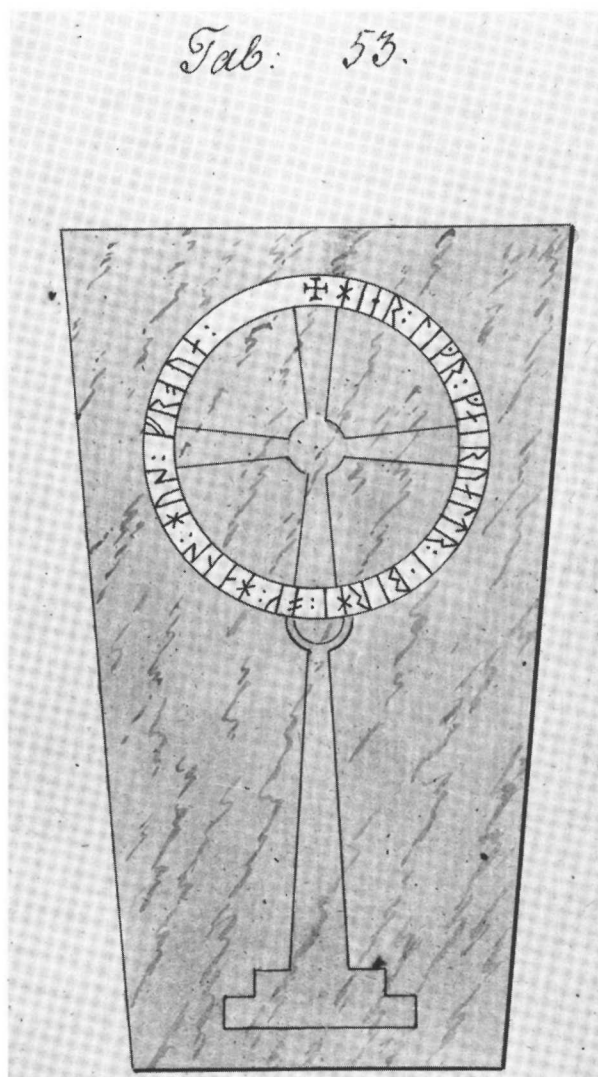

Fig. 96. G210. Västerhejde kyrka. Efter teckning av C. G. Helfeling.

(som åberopar Helfeling) och med anmärkningen »ej återfunnen». H. Pippings uppgift 1902 »Ligger utanför skeppets södra portal» avser tydligen samma belägenhet som vid P. A. Säves besök. Att den då låg som gångsten utmed södra långhusmuren, omedelbart Ö om sydportalen, visar ett av Pipping taget foto (fig. 97). Kyrkoinventariets uppgift 1919, »mot norra kyrkomuren», vittnar om att den då hade flyttats. Här låg stenen »stödd mot kyrkväggen omedelbart V om norra kyrkportalen. Delvis skymd av uppkastad sandhög. Utsatt för dropp av tjära och vatten från taket» (Wessén) intill 1962, då den fick sin nuvarande placering. Efter Pippings undersökning 1902 har den granskats av O. v. Friesen 1922, E. Wessén 1944, S. B. F. Jansson 1962.

Vitgrå kalksten. Trapetsoid form med hålkälad underkant. Längd 2,25 m, bredd upptill 1,35 m, nedtill 0,95 m, tjocklek 18 cm. Stenens yta är trampsliten och slät. Ristningen, ett ringkors med trappstegsformad fot, har ursprungligen varit djup och är ännu välbevarad. Korsets ring tjänstgör som inskriftsband. Runorna är 8,5 cm höga. De små ovala ytorna mellan korsarmarnas avslutning och runringen är nedbottnade.

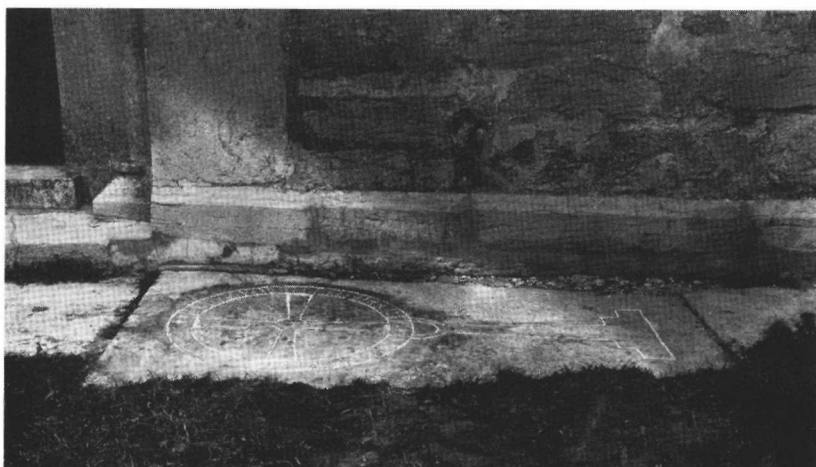

Fig. 97. G 210. Västerhejde kyrka. Foto H. Pipping 1902.

Inskrift:

+ hier : likr : kairualtr : i berhi : ok : hans : hus : froya
           5   10   15   20   25   30   35

»Här ligger Gairvald i Bjärs och hans hustru.»

Till läsningen: Inskriften inledes på ringens krön med ett litet kors. Alla runorna är tydliga och säkra, även om nötningen gjort ett par tecken grundare än de övriga: 26 **h**, som t. o. m. förlorat nedersta delen av huvudstaven, samt 34 **r**. Runorna **a** (utom 14 **a**), **n** och **o** har ensidiga bistavar, 24 **o** dock något över-skjutande, **t** har dubbelsidig. De två **s**-runorna är av gotlandstyp. Runorna 3 **e**, 20 **e** och 36 **y** är tydligt stungna med en punkt; däremot förekommer ingen stinging i 7 **k**, 9 **k** och 16 **t**.

Samma läsning har P. A. Säve, H. Pipping, O. v. Friesen, E. Wessén och S. B. F. Jansson; C. G. Hilfelning, vars läsning går igen hos J. G. Liljegren (L 1749), dock 7 **g**, 9 **g**, 20 **i**, 36 **u**.

Inskriften, en försvenskad *hic iacet*-formel, är helt klar till innehållet. Mansnamnet *Gairvaldr* är välbelagt i gotländska runinskrifter, se G 101 och G 155, och dessutom bevarat i åtskilliga gotländska ortnamn men okänt utanför Gotland. Det äkta parets hemvist Bjärs (**i berhi**) är namnet på gårdar 800 m V om kyrkan, längst ner på slutningen till en tämligen låg förhöjning i terrängen, på vilken också kyrkan är belägen. G 210 är det hittills äldsta kända belägget. Det näst äldsta, i Ortnamnsarkivet i Uppsala registrerade är *nils biers* (1523 skb. G). J. G. Liljegren (Runlära, s. 150) ger den felaktiga tydningen »Björns» åt ortnamnets runföljd.

Hällen dateras av stilmässiga skäl till 1300-talet.

211. Västerhejde kyrka

Pl. 68, 69

Litteratur: W 45 b. Kyrkoinventarium 1919 (ATA); Sveriges kyrkor, Gotland bd 3 (1942), s. 60; R. Wibeck, Restaureringsrapport 24.8.1962 (ATA); S. B. F. Jansson, Granskningsrapport 30.4.1962 (ATA).

Äldre avbildningar: Jansson, 2 foton (ATA).

Gravhäll, fragmentarisk, med spår av runinskrift. Den står upprest invid långhusets nordmur 3 m V om nordportalen, till vänster om G 210.

I kyrkoinventariet 1919 finns följande notis: »Fragment av gravhäll av kalksten med ristat kors, lik föregående [G 210]. Endast nedre hälften återstår. Föga bevarat av inskriften. Mot norra långhusdörren.» I Sveriges kyrkor, Gotland bd 3 (1942) antydes karaktären av rungravhäll: »Möjligen spår av runskrift i ringen ... Står utanför kyrkan i långhusets norddörr». O. v. Friesen har ingen anteckning om stenen. E. Wessén fann den 1961 »N om kyrkan, lutad mot kyrkväggen». 1962 fick den sin nuvarande placering. Den granskades samma år av S. B. F. Jansson.

Vitgrå kalksten. Trapetsoid form med fasad underkant. Längd 1,35 m, största bredd 80 cm, vid fotändan 70 cm, tjocklek 9 cm. Huvudändan har slagits bort och fotändan är kantskadad. Hällen har haft samma utseende som G 210 med ett ristat ringkors på trappstegsformad fot. Korsets ring har utgjort skriftband; av detta återstår ett stycke i det förlorade korsets nedre högra kvadrant med rester av några få runor. Runornas höjd 6 cm.

Inskrift:

... **r** ...

Av den ursprungliga texten återstår endast en hel runa, **r**, följd av rester av fem staplar, av vilka den sista möjligen har varit utrustad med en **l**-bistav. – S. B. F. Jansson redovisar – med tvekan – läsningen: ... **be** - - - **u** - ... -.

Stilmässigt tillhör hällen 1300-talet.

Björke kyrka

Den nuvarande kyrkan är från 1200-talet. Den äldsta delen är korets västparti från århundradets början, långhuset uppfördes vid 1200-talets mitt. Östpartiet av koret är en tillbyggnad hundra år senare. Ett planerat torn kom aldrig till utförande.

Tre gravstenar med runinskrift finns registrerade från Björke kyrka, alla noterade första gången av P. A. Säve 1864. Dennes besök i Björke ägde rum bara fyra år efter kyrkans storreparation 1860, då bl. a. golvet lades om. En av de runristade gravstenarna, G 212, ligger kvar i koret NV om altaret i närheten av den plats där Säve granskade den. Av de båda andra, som på Säves tid låg »innanför stor-dörren», återstår nu bara hälften av den ena, G 213, som är uppställd invid norra korväggen. Den andra, G 214, har förkommit.

212. Björke kyrka

Pl. 70

Litteratur: F 15, W 75. P. A. Säve, Reseberättelse 1864 (ATA), s. 238, Gotland 1864 (hs S40 o i UUB), s. 21; C. Säve, Runologiska anteckningar 15 b (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar 1922 (UUB), s. 50.

Äldre avbildningar: C. Säve, teckning 1867 jämte skiss i a. a.; J. W. Hamner o. O. v. Friesen foto (ATA).

Gravsten med runinskrift. Den ligger i korgolvet, 30 cm S om den norra korväggen, 2,95 m V om den östra, innanför altarskranket, delvis dold av detta.

G 212 är en av de tre »runstenar» i Björke kyrka, vilka P. A. Säve som den förste beskriver i sin reseberättelse 1864. De båda andra är G 213 och 214. Stenarna var redan då till stor del nedslitna, och Säve ger ingen bild eller translittererad läsning, men han har gjort skissartade uppteckningar, fig. 98, som visar vad han tyckt sig kunna urskilja av de otydliga inskriftsresterna. Han inleder sin redogörelse med G 212. 1864 var stenens läge i koret synbarligen ett annat. Då fanns den nämligen »framför altaret ... afbruten på tvären o. mycket utsliten, för öfrigt liggande under altarpallen ... Ett kors står inne på stenen». Den del av inskriften utefter kanten, som nu urskiljes längst i öster, benämner han »vestra raden», och han beskriver också »södra runraden», nu borta. Samma innehåll har Carl Säves anteckningar den 5 augusti 1867 (ATA), som åtföljes av en teckning, fig. 99. Vilken sida som utgjort stenens huvudända har väl inte stått helt klart för honom, det visar teckningen. Korset har förbryllat. Det 1974 upptäckta andra korset ger besked. Stenen har tydligen på bröderna Säves tid legat med huvudändan åt söder. Nu ligger huvudändan i norr. En jämförelse av det mått på stenen som P. A. Säve ger (»omkr. 2.18 [alnar] bred o. 2.12 lång») och det nuvarande (1,34×0,98 m) bekräftar, att den också stympats efter 1867. Kanske har för-

Runsten (framför altaret), omk. 2:18 bred o 2:12 läng
(ett fragment), spruten på tvären o mycket utsliten,
för öfrigt liggande under altar-pallen; Södra run-
raden: --- IIII'II NΣI·NBPI·Y P B I I I * II I I YBRH I I I YIRI
N I I I I P I R (Vestra raden): I # I I Y I - I P I R I --- (Ett kors
står iino på stenen).

Runsten (innanför stor-dörren), 3:4 läng samt 1:14 o 1:6
bred; östra runraden: --- U O: I P R I · N I P I R: I M I R I I X I I I: # N:
Y I R P I: N I I I I: (På de två andra sidorna står utsliten runsk-
rift, t. ex. på S^a sidan): D O O I R I ---

Runsten (innanför stor-dörren), bruten i 2de stycket, 2:13
läng o 1:1½ bredast; Runorna stå längs stammen af ett kors:
--- Φ I N P: I I I Y I X I I I I: I P I I R ° P I Y I Y --- I I I: N I I I ---

Fig. 98. G 212, 213, 214. Björke kyrka. Efter uppteckningar av P. A. Säve i Reseberättelse 1864.

ändringen skett i samband med den omfattande kyrkorestaureringen 1910–12 eller möjligen ännu tidigare, se G 213. Vid O. v. Friesens granskning 1922 hade hällen sitt nuvarande läge, »öfverbyggd af altarskran-
ket». Min rekonstruktion (med hjälp av Säves mått och de båda ristade korsens inbördes läge), fig. 100,
visar, att ett ca halvmeterlångt stycke av fotändan saknades redan 1864, och att av det stycke som brö-
derna Säve behandlat nu något mer än hälften återstår. Gravhällen undersöktes 1944 av E. Wessén.

Ljusgrå kalksten med oren struktur, hårt trampsliten. Nuvarande längd 0,98, bredd 1,34 m. Utefter
hällens östra kant (ursprungligen den högra långsidan) finns en rad svårt nötta runor, 7 cm höga, utan
ramlinjer. Innanför skriften urskiljes större delen av ett ristat, ornamentalt kors samt rester av ytterligare
ett, det sistnämnda ej uppmärksammat av Säve. Därmed står det klart att gravstenen har varit en stor
dubbelhäll med det utseende som rekonstruktionen fig. 100 visar. Formen har varit trapetsoid. Den ur-
sprungliga längden bör ha varit inemot 2 m, bredden ca 1,65–1,45 m. En kraftig, bågformig, gammal repa
nedanför korsfigurerna kan ha orsakats av en spärr i en grind.

Inskrift (supplerad efter P. A. Säves uppteckning):

[... - - - - - s - - - ub - - - - balāuh - - n ... ūkbru - lit kira stain ūfir io] - n
5 10 15 20 25 30 35 40 45
k - ... p - - - rp - ... p - ...
50 55 60

»... lät göra stenen över Johan ...»

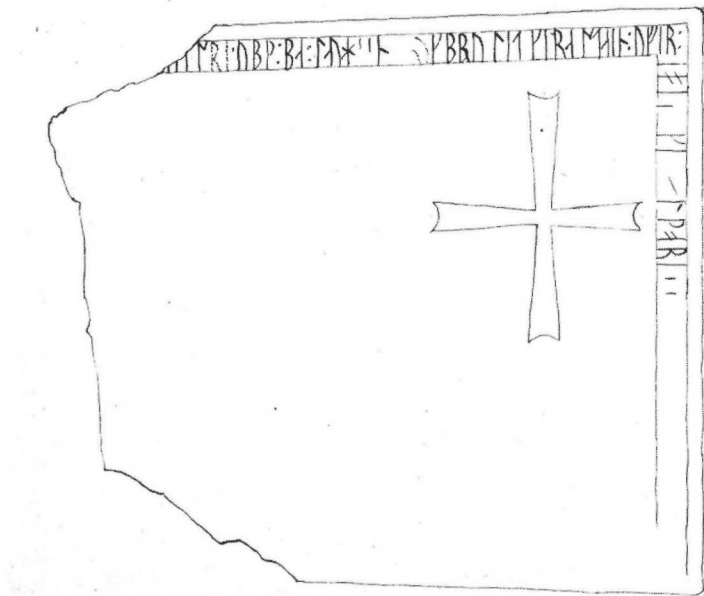

Fig. 99. G 212. Björke kyrka. Efter teckning av C. Säve 1867.

Till läsningen: R. 48 är en kraftig huvudstav med en **a**-bistavsliknande utvittring, i vilken en bistav kan ha legat; runan kan således ha varit **a**. 49 **n**, med ensidig bistav, och 50 **k** är säkra. Efter 50 **k** följer en klar huvudstav utan spår av bistav (51), därefter, på något avstånd, en tydlig **p**-runa (52) och en huvudstav (53) samt en lodrät stav (54), möjligen **u**-bistav till r. 53. R. 55 är ännu en huvudstav utan spår av bistav. 56 **r** och 57 **p** är tämligen tydliga liksom följande huvudstav (58) utan spår av bistav. Efter en lakun med plats för 3–4 runor finns sedan en tydlig **p**-runa (59) följt av nederdelen av en huvudstav (60). Sedan är inskriften utplånad; endast obetydliga spår av runor kan skönjas men inte redas.

Fyra tidigare läsningsförslag har gjorts. P. A. Säves kan med försiktighet translittereras så här: »södra runraden» (nu bortslagen) ... - - - - - **s** - - - **ub** - - - - **balauh** - - **n** ... **ukbru** - **lit kira stain ufir**, »vestra raden» (den nuvarande östra, delvis bevarade) **io** - - **k** - ... - - **por** - ... - Carl Säves läsning gjordes enligt hans egen utsago »under brådska» och »öfverensstämmer hufvudsakligen med P. A. Säves Berättelse ... 1864» : ... - - - **sri** · **ub** - : **ba** : **lauh** - - **n** ... **ukbru lit kira stain : ufir : io** - - - - **k** - ... - - - **ori** - - - - - v. Friesen: ... · **n ki** - **p** ... **rpi** ... **pn** ... - Wessén: ... **pañ** : **k** ... **karpi** · ...

De sinsemellan mycket olika resultaten i det bevarade partiet visar påtagligt svårigheterna att dechiffrera texten. Endast runföljden 30–49 är klar till innehållet. P. A. Säves uppteckning väcker dessutom tanken, att runföljden 24–29 skulle ha varit ... **usbru** - med felläst **s**-runa, rimligen *husproyia* 'hustru'. Om *Io(h)an*, namnet på den döde mannen, se G 4.

Gravstenen härrör troligen från 1300-talet.

213. Björke kyrka

Pl. 70

Litteratur: F 16, W 52. P. A. Säve, Reseberättelse 1864 (ATA), s. 328, Gotland 1864 (hs S 40 o i UUB), s. 21; C. Säve, Runologiska anteckningar 15 b (ATA); K. Kristiansson, Inskriptioner III, 1890 (hs i ViLa), s. 15; O. v. Friesen, Anteckningar 1922 (UUB), s. 49; Sveriges kyrkor, Gotland bd 1 (1931), s. 623; Handl. 1962 i ATA (ang. flyttning).

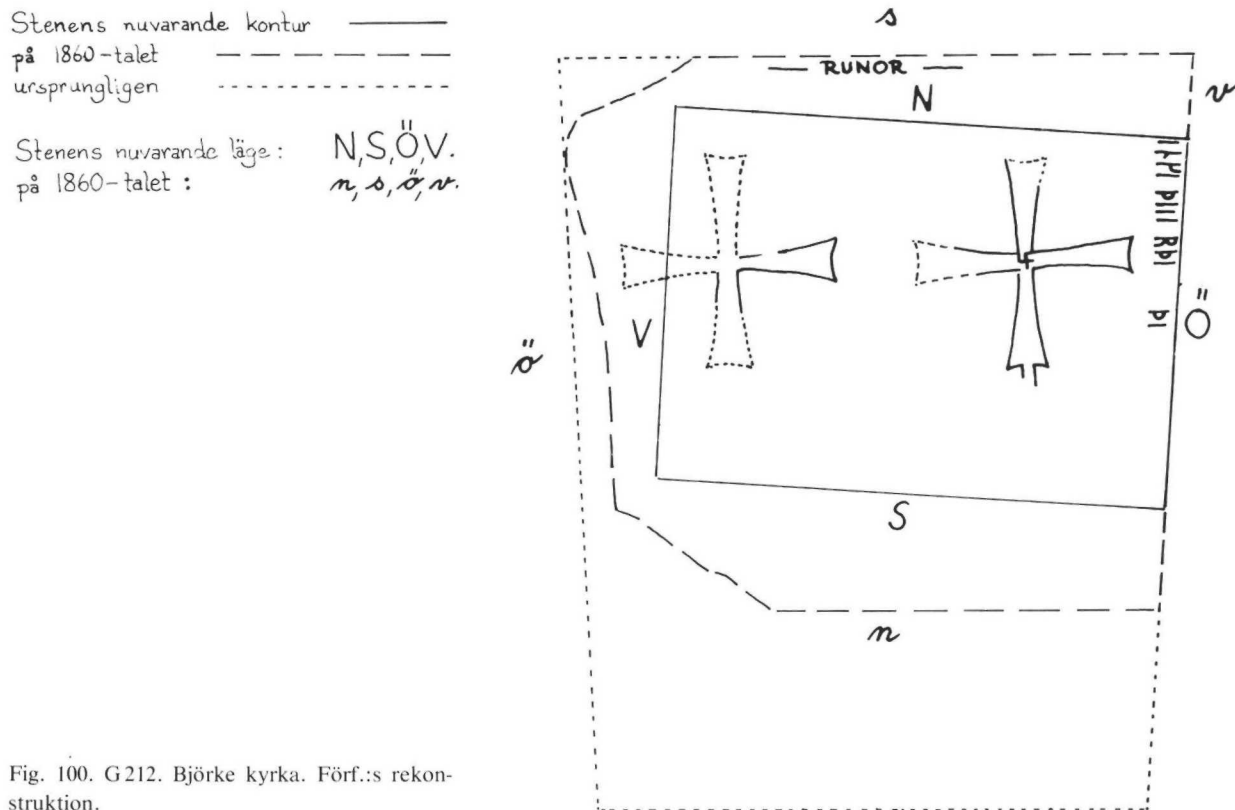

Fig. 100. G 212. Björke kyrka. Förf.:s rekonstruktion.

Äldre avbildningar: C. Säve, teckning 1867 jämte skiss i a. a.; J. W. Hamner foton 1909, 1920 (ATA), med v. Friesens ikringning 1922 (UUB).

Gravsten med runinskrift. Den står sedan 1961 i koret, fästad med järnkrampor vid norra väggen omedelbart Ö om triumfbågen. Stenen, som är fragmentarisk, är av statiska skäl ställd upp och ner.

Vid P. A. Säves besök i Björke 1864, då stenen för första gången noterades, fig. 98, låg den »innanför stor-dörren», tydligen i nord-sydlig riktning med runsidan åt Ö – så som den nu står uppställd. Från den 5 augusti 1867 finns en teckning av gravhällen (fig. 101) gjord av Carl Säve, som visar att den då var, som Säve uttrycker sig, »liggande nära inom stordörren (åt öster) i tu slagen». Brottet var praktiskt taget detsamma som stenens nuvarande övre kant markerar. Men ännu 1867 var alltså stenen fullständigt bevarad och de två styckena sammanhållna. Förmodligen var förhållandet detsamma, när dåvarande pastorsadjunkten Karl Kristiansson 1890 under rubriken »Grafst. i koret (söndrig)» ger en uppteckning av de runor han urskilt (på det nu försvunna stycket), fig. 102. Tydligen har stenen någon gång mellan 1867 och 1890 avlägsnats från sin plats »nära inom stordörren» och placerats i koret (i korgolvet av v. Friesens nedan anförda notat att döma). Nya förändringar i läget förestod. J. W. Hamners foto 1909 (fig. 103) visar det nu bevarade stycket ute i det fria och 1922 fann O. v. Friesen det upprest mot »v. gafveln» av kyrkan. Fotstycket och ett kantstycke vid huvudändan var då försvunna. Om stenens förlorade partier noterar v. Friesen samtidigt: »De båda återstående styckena (det öfre och nedre) torde enl. uppgift av skollärary Lingström [Hugo Lindström] vara inlagda i en värmeledningstrumma vid repar. 1910, nu ej åtkomliga. Förut i korgolvet. Torde ha legat ute före rep. 1860». Sagda år omlades golvet i kyrkan. Reparationen 1910–11 var mycket omfattande. Stenens belägenhet vid kyrkans västmur gällde också 1931 (Sveriges kyrkor). Vid E. Wesséns besök 1944 befanns den ha fått en annan placering: »På kyrkogården,

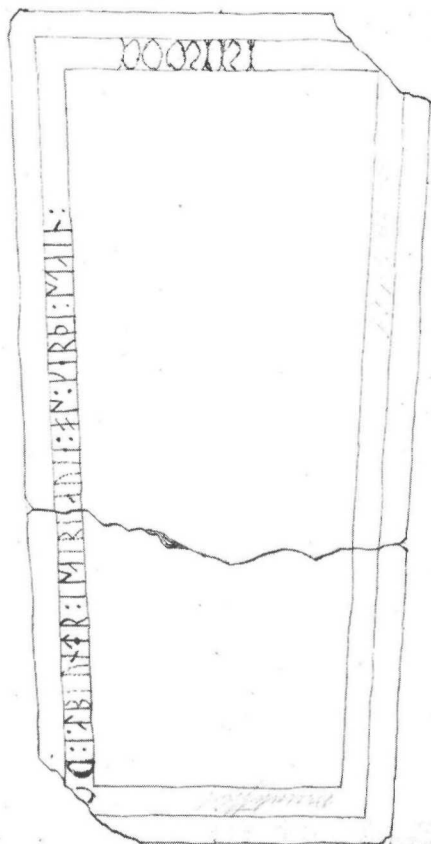

Fig. 101. G 213. Björke kyrka. Efter teckning av C. Säve 1867.

vid långhusets norra sida, omedelbart t. v. (öster) om norra portalen». På Wesséns förslag fick den del av stenen som ännu återstår slutligen en fristad i kyrkan 1961.

Ljusgrå kalksten. Trapetsoid form, kanten hålkälad undertill. Det bevarade styckets längd 1,09 m, bredd 0,92–0,81 m, tjocklek 15 cm. P. A. Säve uppger måtten »3:4 [alnar] lång samt 1:14 o. 1:6 bred», dvs. längden skulle ha varit 1,90 m, bredden 0,95–0,75 m. Ytan är mycket knottrig och ojämn till följd av stenens orena struktur samt vittring. Ristningen är svårt medfaren. Rester av inskrift finns inom ramlinjer invid de längsgående ytterkanterna, men inskriftsbandet har löpt längs stenens alla fyra sidor. Tecknen i nuvarande högra (ursprungligen vänstra) kantbandet är runor, i det vänstra (ursprungligen högra) otydliga rester av latinska bokstäver. Carl Säve fann 1867 »runskriften mycket nött och nu endast synlig vid den östra sidan, å de andra 3 sidorna har varit munkstil, nu oläslig, utom vid södra änden [huvudändan], der man ser ordet DOMINI.» Runornas höjd 7 cm. Runinskriftens nedre ramlinje är praktiskt taget utplånad före runan 22 och sedan bitvis, den övre däremot ännu synlig i hela sin utsträckning. Genom ristningens starka förslitning har den varit svårläst i det parti som föregått r. 19. Härom vittnar bröderna Säves uppteckningar med påtagliga felläsningar.

Runinskrift (supplerad efter Carl Säve, betr. r. 5–10 med stöd av K. Kristiansson):

[: ialbi : undr : isairi] ... unir : ok : kerpi : stain :

5   10   15   20   25   30

»... och gjorde stenen.»

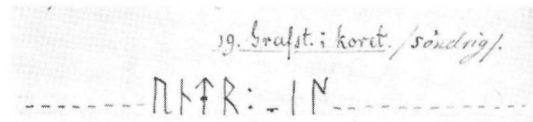

Fig. 102. G 213. Björke kyrka. Efter uppteckning av K. Kristiansson.

Till läsningen: Runorna **a**, **n** och **t** har ensidiga bistavar, **r** sluten bistav; **s**-runan är av gotländsk typ. I 15 **u** är större delen av bistaven tydlig invid brottet; genom bortfallet kan det inte avgöras om runan har varit stungen. 19 **o** har dubbelsidiga bistavar, den övre något grundare än den nedre. 20 **k** förefaller säker. 21 **k** är ej stungen. Punkten i 22 **e** är stor och djup; det förefaller som om ristaren har utnyttjat en naturlig fördjupning. Efter skiljetecknet efter 30 **n** synes nu inga spår av ristning. Inskriften har förmodligen avslutats med detta skiljetecken.

P. A. Säves läsning av »östra runraden», den enda som enligt Säve bär runor, är: **ilbi · und - r : isairi ... auie : os : kerpi : stain :** »(På de tre andra sidorna står utsliten munkstil, t. ex. på s[ödr]a sidan): DOMINI ...» – C. Säve: **ialbi undr : isairi ... auie : os : kerpi : stain :** »Min läsning (gjord i hast) öfverensstämmer nära med P. A. Säves ... 1864». – Wesséns läsning är densamma som ovan anförts; v. Friesens likaså utom att han avstår från att identifiera r. 16–17. I majuskeltextern läser v. Friesen i vänstra kantbandet ett IOANNIS.

R. 15–18 **unir** är inte entydiga. De är förmodligen rester av ett appellativ i ack., t. ex. **runir** eller **bunir** (el. **bynir**), men den i de tidigare uppteckningarna omedelbart föregående runföljden är svår att förena med något av de alternativen. På uttryck som »ristade runorna och gjorde stenen» eller »lät bedja (själa)böner och gjorde stenen» finns inte heller några belägg. Före slutorden förblir innehållet dunkelt.

Hällen är snarast från förra hälften av 1300-talet.

Fig. 103. G 213. Björke kyrka. Foto J. W. Hamner 1909.

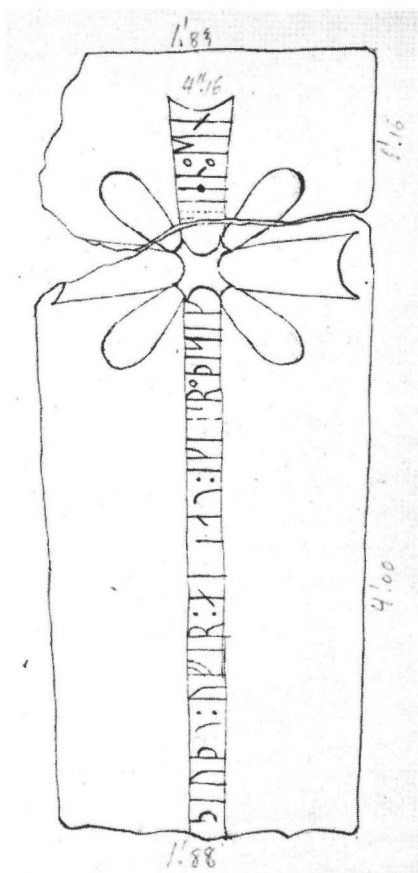

Fig. 104. G 214. Björke kyrka. Efter teckning av C. Säve.

214. Björke kyrka

Litteratur: F 17, W 76. P. A. Säve, Reseberättelse 1864 (ATA), s. 328, Gotland 1864 (hs S40 o i UUB), s. 21; C. Säve, Runologiska anteckningar 15 b (ATA).

Avbildningar: C. Säve, teckning 1867 jämte skiss i a. a.

Gravsten med runinskrift. Nu borta.

De enda som granskat stenen är bröderna Säve. Pehr Arvid Säve beskriver den i sin reseberättelse 1864, sist av de tre rungravstenarna i Björke kyrka, så: »Runsten (innanför stordörren), brusten i 2:ne stycken, 2: 13 [alnar] lång [=1,53 m] och 1: 1½ bredast [=64 cm]. Runorna stå längs stammen af ett kors», se fig. 98. När Carl Säve den 5 augusti 1867 besökte Björke, avtecknade han inte endast G 212 och 213 utan också dessbättre den sedermera förlorade G 214. Carl Säves bild är den enda som finns av stenen. Han beskriver den som »runsten af kalksten, liggande nära innanföre stordörren (åt vester), nu slagen i tu stycken, samt smaländan bortslagen». Fig. 104. Stenen har förmodligen förkommit i samband med restaureringsarbetena i kyrkan 1910–12 eller tidigare. Den har förgäves efterforskats av O. v. Friesen 1923, E. Wessén 1944 samt av Runverket 1970 och 1975.

Stenen har varit smal, svagt trapetsoid, med runinskriften ristad på det ornamentala stavkorsets vertikala armar. Längden på de båda styckena tillsammans har med nutida mått varit 1,55 m, den ursprungliga bredden vid huvudändan 70 cm, bredden nederst (vid brottet) 57 cm. Tecknen uppger Carl Säve vara »2½ tum höga [=6,5 cm] nästan utnötta, svårläsliga. Min läsning (gjord i hast) nästan i allt

öfverensstämmande med P. A. Säves ... 1864». Inskriften har börjat vid korsstammens bas. Nedan följes Carl Säves uppteckning som är tydligast.

Inskrift (enligt Carl Säves teckning):

... **piup** - : **ufir** : - - - **a** - : **iki** - - **r** · **psi k** ... - **en** : **sin**
                   5   10   15   20   25   30

Vad P. A. Säve urskilt som ristat framgår av hans uppteckning fig. 98.

Textinnehållet går inte att utläsa ur de spröda runresterna.

Gravstenen torde vara från 1200-talet. Den är således den äldsta av de tre rungravhällarna i Björke kyrka.

Roma sockenkyrka

Äldst i den nuvarande kyrkan är sakristian, som i slutet av 1100-talet fogades till en liten absidkyrka, av vilken byggnadsstenar påträffats i den nuvarande kyrkans murvall. Den nuvarande kyrkans kor och långhus är från mitten av 1200-talet.

I den korsformiga dageröppningen i korets gavelröste har den runristade gravstenen G 215 suttit inmurad som sidosten. På denna plats granskades dess inskrift av O. v. Friesen 1924. Stenen uttogs snart därefter och förvaras nu i Statens Historiska Museum.

215. Roma sockenkyrka. Nu i Statens Historiska Museum

Pl. 72, 73

Litteratur: F 198: 2. O. v. Friesen, Anteckningar 1924, 1934 (UUB), s. 62 f.; Sveriges kyrkor, Gotland bd 1 (1931), s. 556, 581 f.; SHM inv.bilaga 20.732 (med v. Friesens läsning juli 1934); Handl. 1934, 1945–48 i ATA (ang. förvaring och förvärv till SHM); C. R. af Ugglas, Pater, peccavi . . . (i Fornvännen 1935), s. 81 not 6.

Äldre avbildningar: E. Lundmark, skiss (ej runinskriften) i v. Friesens anteckningar 1924 (renritad återgiven i Sveriges kyrkor, s. 588); H. Andersson, 5 foton 1934 (ATA).

Kistformig gravsten med runinskrift. Den förvaras sedan 1934 i Statens Historiska Museum, inv.nr 20.732.

Gravstenen upptäcktes 1924 i samband med inventeringsarbeten för »Sveriges kyrkor». Den satt då inmurad i södra sidan av den korsformiga dageröppningen i korets gavelröste. Fig. 105. Hällen hade placerats i vinkeln mellan korsets stam och den södra tvärrarmen, med huvudändan vänd nedåt, ovansidan inåt mot kyrkvinden och den runristade långsidan mot N, alltså mot öppningen. Stenens vänstra halva var dold liksom huvudändans kortsida; fotändans kortsida, som begränsade korsets södra tvärrarm nedtill, var däremot synlig. Runinskriften, den del som var tillgänglig, undersöktes samma år av O. v. Friesen, som sedan föranstaltade om stenens uttagande, »troligen 1925». Mellan 1925 och 1934 förvarades hällen i Statens Historiska Museums depå i Visby, därefter i museet i Stockholm, där den nu är utställd. År 1934 gjorde v. Friesen en förnyad undersökning av inskriften, nu i dess helhet.

Ljusgrå kalksten. Hällen är kistlockformig, rektangulär. Längd 84 cm, bredd 47 cm, tjocklek 25,5–27 cm. Den undre delen är skild från den något indragna överdelen medelst en karnisartad, grund hålkäl. På den plana översidan ristad ornering. Mittfältet, innanför en ram med njurformade ornament, upptages av ett latinskt kors med små njurformade ornament i vinklarna. Fotsidans kortsida prydes av ett

reliefhugget kors. Undersidan är i sin helhet planhuggen med rikliga spår av kyrkmurens kalkrappling. Övre högra hörnet av stenen är skadat liksom det nedre vänstra. Runinskriften med 3–3,5 cm höga tecken, ristad mellan ramlinjer omedelbart nedanför hålkälen, börjar till höger om fotändans kors, fortsätter utefter högra långsidan och avslutas ett stycke in på huvudändans kortsida. Denna sistnämnda sidas inskrift saknar – i varje fall nu – övre ramlinje, inskriften står också här närmare hålkälen än på de övriga sidorna. Vänstra långsidan saknar inskrift.

Inskrift:

hailui : lit : giera : stain : ok : botulfr : yftir : olaf : ok : bo - ... şyni : sina

5   10   15   20   25   30   35   40   45   50

»Hailvi lät göra stenen, och Botulv, efter Olav och Botte, sina söner.»

Till läsningen: Runorna **a**, **n**, **o** och **t** har dubbelsidiga bistavar; bistavarna är ovanligt långa och ofta förhållandevis lågt placerade; i **f**-runorna (27, 30, 37) når nedre bistaven inte upp till övre ramlinjen. Före **l h** en begränsningslinje för skriftbandet. **4 l** har mitt på huvudstaven en fördjupning med ojämna kanter, av v. Friesen uppfattad som stingning, dock sannolikt oavsiktligt tillkommen, skada. Toppen av **7 l** är bortnött, bistaven till stor del bevarad. **8 i** är ej stungen. Bistavarna i **9 t** är grunda. **10 g** är tydligt stungen på huvudstaven. **12 e** är stungen. Toppen av **17 a** är bortslagen. **28 r** är säker. **29 y** är stungen med en djup punkt. Spetsen av bistaven i **39 k** är bortslagen. Övre punkten i följande skiljetecken är nu mycket grund. Övre tredjedelarna av **40 b**, **41 o** och r. **42** har gått förlorade i samma bortslag som skadat **39 k**; **40 b** och **41 o** har dock bevarade karakteristika. Den bevarade nederdelen (två tredjedelar) av huvudstaven i r. **42** visar inga spår av någon anslutande bistav, sådan kan dock ha funnits upptill i bortslaget (t. ex. **t** eller **l**) eller möjligen i det vittrade partiet till höger. Till vänster om huvudstaven är ytan oskadad, alltså kan v. Friesens tanke, att runan varit **a** (i ett *Boa*) elimineras. Avståndet till föregående runa (**o**) talar för **t**-bistavar. Därefter inga spår av ristning i långsidans skriftband, ytan är starkt vittrad, utrymme finns för en runa. Av **43 s** återstår bara tredje leden, textsammanhanget bestämmer runan som **s**. R. **44** är skadad mellan huvudstav och bistav, varför det är omöjligt avgöra om runan har varit stungen eller ej. O. v. Friesen anser, att en obetydlig fördjupning högt uppe mellan huvudstav och bistav är huggen som stingning: »Pricken grund men torde vara säker. Kanske var nedre partiet mellan stavarna bortfallet redan då den högt upp sittande grunda pricken anbraktes, och kanske var bortfallet orsaken till att den sattes så långt upp.» Fördjupningen övertygar inte som stingning, snarare har den väntade punkten funnits i det bortslagna stycket. Intet skiljetecken efter **50 a**.

O. v. Friesens läsning 1934 framstår tydligast i SHM:s inventariefilaga. De små avvikelserna jämfört med den ovan hävdade framgår av min kommentar till läsningen.

Måtten visar att hällen är en barngravsten. Den har ombesörjts av Hailvi över hennes två söner. Släktskapen med Botulv framgår inte, ordföljden talar emot, att han skulle vara far till de båda barnen, för talar den gemensamma förleden i Botulv och Botte.

Kvinnonamnet *Hailvi* förekommer också på G 136 och möjligen på G 200. I övrigt är namnet inte känt. Förleden ingår sannolikt i den dödes namn i G 136, **hair** : -**os** Hailfos(?). *Botulfr* och *Olafr* hör till de vanligaste mansnamnen på gutniskt område med ett 15-tal respektive 20-tal runbelägg. Inskriftens tredje mansnamn, som nu är svårt skadat, skulle enligt v. Friesen (1934) kunna vara *Boi*, välkänt från östnordiskt område. Nu kan emellertid den skadade runan **42** inte vara **a**, som den oblika formen kräver. Utrymmet efter r. **42** tillåter en runa, dock inte mer, dvs. namnet skulle ha innehållit högst fyra runor. Med hänsyn till *Bot*-namnens stora frekvens på Gotland föreligger här säkerligen ett sådant, men då i hypokoristisk form, *Botti*, och visserligen sällsynt. Det äldsta belägget hittills är från 1303 (SD 2 s. 373). Runbelägget är äldre. Att v. Friesen tidigare umgåtts med tanken på ett *Bot*-namn, visar transkriptionen »bot(mund?)» i Sveriges kyrkor (1931). Den har dock skett utifrån den första, ofullständiga läsningen

Fig. 105. G 215. Roma sockenkyrka. I gavelröstets korsformiga dageröppning påträffades G 215 som sidosten i nedre södra svickeln. Foto A. Edle 1925 efter gravhällens uttagande och öppningens renovering.

(1924), medan stenens huvudända fortfarande var dold i muren; den sedermera uppdagade runföljden 44–50 har fått honom att ändra mening.

Runföljden 29–33 är en skrivning för *eftir* med motsvarighet på bildstenen G 92.

Hällen har förut daterats till tiden omkring 1100 (C. R. af Ugglas) men torde snarare vara från mitten av 1100-talet (Aron Andersson). Den förhållandevis tidiga dateringen styrkes av runformerna med dubbelsidiga bistavar samt det konservativa bruket av prepositionen *eftir*.

216. Timans, Roma sn. Nu i Gotlands Fornsal

Pl. 74, 75

Litteratur: W 14. [R.] St[effe]n, Anteckningar 29.6.1940 (Gotlands Fornsal); M. Stenberger, Brev t. O. v. Friesen 2.7 och 8.7.1940 (Gotlands Fornsal), Skrivelse t. Riksantikvarien 31.7.1940 (ATA); O. v. Friesen, Brev t. M. Stenberger 6.7 och 11.7.1940 (Gotlands Fornsal), Anteckningar 7.7.1940 (s. 48 f.; UUB), Runbrynet från Timans i Roma (i Gotländskt arkiv 13, 1941, s. 7 f.), Runinskriften från Timans i Roma (i ANF 56, 1942, s. 275 f.); Osign. tidn.artiklar, efter intervju m. M. Stenberger, i Stockholms-Tidningen, Gotlands Allehanda, Gotlänningen 8.8.1940; S. B. F. Jansson, Några okända uppländska runinskrifter (i Fornvännen 1946), s. 263, De foro dristigt ... (i Sv. Turistföreningens Årsskr. 1949), s. 101 f., Om främmande länders och orters namn i svenska runinskrifter (i Ortnamnsarkivets i Uppsala Årsskr. 1954), s. 35 f., Runinskrifter i Sverige (1963), s. 92, 2. uppl. (1977), s. 93; B. G. Söderberg, Gotland (1948), s. 113 f., Strövtåg i Gotlands historia [1971], s. 41 f.; M. Olsen i NlyR 3 (1954), s. 305 not 2, 307, 4 (1957), s. 259; A. Ruprecht, Die ausgehende Wikingerzeit im Lichte der Runeninschriften (Palaestra Bd 224, 1958), s. 165 (nr 196).

Äldre avbildningar: G. Svahnström foto 1940 (Gotlands Fornsal och ATA, återgivet i Jansson a. aa. 1963, 1977); N. Lagergren, 3 foton 1940 (ATA; återgivna i v. Friesen a. aa. 1941 och 1942); I Anderson foto 1954 (ATA).

Sandstensbryne med runinskrift. Förvaras i Gotlands Fornsal, inv.nr C 9181.

»För någon vecka sedan påträffades under grävning vid Timans i Roma socken på Gotland ett knappt 9 cm långt stenstycke, vars ena sida äger tre runrader. Inskriften förefaller originell (försök till tydning har gjorts av rektor R. Steffen och dr H. Gustafsson) ...», skriver landsantikvarien i Visby, docenten Mårten Stenberger till O. v. Friesen den 2 juli 1940. Han tillägger den 8 juli angående proveniens: »Beträffande fyndomständigheterna för Timansstenen är tyvärr inte mycket att säga. Stenen hittades av en arbetare på ca 40 cms djup vid grävning av ett schakt för telefonkabel i åker ca 50 meter öster om Timans i Roma. I närheten av fyndplatsen (ett par meter) passerade schaktet på ungefär 60 cms djup ett mindre antal bredvid varandra liggande gråstenar av ungefär en mansbördas storlek vardera. Dessa stenar *kunna* tillhöra en grav, enär fragment av sannolikt människoben påträffades invid dem. Men om det i så fall kan vara något samband mellan denna grav och stenen torde vara tvivelaktigt. Någon grävning kunde ej företagas på fyndplatsen vid mitt besök till följd av dennas läge i åker med växande gröda. Det vore kanske skäl uti att göra en undersökning i höst efter bärgningen. Det var ju en lycklig tillfällighet att den lilla stenen blev observerad och tillvaratagen av arbetaren. Den andra hälften av gjutformen har ej hittats.» Undersökningen kom aldrig till stånd, och föremålet torde få betraktas som lösfynd. I museets inventarieförteckning uppges angående förvärvet: »Köpt 1940 av hr Gustaf Svensson, Lindvägen 15, Visby, för kr. 15:–». Om säljaren och upphittaren är identiska framgår inte, men det förefaller rimligt.

Den första granskningen av runinskriften har Richard Steffen redovisat i ett PM den 29.6.1940. Den skedde tillsammans med fil. dr H. Gustavson. En vecka senare (8.7.1940) undersöktes den av O. v. Friesen och publicerades året efter. 1944 skedde ytterligare en granskning, genom E. Wessén (W 14).

Föremålet, ena änden av det ursprungliga brynet, av grå sandsten, är 8,5 cm långt med en största bredd av 4,5 cm, tjocklek 3,3 cm. Av de fyra långsidorna är två planslipade. Den bredare av dessa har en inskuren liten gjutform till ett runt föremål, 1,8 cm i diameter och ca 1 mm tjockt (fig. 106), på den smalare (3,9 cm bred och obetydligt konkav) är tre rader runor inristade. De båda smalsidorna, tillslipade men inte lika grundligt, har smala sliprännor (för metallspetsar, nålar e. d.). Av de båda kortsidorna är den ena brynets ursprungliga, tillformade ände, den andra är den råa brottytan som uppstått när det slogs itu. Brott-kanten är så vittrad, att det är omöjligt avgöra om de grövre sliprännorna, som når ända ut i kanten, har tillkommit före eller efter brottet.

Runinskriften är som nämnt fördelad på tre rader, åtskilda genom två parallella ramlinjer. Båda dessa linjer har ansatts ett litet stycke innanför kanten vid brottet. Därmed står det klart, att stenen hade sin nuvarande form när den ristades och att inskriften är fullständig. Ristningsytans över- och underkant är naturliga yttre begränsningslinjer för översta och nedersta runraderna. Runorna, 1–1,7 cm höga, är nog-

grant ansatta i den övre ramlinjen (el. kanten) och baserna skär i de flesta fall den undre begränsningslinjen. I den översta raden står r. 1–13, i den andra r. 14–29, i den tredje r. 30–41.

Inskrift:

: **ormiga** : **ulfuair** : **krikiar** : **iaursalir** : **islat** : **serklat**

5   10   15   20   25   * 30   35   40

»Ormika, Ulvair. Grekland, Jerusalem, Island, Särkland.»

Till läsningen: Ristningen är distinkt och inskriften i praktiskt taget alla detaljer fullt läsbar. Den inledes med ett kolonformigt skiljetecken, i vilket översta punkten dock är otydlig. Runorna **a**, **o** och **t** har genomgående dubbelsidiga bistavar, även **m**; **s** har normalform. 1 **o** har nedåt höger riktade bistavar, som är längre till höger om huvudstaven än till vänster. 2 **r** har kantig, öppen bistav. 3 **m** har högt ansatta, korta bistavar. Samma långsträckta utseende med förhållandevis små bistavar har de flesta runorna, **r** undantagen. Mellan huvudstav och bistav i r. 5 finns en ofrånkomlig, ristad punkt, som förefaller att vara avsiktligt tillkommen; runan alltså **g**. Skiljetecknet efter 6 **a** är tydligt; övre punkten är förhållandevis högt placerad. I 7 **u** är ytan mellan huvudstav och bistav berörd av en vinkelböjd, lång, snett nedåt höger löpande skåra (skada), som med två grenar sträcker sig över r. 7–13 och 24–26; en parallell, liknande repa sneddar över r. 19–22. 9 **f** har raka bistavar. Av 13 **r** är toppen med större delen av bistavens övre del utplånad liksom övre punkten i det följande skiljetecknet. Intet skiljetecken vid andra radens början, endast en naturlig, grund fördjupning lågt i runbandet. 14 **k** är ej stungen. Skiljetecknet efter 20 **r** är tydligt. I 22 **a** är bistaven till vänster om huvudstaven längre än till höger. I 26 **a** dominerar däremot högra delen av bistaven. I 27 **l** finns ett bortslag mellan bistaven och ramlinjen. Det är mycket osäkert om ett par diffusa fördjupningar efter 29 **r** är avsiktliga och skall uppfattas som skiljetecken. Basen i 30 **i** är bortslagen. Över nedre delarna av 33 **a** och 34 **t** löper en kort repa parallell med de ovan nämnda. Skiljetecknet efter 34 **t** är grunt men säkert. 36 **e** är tydligt stungen. 37 **r** har förlorat en stor del av bistavens nedersta led i en kantskada. Detsamma gäller huvudstaven i 38 **k**. Omedelbart till vänster om huvudstaven i 39 **l** finns en liten naturlig fördjupning, ej skiljetecken. 40 **a** och 41 **t** är till sina nedersta delar starkt slitna. Efter 41 **t** finns inga spår av ristning och har säkerligen aldrig funnits.

Övriga granskares läsning av runorna är densamma som ovanstående, med små differenser endast beträffande skiljetecknen. O. v. Friesen noterar den 7.7.1940 angående skiljetecknet efter 29 **r**: »ett : med närstående punkter, tämligen otydliga, i synnerhet den övre»; så även i a. a. 1942, däremot är intet skiljetecken här utmärkt i a. a. 1941. – Wessén: inte skiljetecken efter 29 **r** och 34 **t**, däremot en ensam punkt efter 13 **r** och mellan 38 **k** och 39 **l**. – Jansson anger i a. a. 1946 intet skiljetecken efter 29 **r**, däremot i a. aa. 1948, 1954, 1963 och 1977. Varken Wessén eller Jansson motiverar närmare sina läsningar.

Inskriften är sensationell, namnen på fyra fjärran belägna länder, mål för nordiska vikingars äventyrsfyllda färder till olika hörn av den då kända världen. Fyndet väckte förstaeligt nog skepsis. En omsorgsfull, kritisk granskning, både naturvetenskapligt och runologiskt, avlägsnade dock varje tvivel om dess äkthet. Allt samverkade i positiv riktning. Samma gamla patina på alla ytor och i all ristning. Den vikingatida normalformen av **r**-runan med öppen bistav, som en förfalskare lätt förbiser i sin hantering. Formen **krikiar**: »Den expert på fornsvenska, som trots handböckernas¹ *grikir* konstruerar den riktiga formen **krikiar** fabricerar icke runinskrifter!» Orden är O. v. Friesens.

Av de ovan nämnda forskarna har O. v. Friesen först och utförligast behandlat inskriften, och det är på hans tolkning som de övriga stöder sig. v. Friesens behandling finns i två versioner, i Gotländskt arkiv 13 (1941), s. 7f., och i ANF 56 (1942), s. 275f. Den första uppsatsen är populärvetenskaplig, den

¹ Schlyter, Ordbok till de svenska landskapslagarna samt Noreen, Aschw. Gr. § 339a. 3, § 407a. 1; här rekonstrueras ordet missvisande som *i*-stam.

andra avsedd för ett språkvetenskapligt forum. Sakinnehållet och slutsatserna är desamma i båda. Mot v. Friesens uppfattning och behandling av de enskilda orden finns enligt min mening ingenting väsentligt att invända. I redogörelsen nedan har också hans framställning i ANF följts i tillämpliga delar.

Inskriftens sex ord är alla namn, personnamnen *Ormika* och *Ulvair*, folkslagsnamnet *grikkjar*, de geografiska namnen *Iorsalir*, *Island*, *Serkland*.

Intressantast är *Ormika*, som tidigare endast är känt från Gutasagan, kap. 3, och där som namn på en storbonde i Hejnum på norra Gotland, kristnad av Olav Haraldsson vid dennes besök på ön 1029: Eptir þet síþan quam helgi olair kunungr flyandi af norwegi miþ schipum oc legþis .j. hamn. þa sum callar acrgarn þar la helgi olaujr lengi. þa for ormica af hainaim oc flairj rikir menn til hanns miþ giefum sinum þann ormica gaf hanum tolf weþru miþ andrum clenatum þa gaf helghi olair kunungr hanum atr agin tua bulla oc aina braiþyxi. þa tok ormica wiþr cristindomj eptir helga olafs kennjdomi Oc gierþi sir byna hus .j. sama steþ sum nu standr acrgarna kirchia þeþan for helghi olair til ierzlafs .j. hulmgarþj (Schlyters utgåva av GL).

Ormika är främmande för nordisk namnbildning. Stamordet, appellativet *ormr*, är visserligen ett såväl i nordiska som västgermanska språk välkänt namnelement (både självständigt och i förled och efterled), men diminutivsuffixet är västgermanskt (*-ikan*). I de fall det återfinns i nordiska namn, t. ex. *fno. Sveinki*, fsv. *Svænke*, är det inlån och anpassat efter nordiska språkregler. *Ormika* däremot synes oförändrat ha övertagits från grundformen. »Den gutniska ändelsen *-ika* med synkoperat *-i-* hänvisar på lån från vgerm. språk, och slutändelsen *-a* på lån från anglosaxiska eller frisiska», även om belägg på namnet idag saknas på västgermanskt område. Inskriftens **ormiga** med *g* i stället för *k* torde vara resultatet av dålig ljudanalys hos ristaren.

Ulvair synes vara en bildning med motsvarighet i *Botair* och även *Avair*, alltså utvecklat ur ett *Ulf-gair*. Stavningen av *v*-ljudet med **fu** överraskar men bör rimligen tillskrivas ristarens osäkerhet. Namnet är i övrigt inte känt från Gotland. Grundformen finns runbelagd i U 650 och 876 (**ulfkair**) men saknas i SMP-samlingarna. Det icke ovanliga fisl. *Ulfarr*, fsv. *Ulvar*, icke runbelagt och icke känt från Gotland, är åtminstone delvis samma namn som *Ulvair*, här synes emellertid två olika efterleder ha sammanfallit, germ. *Wulfa-gaizaz* och *Wulfa-harjaz*.

Grekland uttryckes i runinskrifterna antingen med ortnamnet *Grikkland* (U 112, 374, 540) eller vanligast, som här, med folkslagsnamnet (Sm 46, Sö 82, 85, 163, 165, 170, 345, Sö Grödinge sn Noleby nyfynd, U 73, 104, 140, 201, 358, 431, 446, 792, 922, 1087, Vg 178, Ög 81). Formen **krikkjar** pl. nom. med *ja*-stamsböjning är som ovan antytts väntad, och den är välkommen, eftersom detta kasus förut saknas bland runbeläggen, vilka alla förekommer i prepositionsuttryck och visar att ordet har böjts dels som *a*-stam, t. ex. **i krikum** (U 446 m. fl.), **til · girkha** (U 922), dels som *ja*-stam, t. ex. **i : krikium** (Sö 163), **i kirikium** (U 73 m. fl.), däremot knappast som i isländskan som *i*-stam. Några gutniska runbelägg i övrigt finns inte. Kanske är detta en tillfällighet. Att det funnits gutar som färdats långt söderut känner vi genom en av Sjonhemsstenarna, G 134, rest efter Rodfos, **han : siku : blakumen : i : utfaru** »honom sveko valacker på utfärden».

Inskriftens fjärde ord, **iaursalir**, är den gutniska formen för fisl. *Jórsalir*. Den sistnämnda förklarar v. Friesen som en folketyologisk omstöpning av det medeltidslatinska *Hierosolima*, *Ierosolima* (*Gero-*) och *Ierusalem*, där första leden ombildats efter förleden *Jór-* (fvn. **jórr* < urn. **ēburar* 'vildsvin') i personnamn som fvn. *Jórufr*, *Jórunn*. Namnet finns i ytterligare två runbelägg, båda på uppländska runstenar, U 136 rest efter Östen, **is × suti × iursalir auk antapís ubi kirkum**, samt U 605 som Ingerun rest efter sig själv, **hn · uil · austr · fara · auk · ut · til · iursala**, men icke i någon annan gotländsk runinskrift.

Gotländska runbelägg i övrigt saknas också på de två sista geografiska namnen. Orden **islat** och **serklat** med utelämnad nasal framför dental är fullt normala skrivningar i runsvenskan. *Island* finns över huvud taget inte tidigare runbelagt. *Serkland* däremot nämnes på fem runstenar, fyra i Södermanland (Sö 131 **sirlanti**, 179 **sirk : lan : ti**, 279 **serkl** |, 281 **sirk · lat** |), en i Uppland (U 785 **srklant -**), samtliga

belägg är dativformer efter prepositionen *a*. Bland de nämnda stenarna dokumenterar åtminstone några Ingvar den vittfarnes ryktbara österfärd, som under förra hälften av 1000-talet fick sitt olyckliga slut just i Särkland. »Det är icke möjligt att dra några bestämda gränser för detta land. Sannolikt betecknas därmed de mohammedanska väldena i våra dagars sydöstra Ryssland och västra Asien, ett område, som genom sin omätliga rikedom tydligen har utövat en stark lockelse på våra förfäder», skriver S. B. F. Jansson (a. a. 1949).

»Hur skall då den originella inskriften förstås», frågar sig v. Friesen och ger själv följande svar: »Jag tänker mig att när brynet förolyckats och icke mera ansågs användbart för sitt ändamål det fallit en runkunnig man in att för ro skull rista runor på den lilla stenbiten. Det mjuka gryt och den släta slipytan inbjödo därtill. Han ristade först – som ju närmast låg till hands – sitt namn, Ormika, och därpå namnet på en vän och bolagsman, Ulfair. De hade tillsammans företagit vidsträckta handelsfärder: ristningen tillkom, som vi nedan skola finna, under en av den gotländska handels storhetstider. Ormika fogade härtill med självkänsla namnen på de trakter dit deras gemensamma färder som längst hade sträckt sig: åt söder Grekland och Jerusalem, åt norr Island och åt öster Särkland, saracenernas land. Som vi se fattas här endast ett av de gotländska handelsområdena under forntid och medeltid, det västra, England och Rhentrakterna, men vi få tänka oss att Ormikas och Ulfairs färder icke gått åt detta håll. Att nämna de land som de måste ha passerat för att komma till de angivna fjärmast belägna – åt norr Sveþiup och Norvegr, alternativt Danmørk, åt söder och öster Garþar (Ryssland) – gav stenen icke utrymme till och var ju i grunden onödigt.» Sin mening motiverar v. Friesen med en hänvisning till de många – sammanlagt ett 30-tal – mellansvenska runstenar, där de tre sydländska färdmålen finns omtalade, och till skaldediktningens litterära vittnesbörd om isländska bedrifter på Gotland. »Vi kunna därför tryggt antaga att gutar på sina färder besökt Island, även om historiska källor icke därom ha något att berätta. Det är därför intet i och för sig oväntat att Island på Timansbrynet nämnes vid sidan av Grekland och Särkland.»

O. v. Friesens fantasieggande försök att konkretisera den lakoniska inskriftens innebörd har märkligt nog accepterats av alla senare forskare och ibland lockat till vidare spekulationer. S. B. F. Jansson (a. a. 1949): »Vad kan denna vid första ögonkastet meningslösa ramsa av namn ha för mening? Är våra kunskaper tillräckliga för att fylla dessa osammanhängande ord med innehåll? På den sista frågan kan vi svara jakande och det beror icke minst på den kunskap, som vårt lands talrika runinskrifter skänker. Vi har rätt att förmoda, att Ormika och Ulfair tillsammans har besökt de avlägsna platser, vilkas namn har ristats på den lilla stenen: Grekland, Jerusalem, Island och Särkland. För den, som har någon kännedom om vad olika forskningsgrenar har lärt oss om förhållandena i Norden på tiohundratalet, har ramsan ett levande innehåll, inskriften kan förmedla en fläkt från den tid då Gotland stod i världshandels brännpunkt.» – B. G. Söderberg (a. a. 1948): »På en gång anspråkslöst och skrytsamt har här två gutar, kanske 'bolagsmän', hugfäst minnet av vidsträckta gemensamma handelsfärder. Det lilla brynet växer i våra ögon till ett monument över en gutnisk företagsamhet som inte står vikingarnas efter. Ytterst i norr och längst nere i söder hade Ulvar och Ormika besökt den kända världens gränstrakter.» – M. Olsen (NIyR 3, 1954, s. 305 not 2): »En gotlending Ormika, nevnt i Gúta saga, har jeg s. 87 f. gjetningsvis omtalt som en av Olav Haraldssons handelsforbindelser. Han er visst samme mann som **ormiga** i den gotlandske runeinnskrift, da dette navn bare kjennes fra de nevnte to gotlandske kilder. Av Timans-innskriften ser vi at både Ormika og den ellers okjente Ulvar har været vidfarne menn. Vi har her å forestille oss ferder som har gått til fjerne land i det greske keiservelde.» – A. Ruprecht (a. a. 1958): »Die Namen dieser entlegenen Ziele, die Ormika und Ulfar – wohl selbst Kaufleute (v. Friesen) – nach ihren Namen eingeritzt haben, geben einen lebendigen Begriff von der Weite gotländischer Handelsbeziehungen.» – I ett senare sammanhang har B. G. Söderberg (a. a. 1971) – påverkad av Magnus Olsen eller ej – givit uttryck åt samma tanke, »att han [Timansbrynets Ormika] var just den Ormika av Hejnum som kung Olof bytte skänker med.» Söderberg fortsätter att förklara Jerusalemsfärden, »knappast en affärsresa utan en pilgrimsfärd, kanske inspirerad av mötet med kung Olof, som redan året efteråt stupade i slaget vid Stikla stad och snart blev helgonförklarad. Detta är egentligen en historiskt otillåten spekulation, men något

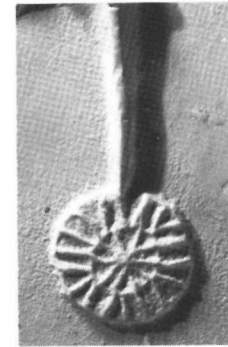

Fig. 106. Avklappning av gjutformen på brynet från Timans, Roma sn, GF inv.nr C9181. 1/1. Foto G. Hildebrand 1973.

måste Olof ha gjort på Gotland för att kunna bli öns skyddshelgon med altaren i varenda kyrka.» Det mesta av den fantasifulla synen på Timansbrynets inskrift är just en historiskt otillåten spekulering – men inte riktigt allt.

Om vi återgår till utgångspunkten och betraktar föremålet och inskriften förutsättningslöst, kan vi konstatera följande. Föremålet är endast en del av det ursprungliga brynet. Både gjutformshalvan och runinskriften är däremot fullständigt bevarade. De fyller därmed sekundära funktioner hos föremålet. Inskriften är en lista på namn, något handlingsord finns inte. De geografiska namnens nominativformer ger oss inte rätt att gissningsvis supplera ett predikat och göra subjekt av ett eller båda personnamnen, inte ens för tanken. Mot v. Friesens teori talar också föremålets ringa storlek och anspråkslösa form. Om två gutniska bolagsmän verkligen gjort så vidsträckta resor, inte bara i en riktning utan både i norr, söder och öster, borde väl rimligen deras bedrifter ha hugfästas på ett monumentalare sätt och i klarare form, på en runsten e. d., deras insatser omspunnits av saga och myt, i varje fall borde deras namn ha levat länge i traditionen och genom uppkallelse också bevarats i namnskatten.

Vi kan alltså enligt min åsikt inte tillämpa synsättet på runstenar som minnesstenar på Timansbrynet och inte räkna med verkliga tilldragelser bakom namnens dokumentation i den meningen som v. Friesen tänkt sig. Finns det då något annat sätt att förklara namnkonstellationen? Inte med någon säkerhet. Men Magnus Olsens koppling till Gutasagan visar på den fullt rimliga möjligheten att inskriftens Ormika är samme man som sagans, storbonden Ormika av Hejnum, en folkhjärte utan tvivel i gutarnas ögon på Timansbrynets tid, senare hälften av 1000-talet, likaväl som på sagans mer än hundra år senare. Man behöver fördenskull inte, som Olsen, tillgripa den mindre sannolika hypotesen om Ormika som kung Olavs »handelsfelle». Liksom inskriftens Ormika spelar de geografiska namnen på folkfantasin med associationer till äventyr, rikedom och ryktbarhet. Orden är en lista på märkvärdigheter rätt och slätt, sägenomspunna personer och platser, noterade av en runkunnig och skicklig skrivare i medvetandet om sin förmåga – icke allom given – att dokumentera och bevara traditionellt stoff. Redan Rökstensinskriften innehåller, i Elias Wesséns tolkning, en dokumentation av associationer till sagor och myter, låt vara utförligare. Namnet Ulvair kommer till synes bort i sammanhanget. Går man emellertid till H. Strelows skildring av Olav Haraldssons besök på Gotland i *Cronica Guthilandorum* (1633), där man delvis kan följa Gutasagens nerslag i folktraditionen, finner man (s. 131 f.), förutom Ormika (här på grund av namnformen kvinna men i övrigt med samma funktion som i Gutasagan), en »Herr *Ulmer* til Manegaards i Lye ... som var Høfding for Sudhergutherne ... en god Christen», som för att undvika sudergutarnas omvändelse med vapenmakt erbjöd sig »at drage til S. Oluff, oc giøre Forbund med hannem, som oc skede.» Det föreligger onekligen en viss parallellism mellan Gutasagens förtroendeman i norr, Ormika, och den av Strelow beskrivne i söder, Ulmer. Namnet Ulmer existerar inte annorstädes och etymologin är oklar, förmodligen är det en förvanskning av någon annat namn. Närmast till hands ligger en i tal eller

Fig. 107. Mynt, s. k. Sachsenpfennig, funnet i Stige, Indals sn, Medelpad, SHM inv.nr 12.079. 2/1. Foto G. Hildebrand 1975.

skrift missförstådd sammansättning med *Holm-*, dock okänd i de gotländska runinskrifternas personnamnsförråd, eller, troligare, *Ulf-*, ehuru man i så fall nödgas förklara *m*-ljudet som fjärrassimilation (Ulvair i *Mannegarde*). Uppslaget kan åtminstone vara värt att noteras. Oavsett min reducering av inskriftens historiska innehåll, åt vilket de tidigare framförda spekulationerna givit fritt spelrum, rubbas på intet sätt dess stora språkliga värde.

Inskriften har av O. v. Friesen på runografisk grund daterats till tiden efter 1050 men före 1100, en datering som fortfarande kan språkligt hävdas, i varje fall med vid marginal framåt. Man kan fråga sig om gjutformen på brynets motsatta plansida har något värde för tidsbestämningen. v. Friesen har nödgats besvara frågan nekande, gjutformen »torde enligt kännarens utsago förskriva sig från medeltidens slut eller början av nyare tid och är följaktligen mycket senare än runristningen.» Men praktiskt sett torde den större och planare breddsidan ha kommit till användning före den mindre, konkava. Hade inte den förstnämnda redan haft sin gjutform, borde runristaren för sitt ändamål utan tvivel ha föredragit denna. Naturligast är därför att inskriften har tillkommit efter gjutformen.

Gjutformen synes ha varit avsedd för en liten silver- eller tennprydnad, den koniska rännan är tillräckligt stor för att tillåta en plan skiva som bakstycke, meddelar experten på gjutteknik, fil. dr A. Oldeberg, som daterar formen till 1000- eller 1100-talet. Till själva mönstret har fil. dr N. L. Rasmusson, enligt muntligt meddelande till mig i maj 1972, funnit förebilden i frånsidan till ett mynt, en s. k. Sachsenpfennig från början av 1000-talet (H. Dannenberg, *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*, bd 1, 1876–1905, fig. 1331). Fig. 107 här återger ett sådant mynt funnet i Stige, Indals sn, Medelpad, SHM inv.nr 12.079.

Myntet, gjutformen, Ormika av Hejnum, runtyper och språkform, allt rymmes sålunda inom 1000-talet e. Kr. och samverkar väl med den datering av runinskriften, som gavs redan av O. v. Friesen, 1050–1100.

Akebäcks kyrka

Akebäcks kyrka är till sina äldsta delar från 1100-talets andra hälft, tornet från 1200-talets mitt.

Först i samband med den omfattande restaureringen av kyrkan 1931–32, då läktaren till tornrummet avlägsnades och de ytterst fragmentariska resterna av kalkmålningar framtog, kom runristningarna på tornrummets norra vägg i dagen (G 217).

217. Akebäcks kyrka

Pl. 71

Litteratur: W 102. Nya Dagl. Allehanda 6.2.1932; C. W. Pettersson, Konserveringsrapport 17.2.1932 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar 1936 (UUB), s. 39.

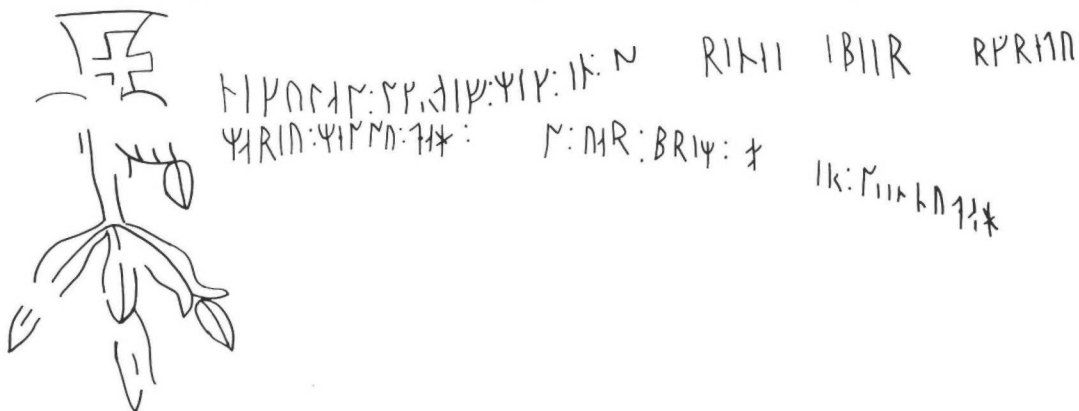
Äldre avbildningar: A. Edle, 2 foton 1936 (G 217: a; ATA); I. Anderson, 2 foton 1954 (ATA).

Två runinskrifter i torr puts på tornrummets norra vägg.

Den första notisen om runinskrifterna stod att läsa i Nya Dagl. Allehanda den 6.2.1932 inför återinvigningen av kyrkan efter restaureringen: »Några fragment av medeltida målning samt runor ristade i putsen finnas dock kvar i tornrummet och äro nu konserverade.» Fyndet bekräftades av artisten C. W. Pettersson, som svarade för arbetet med kyrkmålningarnas framtagande, i dennes kortfattade konserveringsrapport den 17.2.1932 (ATA). Uppgiften från fornminnesinventeringen 1939 (ATA) om »1 runinskrift på en i kyrkvägg inmurad sten» avser tornväggens putsristningar. Inskrifterna granskades 1936 av O. v. Friesen och 1944 av E. Wessén.

a. 1,80 m från NV hörnet, 1,10 m över golvet (golvnivån höjdes 1932 30 cm). Runornas höjd 2–3 cm. Inskriften står omedelbart till höger om en 30 cm hög, ristad figur och är fördelad på två rader.

Inskrift (supplerad efter Wesséns läsning, bekräftad av Edles foto, pl. 71):

nikulas : skraif : mik : in : s[- -]rin e -[-] - b - - r [- -]rgretu | mariu : messu : dah : ...

s : uar : brim : ok [:] ... - r : sunnudah

»Nikulas skrev (ristade) mig ... Margareta på Mariemässodagen, (då) **s** var prim(run) och ... söndag(sr)una.»

Till läsningen: Runorna **a** och **n** har ensidiga bistavar, **s** gotländsk form. Efter 72 **h** kan ingen ristning konstateras.

Wessén har inte kommenterat sin läsning och inte givit någon tolkning. Vid ett senare tillfälle än Edles fotografering 1936 och synbarligen även Wesséns granskning 1944 har murytan blivit överdragen med en tunn hinna av slamfärg, som gör tecknen mindre distinkta. Vad som 1970 kunde urskiljas framgår av kalkeringen. Redan då Edles bilder togs var åtskilliga detaljer otydliga, skadade eller förstörda genom flagning och ytliga sprickor. O. v. Friesens läsning hänför sig till 1936. Han har inte givit inskrifternas något registernummer, men en blyertsuppteckning på en lös lapp vid en anteckning från sagda år visar vad han urskilt som klart läsbart respektive tveksamt. Följande runor har han bedömt som säkra (avvikande från ovanstående): 17 **e**, 28 **e**, 30 **t**, 53 **g**, i skadan mellan r. 53 och r. 54 runorna **e - i**, före 64 **r** en **e**-runa; ingen kommentar och ingen tolkning. v. Friesens läsning på dessa punkter har prövats 1970 men icke befunnits motiverad.

Inskriftens början och slut synes bevarade. Vad **mik** åsyftar framgår inte klart av texten. Några spår av inskrift före den här föreliggande finns heller inte och ser inte ut att ha funnits. Snarast avser meddelandet den ristade figuren framför texten, varvid *skrifva* har sin etymologiskt ursprungligare betydelse 'rista'.

Avslutningen är ett datum med hänvisning till en av Mariadagarna. Den gotländska runkalendern 1328 har tre sådana utmärkta: **mariu. m. i. fastu**: (Annuntio 25 mars), **mariu. missa**: (Assumptio 15 aug.), **mariu. m. yfri**: (Nativitas 8 sept.), av vilka Annuntio och Assumptio föregicks av vigilia och Assumptio dessutom följdes av oktava. Assumptio är en av de äldsta och betydelsefullaste Mariadagarna. När inskriften nämner *Mariu mæssu dag* utan varje inskränkning, torde det vara Assumptio som avses, här lika väl som i runkalendern 1328. Årtalet uttrycks med hänvisning till kalenderrunorna för söndag och nymåne. Primrunan **s** är gyllentalet 11. Tyvärr är söndagsrunan mycket osäker. Wessén har läst r. 64 som **r** med tvekan, men även om den läsningen har konstaterats vara riktig, talar det stora avståndet mellan 62 **ok** och 64 **r** för att r. 64 **r** är slutrunan i ett delvis förstört **uar** (före 64 **r** finns en huvudstav, r. 63, nu utan bistav), och att en totalförstörd söndagsruna har haft sin plats mellan **ok** och **uar**. Årtalet kan alltså inte fastställas. Vad mellanpartiet har innehållit är också oklart. Förmodligen är runföljden

33–40 rester av ett [Ma]rgretu. Både *Nikulas* och *Margreta* hör till de vanligaste medeltida namnen med kristet ursprung. Om det sistnämnda här avser helgonet eller är profant framgår inte.

Sammanställningen av kalenderdagen med den ristade figuren, förmodligen ett örtnippe, leder tanken till *Benedictio herbarum* på Marie Himmelsfärds dag, som med förankring i tysk liturgi har varit företrädd i Linköpings stift enligt breviariet 1493. Om denna örtvigning se H. Johansson, Bidrag till den svenska manueletraditionen (Lunds Univ. Årsskr. NF Avd. 1, Bd 47:6, 1951), s. 94 f., samt E. Linderholm, Signelser ock besvärjelser från medeltid ock nytid (Sv. Landsmål, Ny ser., B 41, 1917–40), s. 39 f. Adolph Franz, Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter 1 (1909) behandlar utförligare örtvigningen på tyskt område, dess bakgrund i antik och hednisk kult, utvecklingen mot kristna föreställningar och bruk och införlivandet med den kyrkliga riten (s. 395 f.): »Das Sammeln der Kräuter für medizinale oder zauberische Zwecke war von alters her mit gewissen Formeln und Zeremonien verbunden, durch welche man die Kraft der Pflanzen sichern und verstärken zu können glaubte. ... Im August, wenn die Ernte eingebracht wird, gelangen auch die Kräuter in Garten, Feld und Wald zur Reife. Zum Weihetag derselben konnte man keinen geeigneteren Termin wählen, als den *Himmelfahrtstag Marias*, die von der Kirche als 'flos campi' und als 'lilium convallium' gepriesen wird. ... Die Kräuterweihe am Himmelfahrtstage Marias ist eine *deutsche* kirchliche Sitte. Sie hiess auch Würzweihe und Wischweihe, weil die Kräuter in Büschel zusammengebunden in die Kirche gebracht wurden. Weder in Italien noch in Frankreich kannte man diesen Brauch. In *Deutschland* erscheinen Weiheformeln schon im 10. Jahrhundert.» Efter ett ordagrant anförande av en specificerad *benedictio herbarum*, där det folkliga inslaget är starkt, vilken är bevarad i en 1300-talshandskrift (Wiener Hofbibliothek CVP 480, Bl. 184–185 b), sammanfattar han motivet: »Die wortreiche Benediktion lässt erkennen, welche grosse Wirkungen man den an Mariä Himmelfahrt geweihten Kräutern zuschrieb: Schutz vor allen Gefahren, vor Gefangenschaft, vor dem Schwerte, vor Spott und Verachtung, vor feindseligen Zeugen im Gerichte, vor Krankheit und vor plötzlichem Tode. Wer sie bei sich trug, war also gefeit gegen jedes Übel des Leibes und der Seele, mochte er im Hause, vor Gericht oder auf Reisen sein.»

b. 2,55 m från NV hörnet, 1,22 m över golvet. Runornas höjd 2,5 cm.

Inskrift:

R111 1M. BIR11

rannalt : berno

5 10

»Ragnvald. Berno.»

Till läsningen: Runorna **a**, **n**, och **o** har ensidiga bistavar.

E. Wessén har läst r. 7 som stungen (**d**); runan är fränsett toppen osäker; O. v. Friesen har inte ritat ut den. En punkt efter r. 7 är förmodligen rester av skiljetecken; Wessén har liksom v. Friesen två punkter. Vidare har Wessén efter 12 **o** uppfattat en vertikal linje av huvudstavs höjd som **i**; v. Friesen markerar den också; linjen är upptill och nedtill förbunden med horisontella sprickor, därför knappast en runa.

Varken v. Friesen eller Wessén har yttrat sig om innehållet, som synbarligen är två mansnamn. Det första är säkerligen *Ragnvaldr* med assimilerat *gn* och bortfallet *v*; se om detta namn G 64. *Berno* kan vara en latiniserad form av *Biorn* men också ett kortnamn bildat till *Bernhard*, snarast det sistnämnda med hänsyn till den gutniska namnformen *Rannald*, som det står tillsammans med. Ett annat sådant kortnamn, *Peto*, förekommer i G 142.

Tornets tillkomst vid mitten av 1200-talet är ristningarnas postquem, förmodligen är de åtskilligt yngre.

Follingbo kyrka

Follingbo kyrka är till sina äldsta delar (långhuset och tornet) från tiden omkring 1200, det nuvarande koret däremot byggt i slutet av århundradet som ersättning för ett tidigare. Det lilla runstensfragmentet G 218, som nu förvaras i en liten nisch bakom altaret, skall enligt uppgift ha påträffats i grunden till altaret i samband med restaureringen 1955. Ett nu försvunnet runstensfragment, G 219, iaktogs 1833 av J. H. Wallman.

218. Follingbo kyrka

Pl. 76

Litteratur: S. B. F. Jansson, Besiktningrapport 11.9.1961 (ATA).

Äldre avbildning: I. Anderson o. S. B. F. Jansson foto 1961 (ATA).

Runstensfragment. Det förvaras sedan 1961 i en nisch bakom altaret i Follingbo kyrka.

Enligt uppgift samma år till S. B. F. Jansson, som då granskade fragmentet, hade det påträffats i grunden till altaret i samband med kyrkorestaureringen 1955.

Grå kalksten med röda inslag. Mått: 36×25×13 cm. Runornas höjd 5 cm. Fragmentets konkavt svängda ytterkant och runbandets anordning visar, att det har tillhört en vikingatida runsten med bildstensform. Också runorna med de punktavslutade bistavarna är karakteristiska för typen. Beträffande läsordningen har jag följt den traditionella i fråga om denna typ av runstenar: kantslingans text före tvärbandets.

Inskrift:

... - - × bropur × s ... | lati : - um ...
5   10   15

»... sin(?) broder ...»

Till läsningen: R. 1–2 är nederdelarna av två huvudstavar; inga spår av bistavar. Det följande skiljetecknet är ett kryss med armarna punktformigt avslutade. Samma form har skiljetecknet efter 8 r. 3 **b** har förlorat större delen av nedre bistaven, runan säker. 5 **o** har dubbelsidiga bistavar, avslutade med punkter. 9 **s** är kort-**s** med punktformig avslutning. 10 **l** har förlorat yttersta delen av toppen i en skada. 11 **a** har punktformigt avslutad, dubbelsidig bistav liksom 12 **t**; yttersta spetsen av högra **t**-bistaven dock borta i en skada liksom ett kort stycke av huvudstaven i 13 **i**. Efter 13 **i** skiljetecken i form av två vertikalt ställda punkter. R. 14 är en huvudstav, som i en skada till höger om toppen bör ha haft en nu förlorad bistav, snarast **k**. Av 15 **u** saknas mellersta delen av huvudstaven. 16 **m** är säker, hälften av den högra bistaven dock borta i brottet.

Janssons läsning med annan ordningsföljd och smärre avvikelser: ... **litu** : **ri** - ... - - × **bropur** × **s** ...

Det är beklagligt, att så litet av runstenen återstår, eftersom inskriften synes ha haft en mindre vanlig avfattning. Tvärbandets textfragment är inte entydigt. Formellt kan **lati** vara pres. konj. sg. av *lata* 'låta' eller dat. sg. av *land* n., t. ex. [*Est*]landi; **kum** verbet *kum*[a] 'komma' med gotländsk vokalism eller också någon form av subst. *kuml* n. Enligt min mening bör företräde ges åt ett *lati kuma* i en from önskan i inskriftens slut. Mot ett *-landi* talar främst den i så fall olyckliga tudelningen av ordet på olika runband. En direkt motsvarighet till *lati kuma* finns på en uppländsk runsten, U 719, där i S. B. F. Janssons läsning och översättning avslutningen lyder: ... **istr** + **lati kumo** + **ot** + **tumo** + **i lus yk baratisi** + **yk i pon em** + **besta** + **kristnum** + »Krist låte Tummes själ komma i ljus och paradiset och i den bästa värld för kristna.» Den gotländske ristaren har förmodligen uttryckt sig mera kortfattat, men andemeningen kan vara densamma. Ifråga om den mycket svårbemästrade G 80 Linde k:a kan P. A. Säves teckning (Gotlands runinskrifter 1, fig. 73) möjligen ge en antydning i samma riktning.

219. Follingbo kyrka

Litteratur: J. H. Wallman och S. V. Moberg, Anteckningar under en resa sommaren 1833 (hs i Nord. mus.), s. 30.

Avbildning: Wallman, blyertsskiss i a. a.

Runstensfragment, nu borta. Det eftersöktes förgäves 1978.

När J. H. Wallman 1833 besökte Follingbo kyrka, förevisades honom »en bit af en Runsten». Han gjorde en snabbsskiss av stenen, fig. 108, med några få runtecken avbildade i och utanför två slingor som korsar varandra: **rr** : - ... - **pu** | **am** (el. **ra**). Måttsuppgifter saknas.

Fragmentet påminner om G 218 och kan möjligen vara identiskt med detta fragment eller en förlorad del av samma runsten.

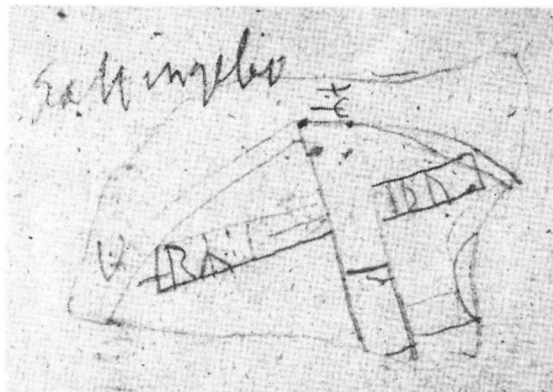

Fig. 108. G 219. Follingbo kyrka. Efter teckning av J. H. Wallman.
Foto Nord. mus.

220. Hallfrede, Follingbo sn. Nu i Gotlands Fornsal

Pl. 76

Litteratur: F 57: 2, W 3. O. V. Wennersten i Gotlands Allehanda 13.11.1924; Handl. 1924–25 (ang. fyndomständigheterna, ATA), 1934 (ang. förvärv till Gotlands Fornsal, ATA); O. v. Friesen, En runsten från Hallfreda i Follingbo (i Gotländskt arkiv 1934, s. 46 f.); A. Ruprecht, Die ausgehende Wikingerzeit im Lichte der Runeninschriften (Palaestra Bd 224, 1958), s. 165 (nr 197); G. Svahnström, Gutagård och Petershof (i Gotländskt arkiv 1960), s. 35; S. B. F. Jansson, Runinskrifter i Sverige (1963), s. 52 f., 2. uppl. (1977), s. 53.

Äldre avbildningar: A. Edle foto 1925 (ATA); M. Stenberger foto 1931 (ATA, återgivet i v. Friesen a. a.); I. Anderson o. E. Wessén foto 1954 (ATA).

Runstensfragment. Förvaras sedan 1933 i Gotlands Fornsal, inv.nr C 8161.

Den första notisen om G 220 avslutar en liten artikel om Hallfrede i Gotlands Allehanda den 13.11. 1924 av O. V. Wennersten: »Innan dessa rader avslutas må det tilläggas, att fru von Corswant lyckats rädda och bevara sista återstoden av en nog så intressant bildsten med runor, vilken någon gång på obekant sätt hamnat vid gården. För forskarna har den hittills varit okänd.» Det stycke som Wennersten sålunda anmäler nyfunnet är den större delen av de två som idag utgör hela fragmentet. Detta stycke hade påträffats »vid täckdikning i Vidangers numera torrlagda myr år 1920» (v. Friesen a. a. 1934). Platsen är belägen 1 km N om Hallfrede. Det mindre stycket tillvaratogs flera år senare, »1931 vid kanalgrävning». De tyvärr mycket knapphändiga uppgifterna om fyndförhållandena härrör ytterst från Cecilia von Corswant på Hallfrede, som drog försorg om bitarna och sedermera, 1933, skänkte dem till Gotlands Fornsal.

Grå kalksten. Höjd 65 cm, bredd 52 cm, tjocklek 14 cm. De två bitarna hade överraskande nog passning sinsemellan. Det mindre stycket har sekundär kanthuggning i rät vinkel och på platsen för **k**-runans (15) bistav en mindre urholkning för en ten eller skodd stolpe. Ristningen, som är välgjord och tydlig oaktat vittringsskador på ytan, består av två avbrutna runband samt smala, flätade ornamentslingor. Runornas höjd 7 cm.

Inskrift:

... **tkair** : **ar** : **to i** : **hulmka** - ... | ... **ipj** : - ...

5   10   15   20

»... (efter) Uddgair. Han dog i Holmgård ...»

Till läsningen: Runorna **a**, **o** och **t** har dubbelsidiga bistavar. Av runorna i den längre slingan (1–17) har några berörts av lätta skador (1 **t**, 7 **r**, 9 **o**, 15 **k**) men alla runorna har bevarade karakteristika; i 15 **k** är toppen av huvudstaven borta liksom bistaven så när som på ansättningen invid huvudstaven. Ena bistaven i krysset på 11 **h** är grundare än den andra men fullt urskiljbar. Av r. 17 återstår bara nedersta delen av en huvudstav; textsammanhanget och det korta avståndet till föregående runa gör det klart att runan har varit **r**. I den andra runslingan är r. 18 en hel huvudstav utan spår av bistav, tvivelsutan **i**, r. 19 **p** med relativt stor bistav. R. 20 är en **i** i toppen och basen lätt skadad huvudstav, runan är med hänsyn till det efterföljande skiljetecknets placering snarast **i**. Efter skiljetecknet, i vilket endast övre punkten är bevarad, en huggen lodrät linje av två tredjedels huvudstavs höjd, utgående från övre ramlinjen; på grund av skadorna i fortsättningen kan det inte säkert avgöras om linjen är rest av en runa.

O. v. Friesen och E. Wessén redovisar samma läsning.

Runföljden 1–5 är resterna av den dödes namn, en sammansättning med efterleden *-gæirr*. Förleden, som har slutat på *t* eller *d* är sannolikt *Odd-*. *Oddgæirr* (fgutn. *Uddgair*) är mycket vanligt i både västnordiska och danska källor, sällsynt i svenska, äldst det hittills enda runbelägget **otkair** (U 1123, ack.)

på en sten i norra Uppland. O. v. Friesen har givit företräde åt det sällsynta *Vitgeirr*, känt i ett enstaka fvn. belägg. Han finner stöd för antagandet i namnet **uitkars** (U 258, gen.), som E. Wessén dock med hänsyn till stavningen (**r**) bedömer som *Vittkarl* (namnet på dennes son i samma inskrift, **kirbiarn** ack., stavas regelrätt med **r**).

Holmgårdr, Holmgård, nordbornas namn på Novgorod, är runbelagt i sammanlagt tre inskrifter, de två andra på fastlandet, Sö 171, rest »efter Sigvid, sin fader. Han föll i Holmgård, skeppshövdingen, med sina sjökrigare», U 687, rest av »Sigrid efter Spjallbude, sin man. Han blev död i Holmgård i Olovs kyrka».

Både O. v. Friesen (a. a. 1934) och senare G. Svahnström (a. a. 1960) har fäst uppmärksamheten på Hallfrede-stenens »stora värde som en tidig bekräftelse på de livliga förbindelserna mellan Gotland och Novgorod», där man från något yngre källor vet, att gutarna hade sitt eget faktori.

Mönster och runformer i G 220 är desamma som i G 188 Mästerby k:a. Båda har tillkommit vid slutet av 1000-talet eller omkring sekelskiftet 1100 och kan vara samma ristares verk. I viss mån erinrar G 220 också om Sjonhemsstenarna G 134 och 135 men har av allt att döma inte haft samma fasta, konstnärliga komposition. Vissa detaljer i runornas utformning är också olika (inga punktavslutade bistavar i G 220). Men alla de tre sistnämnda har det gemensamt, att de är vikingatida minnesstenar efter män som dött i främmande land.

Fig. 109. Sentida runristning i en håll, Korsflis, Follingbo sn. Från NV. Foto S. Hallgren 1961.

Fig. 110. Den sentida runristningen Korsflis, Follingbo sn. Foto S. Hallgren 1961 (S. B. F. Janssons imålning).

Follingbo sn

I fast häll 2,5 km V om Follingbo kyrka finns en sentida runristning, fig. 109, 110. Ristningen har givit platsen namnet Korsflis. Närmare bestämt ligger hällen i marknivå 7 m N om en skogsväg, som västerut från Klinte (Follingbo sn) mot Tjängdarve (Träkumla sn) förbinder landsvägarna Visby–Ljugarn och Visby–Hemse. Ristningen består av ett kors med tvärrarmarna i N–S och nedanför korset två i rät vinkel ställda ord: **skoksblomman stjernoka** »skogsblomman stjärnöga». Runföljdernas längd är 39 respektive 37 cm. O. v. Friesen, som besökte platsen 1924 och 1936, noterar (Anteckningar 1936, s. 21 f.; UUB) en sägen knuten till ristningen: »En gammal man (Hamrin) som bodde i närheten berättade sägnen om bruden som slagit ihjäl sig här då hennes häst halkade på den glatta klipphällen. Hon skall ha begravts i en hög som en gång i tiden grävdes upp när man ordnade en kalkugn. Man fann en dödska som en man satte upp som mål och genomborrade med en kula. Han blev sinnessvag på kuppen.» Tidpunkten för ristningens tillkomst är inte känd.

TILLÄGG

221. Klinte kyrka

Pl. 71

Litteratur: Helmer Gustavson, Besiktningsrapport 20.6.1977 (ATA).

Avbildningar: R. Hejdström foton 1977 (ATA).

I samband med kyrkorestaurering framkom vintern 1977 vid avlägsnandet av yngre väggputs i tornets bottenvåning, ringkammaren, några mycket fragmentariska runföljder, ett par ristade, G 221, och ett par tecknade med rödkrita, G 222. Jag granskade dem den 14 juni 1977.

a. På södra väggen 1 m V om sydportalen, 1 m ovanför det nuvarande golvet en ristad runföljd, 5 cm hög.

Inskrift:

... **kirki** ...
5

Till läsningen: Före 1 **k** möjligen spår av en från vänster till höger snett uppåt riktad bistav, av läget att döma möjligen **f**. Efter 5 **i** inga säkra spår av ristning; väggytan här nött.

Runföljden är början av ordet *kirchia*, eller ingår den i en sammansättning med detta.

På samma vägg och höjd över golvet, 40 cm V om portalen, runklotter, 2,5 cm höga tecken, som inte går att reda.

b. På norra väggen, 30 cm Ö om den igensatta nordportalen, 1,70 m ovanför golvet, några ristade runor, 10 cm höga.

Inskrift:

fupo

Till läsningen: 1 **f** är stupruna. Ett ristat tecken efter 4 **o**, som delvis inkräktar på huvudstaven i **o**, är icke någon runa.

Inskriften är de första fyra runorna i futharken med den första runan förvanskad, en företeelse som är välkänd från urartad runskrift på t. ex. runstavar från nyare tidens början. Den ger alltså en antydning om förhållandevis sent datum.

På västra väggen förekommer runklotter 70 cm S om ingången till torntrappan, i vilket möjligen runorna **fu** kan urskiljas.

222. Klinte kyrka

Pl. 76

Litteratur: Helmer Gustavson, Besiktningsrapport 20.6.1977 (ATA).

Avbildningar: R. Hejdström foton 1977 (ATA).

På två ställen i tornets bottenvåning finns runföljder målade med rödkrita, avtäckta vintern 1977 och av mig undersökta den 14 juni samma år.

a. I nordvästra hörnet, på den rundade väggen som begränsar torntrappan, står 2 m över golvet, ovanför en elegant tecknad kogg för fulla segel, fyra runor, 6 cm höga.

Inskrift:

fup -

Till läsningen: **1 f** är liksom i **1 f** i G 221: b upp- och nedvänd. Av r. 4 återstår bara huvudstaven.

Inskriften utgör runradens början.

b. På nordväggen 1,5 m V om den igensatta nordportalen, 1,5 m ovanför golvet, en nästan helt utplånad runinskrift fördelad på två rader om ca 35 cm. Endast i början och slutet av rad 1 kan några runor, 6 cm höga, någorlunda säkert urskiljas, i rad 2 en enstaka runa. Resten kan icke redas. Att döma av tätheten i ingressen har varje rad innehållit ett 20-tal runor.

Inskrift:

tus - n ... ar ... r ...
5

Till läsningen: Efter **1 tu** följer en **s**-runa av gotländsk typ. R. 3 är en huvudstav med mittpartiet utplånat; runan kan alltså ha varit stungen eller haft bistav här t. v. om huvudstaven (**i**, **e** eller **a**). R. 5 är sannolikt binderuna **ar**.

Runföljdens början är måhända rester av räkneordet *pusind* med avancerad ortografi.

Skeppsbilden, förmodligen från slutet av 1500-talet eller början av 1600-talet, anvisar datum för de samtidigt målade runföljderna, som i och för sig visar unga drag. Även om inskrifterna är språkligt obetydliga, äger de dock värde som vittnesbörd om runornas bruk på Gotland ännu ett gott stycke in i nyare tiden.

ORDFÖRTECKNING

- ā* prep. 'på; under': **a** 21, 67 (2 ggr), 70, 78, 115, 135, 171, 188, 203.
- af* prep. 'av, från': **af** 33, 55, 99, 100 (2 ggr), 107, 122, 150, 163, 164, 168, 173 (2 ggr), 177.
- aft* prep. 'efter': **aft** 109, 110.
- allo* adv. 'helt och hållet': **alo** 172.
- allr* adj. 'all, hel': sg. nom. n. **alt** 119, pl. nom. m. **alir** 104, **allir** 192, **aler** 22, **al** 67(?), gen. **aldra** 66, 67, 103, **altra** 36, **altr** 203, **allra** 65, **aalle** 142, dat. **alum** 15, 63 (2 ggr), **allum** 99, 100, 118, 152, **alhlum** 38, **alu** - 182. urn. **alu** magiskt ord 205.
- amen* lat. interj.: **amen** 38, 55, 100, 118 (2 ggr), **amin** 15, **a - e** - 199(?).
- aptann* m. 'afton; dagen före helgdag': sg. dat. **afton** 78.
- ār* n. 'år': sg. dat. **ari** 99, 100, 182, **are** 99, pl. nom. **ar** 99, 100 (2 ggr), dat. **arum** 48, ack. **aar** 152.
- arfi* m. 'arvinge': sg. nom. **arfi** 133, gen. **arfa** 35, ack. **arua** 64, pl. nom. **arfar** 200.
- arfoði* n. 'arbete': sg. ack. **arfupi** 119.
- ārla* adv. 'tidigt': **arla** 188
- armr* adj. 'arm, fattig': sg. nom. f. **arm** 104.
- at* konj. 'att, på det att': **at** 139, **et** 100.
  - at* prep. (med ack.) 'åt, efter, till minne av': **at** 80, 138, 203 (3 ggr), **a** - 138. Se även *aft*.
  - at* prep. (med dat.) 'på, vid': **at** 207.
  - at* prep. (med dat.) 'till, såsom': **at** 203.
- atgærva* vb 'göra': inf. **otkiera** 201.
- auga* n. 'öga': pl. nom. **auhun** 139.
- austrnorr* adv. 'nordöst': **austr** : **nor** 131.
- austrsuðr* adv. 'sydöst': **au** : **su** 131.
- Ave Maria* lat. bön : **afi maria** : **gratia** : **plena dommenos** : **teggum** : **benateka tu** 104, **afe maraa** : **garasia** : **plena** 127, | **tekum** : **binidikta** : **in mu** | 13, **afe** : **maria** 60, 62, **afi** : **maria** 168, **au** 179 (?; 2 ggr).
- bāði* konj. 'både' (i både – och): **bapi** 119 (2 ggr).
- bāðir* pron. 'båda': nom. m. **bapir** 60, n. **pape** 70, gen. **pegia** 123, ack. m. **bapa** 138.
- barn* n. 'barn': pl. ack. **barn** 2, 66, **ban** 206.
- bestalla* vb 'belägra': pret. part. sg. nom. m. **bi** · **stallap** 100.
- biðia* vb 'bedja': inf. **bipia** 201, 208, pres. 1 sg. **bipr** 104, 3 sg. **bipr** 60, **biipur** 3, **bipin** 44, 1 pl. **bipium** 100, **bip** : **um** 128, 3 pl. **bip** ... **a** 183, pres. konj. 3 sg. **bipi** 115, 1 pl. **bipim** 99, pret. 3 sg. **bap** 201, imp. 2 pl. **bipin** 5, 13, 21, 22, 33, 35, 67, 103, 152, 166, 182, 195, **bip - n** 12, **biphin** 64, **bip** 43, **biðin** 132, **-i - -in** 49, **bedin** 124, **b - dan** 107, **betin** 170, **beten** 129.
- bilætisbyrð* f. 'procession': sg. dat. **belepes** : **byrd** 171.
- biskup* m. 'biskop': sg. ack. **biskub** 158. Se även *ærki-biskup*.
- biærg* n. 'berg': sg. dat. **bierki** 203.
- biærtr* adj. 'bjärt, lysande': sg. nom. m. **bietr** 203.
- blakumenn* m. pl. 'valacker': nom. **blakumen** 134.
- bōndi* m. 'husbonde, make': sg. ack. **bonda** 100, **bonða** 174, oblik form **bon** - | 198. Se även *hūsbonði*.
- borna* f. 'dotter': sg. nom. **burna** 33, ack. **burnu** 36.
- brinna* vb 'brinna': pret. 3 sg. **bran** 171.
- brō* f. 'bro': sg. nom. **bro** 203, ack. **bro** 203.
- brōðir* m. 'broder': sg. nom. **broþir** 177, ack. **brupur** 110, | **rupur** 187(?), **broþur** 11, 21, 218, **broþor** 1, pl. ack. **brupr** 203, **bryþr** 135, **broyþr** 99. Se även *faður-brōðir*.
- byggia* vb 'bygga, bo': pret. 3 sg. **bikui** 203, 3 pl. **bigu** 192.
- bȳr* m. 'by, gård': sg. dat. **by** 203, ack.(?) **by** 60(?).
- byrð* f. 'börd, födelse': sg. ack. **byrþ** 99, 100, **biyrþ** 48. Se även *bilætisbyrð*.
- byssostæinn* m. 'bössosten, kanonkula': sg. ack. **pyrsu** · **stin** 100.
- bæra* vb 'bära; föda': pres. 3 sg. **ber** 83, pret. part. sg. nom. f. **boren** 174.
- bætr* adv. komp. 'bättre': **betr** 208.
- bōn* f. 'bön': sg. el. pl. gen. **byna** | 167, sg. ack. **byn** 166, 191, pl. gen. **byna** 60, ack. **bynir** 13, 176, **bnunir** 12, **byni** 60.
- dagr* m. 'dag': sg. ack. **dag** 124, pl. ack. **daha** 124. Se även *laugardagr* *Mariumæssodagr*, *sunnodagr*, *þörsdagr*.
- dauðr* adj. 'död': sg. nom. m. **taupr** 135, pl. dat. **daupum** 119.
- dēl* m. 'del': sg. ack. **dail** 164.
- deus* lat. subst. m. 'gud': sg. nom. **teus** 73.
- dominus* lat. subst. m. 'herre': sg. ack. **dominum** 73, vok. **tomine** 73. Se även *Ave Maria*.
- dōttir* f. 'dotter': sg. nom. **dotr** 115, ack. **totur** 112, **totur** 29, 111, 136, - - **tur** 68.
- drepa* vb 'dräpa': pret. 3 pl. **trabu** 138.
- drövilsi* f. 'bedrövelse': sg. kasus ovisst **toryyfilsi** 104.
- dyrr* f. pl. 'dörr': ack. **tur** 155.
- døyia* vb 'dö': pret. 3 sg. **to** 111, 129, 136, 170, 220, **do** 124.

urn. *ek* pron. 'jag': nom. el. ack. **mk** 98(?).

en konj. 'men, och': **en** 100, **in** 203.

er pron. 'han; som': **ær** 114 (2 ggr), 134, 203, 220.

urn. *erilar* m. 'herul': sg. nom. **mrla** 98(?). Jfr *Merila*.

faðir m. 'fader': sg. gen. **faður** 164, **faðu** - 77, ack. **faður** 11, 16, 21, 60, 63, 65, 67, 72, 99, 109, 113, 203, 208, **faðu** - 103, **fap** | 199, **fadur** 7, 102, pl. ack. **fipir** 5.

faðurbrōðir m. 'farbroder': pl. nom. **faður** : **brypr** 135.

fiūrir räkneord 'fyra': dat. **fiau** - - **m** 119.

fiurtān räkneord 'fjorton': **fiurtan** 99, 100.

fiurtāndi räkneord 'fjortonde': sg. dat. f. **fiurtando** 70, 170, **fiurtanto** 129.

folk n. 'folk': sg. nom. **fulk** 119.

fontkar n. 'dopfunt': sg. ack. **futkar** 97.

fornæmndr adj. 'föret nämnd': sg. dat. n. best. **for** · **nemda** 100.

frān prep. 'från': **fran** 111.

frū f. 'fru': sg. dat. **frū** 178, kasus ovisst **fru** 104.

1. *fyrir* adv. 'framför, invid': **furir** 203.

2. *fyrir* prep. 'för, inför': **furir** 22, 44, **furriir** 168, **furi** | 5, **furi** 183, **fyrir** 120 (2 ggr), **fyrir** 13, 49, 60, 201, **fyrri** 11, 21, 43, 64, 103, 124 (2 ggr), 164, **fyrri** 3, **fyrre** 170, **fyr** 107, 129, **fy** 70, **firir** 152, 161, **firi** 33, 35, 104, 115, 132, 158, 166, 182, 195, **fi** 99.

fyrst adv. superl. 'först': **fyrst** 178.

fæðgar m. pl. 'far och son': gen. **feiga** 123, ack. **feprka** 138.

fæm räkneord 'fem': **fæm** 124.

fæmtāndi räkneord 'femtonde': sg. dat. f. **fimtand** - 124.

fæmtigi räkneord 'femtio': **femtigi** 100, V · **tih** 99.

garðr m. 'gård': sg. ack. **karþ** 207.

gautr adj. 'från Götaland': sg. nom. m. best. **kauli** 65(?).

gefa vb 'giva': pres. konj. 3 sg. **kefi** 182, pret. 3 sg. **kaf** 206, **gaf** 178, pret. part. sg. n. **fiavit** 164.

giūta vb 'gjuta': pret. 3 pl. **guto** 172.

Gloria patri lat. lovsång: **gloria** : **patri** : **et filiu** : **et** : **spir** 104.

gōðr adj. 'god': sg. nom. m. **kopr** 138, f. **goþr** 60, gen. n. best. **goþa** 60, ack. m. **kop** - **n** 188, **kop** 60, f. **kopa** 52, 114, n. **kut** 114, pl. ack. n. **kup** 113.

Guð m. 'Gud': nom. **kup** 76, 77, 81, 103, 114, 134 (2 ggr), 138, 158, 182, 208, **gup** 21, 38, 65, 66, 68, 100, 104, 119, - - **p** 67, | **up** 43, gen. **kus** 208, **gus** 142, **guz** 99, 100, 104, 164, | **u** 48, dat. **gupi** 192, **guði** 178 ack. **kup** 188.

gærva vb 'göra': inf. **kierua** 203, **kearua** 112, - **arua** 41, | **arua** 114, **kiara** 13, 15, 22, 61, 161, **kiarn** 188, **keara** 12, **kear** - 97, **giara** 1, 4, 11, 21, 35, 42, 46, 60,

65, 66, 67, 68, 69, 71, 99, 102, 163, **giar** | 28, **gieara** 63, **geara** 3, **kiera** 29, 76, **giera** 82, 100, 215, **giera** 199, **kara** 39, **kerā** 118, 182, **kira** 44, 212, **gera** 2, 5, 33, 34, 101, 103, 115, 120, 151, **gerra** 70, 78, 128, pret. 3 sg. **kiarpi** 36, **kiarp** : i 28, **giarpi** 8, 21, 65, 69, **giarði** 163, **gierpi** 136, 201, **kierp** | 75, **kerpi** 213, **gerpi** 115, 120, 123, **gerde** 78, pl. **kiarpu** 27, 113, **gerpu** 119, imp. 2 pl. **gerin** 103, pres. part. pl. dat. **kieruantum** 114, böjn.-form oviss **kiarpi** 188. Se även *atgærva*.

gørta adv. 'fullkomligt, väl': **karla** 203.

hafa vb 'hava': pres. 3 sg. **hafir** 180(?), **hi** - **ir** 80, - - **fir** 203, **hafr** 119, 164, 1 pl. **haffum** 107, 3 pl. **hava** 107, pres. konj. 3 sg. **hafi** 81, imp. 2 pl. **hafin** 191, pret. part. n. **haft** 119.

hagl runan **h**: nom. **hahal** 55, **ha** : **hal** 182.

haggva vb 'hugga': inf. **haga** 174, **h** - **ga** 55, pret. 3 sg. **hiak** 36, - **iek** 199, **ok** 63(?).

hann pron. 'han': nom. **han** 55, 70, 71, 78, 83, 99, 101, 103, 118, 120, 124, 126, 136, 152, 158, 170, 178, 203, 206, 207, **hann** 188, **h** - - 34, gen. **hans** 60, 80, 103, 115, 118, 199, 201, 208, 210, **hanz** 100, 173, **has** 138, **h** - | 188, | **ans** 203, dat. **hanum** 60, 158, ack. **han** 101, 134 (2 ggr).

hel f. 'död': sg. ack. **hel** 100.

hēma adv. 'hemma': **haima** 136.

hēr adv. 'här': **hier** 21, 115, 122, 158, 203, 210, **hiar** 22, 65, 67, 119, 129, **hi** - **r** 66, **hiear** 63.

hialpa vb 'hjälpa': pres. konj. 3 sg. **hialbi** 200, 208, **hialpi** 108, **ialppi** 104, **hialbi** 203, **hialbin** 134, - **e** | 138, pl. | **bin** 188, imp. 2 sg. **helb** 104 (2 ggr), 105.

hic lat. adv. 'här': **hik** 175.

himinriki n. 'himmelrike': sg. ack. **himiriki** 15.

himnafrøygð f. 'himmelens fröjd': sg. oblik form | **imafr** - **y** 192(?).

hinn pron., se *sār* och *sāsi*.

hiōn n. 'hjon, äkta make': pl. gen. **hiauna** 77.

hōn pron. 'hon': nom. **han** 33, 35, 39, 104, 136, 174, 195(?), 201 (2 ggr), gen. **henar** 35, 43, **henna** | 3, dat. **heni** 114.

hundrað räkneord 'hundra': **huntrap** 48, 99, **hundrap** 100.

hūs n. 'hus', se *somarhūs*.

hūsböndi m. 'husbonde, make': sg. ack. **husbonda** 33, **h** | 182(?).

hūsfrøya f. 'husfru, hustru': sg. nom. **husfroia** 173, **hus** : **froya** 210, **husbryia** 115, **husbraya** 115, **husfyra** 35, **husfru** 100, gen. **husproyiu** 195, ack. **husfroiu** 71, **husproiiu** 3, **housfreu** 36, **husfruy** | 34. Jfr *hustru*.

hustru f. 'hustru': sg. nom. **hustru** 174, nom. best. **hustrun** 78. Jfr *hūsfrøya*.

- hvalf* n. 'gravvalv, gravvård, gravsten': sg. ack. **hualf** 7, 65, 123, 137, 201, **hua** - - 101, **hua** - | 34. Se även *stæinhvalf*.
- hvat* pron. 'vad': **hut** 128.
- hvīlas* vb 'vila': pres. 3 sg. **huilis** 22, 122, **hulls** 115, **h** ... **ili** - 158, 3 pl. **huilas** 21, 63, 67, **huilis** 65, **huil** - - 66.
- hværr* pron. 'var och en, varje': sg. nom. m. **huer** 115, 173, **huar** 3, **har** 83, **hur** 5.
- hæilagr* adj. 'helig': sg. nom. f. best. **helg** - 104, **-elha** 108, dat. f. best. **helhu** 178.
- hæita* vb 'bjuda; heta': pres. 3 sg. **haitia** 136, pret. 3 sg. **hit** 78, 3 pl. **haito** 188.
- hærra* m. 'herre; Herren Gud': sg. nom. **hera** 36, 104, 122, **herra** 152, gen. **herra** 22, 165, ack. **hera** 21, oblik form **hera** 195.
- ī* prep. 'i': i 4, 5, 12, 22, 33, 35, 55, 65, 66, 70 (2 ggr), 71, 78, 99 (3 ggr), 100 (2 ggr), 101 (2 ggr), 103 (2 ggr), 111, 114, 118, 123, 124, 126, 129, 132, 134, 141, 152, 170, 171, 174, 176, 178, 182 (5 ggr), 184, 192, 203, 206, 210, 220.
- iðarr* pron. 'eder': sg. ack. f. **ipra** 191, pl. ack. f. **iprar** 13.
- in* lat. prep. 'i': **in** 190.
- īr* pron. 'I': nom. **ir** 104, 128.
- iak* pron. 'jag': nom. **iak** 55, 104, 128, **giak** 104, ack. **mik** 3, 13, 21, 27, 51, 55, 63 (2 ggr), 115 (2 ggr), 118, 142, 147, 148, 152, 163, 217, **mk** 150, **kik** 58. Se även urn. *ek*.
- iarna* vb 'järnbeslä': pret. 3 sg. **iarnnapi** 155.
- karlmaðr* m. 'man': pl. dat. **karmanum** 203.
- Katrīnomæssa* (15/11) f.: sg. ack. **katrino** : **meso** 70.
- kaupa* vb 'köpa': pret. 3 sg. **kaup** : **te** 126.
- kaupi* m. 'köpman': sg. nom. **kaupi** 148.
- kirkia* f. 'kyrka': sg. nom. **kirkia** 48, 108, **kirk** - - 104, **kirk** | 107, nom. best. **kirkian** 171, dat. **kirkiu** 178, ack. **kirkiu** 21, 119, kasus ovisst best. **kirkium** 104, kasus ovisst **kirki** | 221.
- klokka* f. 'klocka': sg. ack. **klo** 172.
- koma* vb 'komma': pres. konj. 3 pl. **kumin** 192, pret. 3 sg. **kuam** 158.
- kona* f. 'kvinna, hustru': sg. nom. | **-na** 138, ack. **kunu** 35, 46, 111, 114, **kuno** 2.
- konungr* m. 'konung': sg. nom. **kunuung** 100, ack. **kununk** 158.
- kristinn* adj. 'kristen': pl. dat. **kristnum** 152, **krisnum** 38, 63, 99, 100, 118, **kr -snum** 182, ack. f. **krisnr** 168.
- krōna* f. 'krona': sg. ack. **krunnu** 178.
- kum(b)l* n. 'minnesmärke': sg. el. pl. ack. **kuml** 138, pl. ack. **kuml** 203.
- kunna* vb 'kunna, känna': pres. 3 sg. **kan** 203, pres. konj. 1 pl. **kunin** 208.
- kunnr* adj. 'känd': pl. nom. n. **kun** 203.
- kællari* m. 'källare': sg. ack. **kialera** 163.
- lango* adv. 'längesedan': **laku** 158.
- lāta* vb 'låta': pret. 3 sg. **lit** 1, 3, 4, 5, 11, 15, 29, 33, 34, 35, 39, 42, 46, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 75, 76, 78, 80, 82, 94, 99, 100, 101, 102, 103, 112, 115, 138, 174, 182, 188(?), 201, 212, 215, **li** - 12, **let** 97, 203, **l -t** 55, **lhīt** 118, **liat** 44, **lip** 2, 3 pl. **litu** 21, 28, 37, 60, 120, 134, 151, 161, 163, 188, 199, **lit** | 7, imp. 2 sg. **la** - 201.
- urn. **lapa** magiskt ord 121.
- laugardagr* m. 'lördag': sg. dat. **lauga** : **dahe** 171.
- laugr* runan I: nom. **lahr** 158, 182.
- leybikar* m. pl. 'lybeckare': nom. **leybika** - 138.
- līða* vb 'lida, gå': pret. part. sg. nom. n. **lipit** 99, 100.
- līfa* vb 'leva': pres. part. pl. dat. **lifanti** 119.
- līggia* vb 'ligga': pres. 3 sg. **likr** 210.
- līkstæinn* m. 'gravsten': pl. ack. **listana** 65.
- limning* f. '(kalk)målning': sg. ack. **limnink** 120.
- liūta* vb 'få på sin lott, ärva': pret. 3 pl. **lutu** 101.
- lȳða* vb 'lyda': inf. **lypa** 128.
- lykta* vb 'lykta, sluta': pret. refl. 3 sg. **lyfpadis** 78, pret. part. pl. nom. n. **lyftap** 70.
- læggia* vb 'lägga': pret. 3 sg. **lekpi** 203, **leggpi** 102.
- lækir* m. 'läkare': sg. nom. **legir** 138(?).
- læsa* vb 'läsa': pres. 3 sg. **lisa** 83, imp. 2 sg. **lit** 60(?).
- maðr* m. 'man': sg. ack. **man** 113, 188, pl. nom. **men** 114, 172.
- magister* m. 'magister, mästare': sg. nom. **magistas** 115.
- māla* vb 'måla': part. pret. sg. nom. f. **malap** 48.
- margr* adj. 'mången': pl. nom. m. **magir** 107.
- Mariomæssodagr* (15/8) m.: sg. ack. **mariu** : **messu** : **dah** 217.
- mark* f. 'mark' (vikt- och värdeenh): pl. ack. **mark** 140.
- með* prep. 'med': **mīp** 100, 119 (13 ggr), 164, 182, 192, 207.
- men* konj. 'medan, så länge som': **men** 21.
- meus* lat. pron. 'min': sg. ack. m. **meum** 73.
- minna* adv. komp. 'mindre': **minna** 99, 100.
- minnas* vb 'minnas, tänka på': inf. **minas** 120, imp. 2 pl. **minins** 183.
- miskunn* f. 'misskund, barmhärtighet': sg. gen. **miskunar** 199.
- miskunna* vb 'misskunda': pres. konj. 3 sg. **miskuni** 104, **misku -i** 119.
- mōðir* f. 'moder': sg. nom. **mupir** 208, **mopir** 165, 173, **moder** 142, ack. **mopur** 35, 65, 75, 114, **mopor** 63, **modur** 42, **m** | 37(?), kasus ovisst **mo** 104.

- munu* vb 'skola': pres. 3 sg. **mun** 203.
mūrr m. 'mur': sg. ack. **mur** 70.
mūrværk n. 'murverk': sg. ack. **mur** : **uerk** 78.
mænniskia f. 'människa': sg. nom. **menniska** 104.
mærki n. 'märke, minnesmärke': sg. dat. **merki** 203, ack. **merki** 80, 114 (2 ggr), **mirki** 188, pl. ack. **merki** 113.
mærkiligr adj. 'utmärkt, betydande': sg. ack. n. **mirlakt** 188(?).
mæssa f., se *Katrīnomæssa*, *Mariúmæssodagr*, *mæssohakull*.
mæssodagr m., se *Mariúmæssodagr*.
mæssohakull m. 'mässshake': sg. ack. best. **messu** : **haku** : **lin** 126.
mæstari m. 'mästare': sg. nom. **maisteri** 36, 163, **maist -ri** 104.
møy f. 'mö': sg. kasus ovisst **mouy** 104, pl. nom. **moyar** 191.
nād f. 'nåd': sg. nom. **nap** 104, nom.(?) **nap** 22, pl. dat. **napum** 164.
nāða vb 'vara nådig': pres. konj. 3 sg. **napi** 36, 38 (2 ggr), 63, 65, 67, 68, 76, 100, 115 (2 ggr), 118, 168, **nape** 43, - **api** 66, **api** 38, **nap** 167.
namn n. 'namn': sg. dat. **namn** 176.
nasarenus lat. adj. 'från Nasaret': sg. nom. m. **nasarenus** 31, **na** : **sarenus** 104.
nāt f. 'natt': pl. dat. **natum** 170.
niūta vb 'njuta': pres. konj. 3 pl. **niautin** 60.
nȳ n. 'ny, nytändning': sg. ack. **ny** 170.
næmna vb 'nämna': pret. part. sg. nom. n. **nemt** 119.
næmr adj. 'som har god fattningsförmåga, läraktig': sg. nom. m. **nemr** 203(?). Jfr *Næmr*.
ōformagi m. 'omyndig': pl. dat. **ofurmakum** 111.
ok konj. 'och': **auk** 59, 86, 112, 114 (3 ggr), 117, 134, 135 (2 ggr), 136 (3 ggr), 156, 181, 188, 200, 203 (5 ggr), 207 (4 ggr), 208 (3 ggr), **a -k** 59, **aug** 181, **au** | 156, **ak** 113 (3 ggr), **uk** 5, 63 (2 ggr), 65, 163, **ok** 1, 2, 5, 11 (2 ggr), 21 (2 ggr), 25(?), 27, 28, 30, 33, 46, 47, 48, 60 (4 ggr), 62 (2 ggr), 63 (2 ggr), 70 (3 ggr), 76, 78 (5 ggr), 99 (7 ggr), 100 (2 ggr), 102, 103 (3 ggr), 104 (2 ggr), 107, 118, 119 (13 ggr), 120, 124, 137, 151, 158 (3 ggr), 164 (2 ggr), 165, 166, 170, 171, 172, 173, 178 (3 ggr), 183, 184, 192 (2 ggr), 198, 199 (2 ggr), 201, 206 (2 ggr), 210, 213, 215 (2 ggr), 217, **og** 182, **k** 55, 104, **f** 206(?).
ōnæmndr adj. 'onämnd': sg. nom. n. **onemt** 119.
ormāla f. 'ormslinga': pl. ack. **ormalur** 203.
pā prep. 'på': **pa** 100.
Pater noster lat. bön: **pater** : **noster** 60, 62, **bater** : **noster** 35, **balir** : **nostru** 166, **bat -r nos ... ur** 161, **bata** : **nostar** 168, **pate nostu** 67, **pata nostu** 115, **balir** 44(?).
prīm n. 'nymäne', här 'primruna, gyllental': sg. nom. **prim** 170, 171, 192, **pri -** 198, **brim** 70, 129, 184, 217.
prīma vb 'vara primruna, gyllental': pret. 3 sg. **brimapi** 99, **bri -pi** 158.
prīmstafr m. 'primstav', här 'primruna, gyllental': sg. nom. **brimstafr** 182, **b -imstafr** 55, **brim** : **stavr** 78, **primst -fu -r** 124, **brim** : **st** | 12. Jfr *prīm*.
prīss m. 'pris, beröm': sg. ack. **pris** 83.
præstr m. 'präst': pl. nom. **peræstær** 107.
raða f. 'rad': sg. dat. **raðu** 99, 182, **raðu** 171, **radu** 55, **rado** 70, 78, **rato** 129, 170, 184, **rat** | 124.
rāða vb 'råda; tyda': pres. 3 sg. **rapir** 5, pres. konj. 3 sg. **raþi** 38, imp. 2 sg. **rap** 104, med enklitiskt pron. **raþu** 10.
redimo lat. vb 'rädda, befria, förlösa': perf. 2 sg. **retemisti** 73.
requiesco lat. vb 'vila': pres. 3 sg. **rekuiescit** 175.
rētr adj. 'rätt': sg. ack. f. **reta** 191.
rīsta vb 'rista': inf. **rist** 138(?) jfr *ræisa*, pret. 3 sg. **risti** 13, 113, 142, 200, 203, **ris** | 123, 3 pl. **ristu** 136, pret. part. n. **rist** 107.
rōa vb 'få ro, vila': pres. konj. 3 pl. **run** 139.
rūn f. 'runa': pl. ack. **runir** 203, **runir** 104, 146, **r** : **unir** 36, - **unir** 5, **runar** 113, 199, **run - -** 104, **r - -** | 200.
ræisa vb 'resa': inf. **raisa** 134, 188, **rasa** 203, **rist** 138(?) jfr *rīsta*, pret. 3 sg. **raisti** 110, 111, 3 pl. **raistu** 207, | **tu** 208.
sāl, *sēl* f., se *siāl*.
sancus lat. adj. 'helig': sg. nom. m. **saktus** 199.
sankte adj. 'helig': sg. nom. m. **santa** 203, f. **sant -** 104, gen. m. **sante** 124, pl. gen. **santa** 78. Se även *sancus*.
sār pron. 'den': sg. nom. m. **þan** 44, 60, f. **þaun** 104, - **aun** 108, n. **þet** 77, 203, **þit** 119, dat. f. **þairi** 178, n. **þi** 99, 100, **þu** 182, ack. n. **þet** 100, **hit** 206, pl. nom. m. **þair** 28, 113, 200, 207, **þair** 21, 101, **þ -ir** 192, **þa** | 192, **tair** 172, **þar** 113, **þir** 135, **þ** | 59(?), **de** 172, n. **þau** 134, **þaun** 60, 120, 188, pl. gen. **þaira** 77, 120, 138, 203, **þaira** 21, 33, 36, 65, 67, 103, 161, 166, **þair -** 11, **þ -ira** 66, dat. **þaim** 76, 99, 119, | **aim** 183, ack. m. **þa** 134.
sāsi pron. 'denne': sg. ack. m. | **ansi** 116, **pani** 28, **pina** 35, 60, 71, 134, 135, 136, 151, 182, **pinna** 2, 4, 99, 100, **tinna** 42, **pena** 37, **pana** 161, **þessan** 29, **tissan** 70, **ti -sa** 174, **þis -** 199, **þ** | 208, **hissan** 102, **hina** 55, **hinna** 5, 103, **hi - -** 66, - - **na** 12, **hin** 39, f. **pisa** 119, 120, 178, **tisa** 172, kasus ovisst **hisun** 104, n. **pita** 123, 173, **hita** 83, **h -ta** 101, **hila** 78, pl. nom. m. **þair** : **si** 67(?), ack. f. **þisar** 36, **þesa** 203, böjn.-form ovisst **pina** 193.

- sēa* vb 'se': pres. 3 sg. **sir** 115, pres. konj. 3 pl. **sin** 114, imp. 2 sg. **si** 139.
- siäl* f. 'själ': sg. nom. **sial** 60, dat. **selu** 77, 208, **sealu** 13, **sialu** 80, 188, 199, **siali** 182, **sial** 11, 35, 36, 38, 43, 49, 60, 64, 65, 66, 67, 68, 100, 103, 107, 115 (2 ggr), 118, 124, 129, 132, 134, 164 (3 ggr), 167, 168, 170, 178, 182, 183, 195, 201, **si** | 38(?), **soul** 200, dat. el. ack. **sial** 199, ack. **sial** 81, 120 (2 ggr), kasus ovisst **sial** 22, 76, **siat** 123, sg.(?) dat. **sial** | 161, **s -** | 166, pl. dat. **sialum** 21, 33, 38, 99, 100, 118, 152, 182, **sial** + **um** 63, ack. **sialir** 120, **sialir** 168.
- sialfr* pron. 'själv': sg. nom. m. **sialvr** 78.
- siðan* adv. 'sedan': **siða** | 178.
- sinn* pron. 'sin': sg. gen. m. **sins** 77, **sinz** 164, dat. m. **sinum** 192, f. **senni** 178, **sin** 164, ack. m. **sin** 1, 11 (2 ggr), 63, 72 (2 ggr), 99, 100, 101, 103, 110, 116, 118, 151, 161, 182, 201, 208, **sen** 16, 21 (2 ggr), 24, 33 (2 ggr), 65, 67, 113, 174, **sena** 102, **s** | 218(?), f. **sina** 2, 3, 4, 29, 34, 35, 36, 42, 46, 52, 68, 71, 111, 112, pl. ack. m. **sina** 5, 11, 99, 203, 215, n. **sin** 2, 66, 206.
- sitia* vb 'sitta': pret. 3 sg. **sat** 207.
- siü* räkneord 'sju': **siau** 170.
- siundi* räkneord 'sjunde': dat. f. **si** ... **utu** 182.
- skin* n. 'skinn': pl. dat. **skinum** 207.
- skiüta* vb 'skjuta': pret. part. nom. sg. m. **skutin** 100.
- skraðari* m. 'skräddare': sg. nom. **skraðare** 159.
- skrifa* vb 'skriva, rista': pret. 3 sg. **skraif** 217, **skr -if** 55, **kriuapi** 146, pret. part. sg. nom. m. **skrivap** 55.
- skulu* vb 'skola': pres. 2 pl. **skulin** 128.
- skyldr* adj. 'skyldig': sg. nom. m. **skultr** 120.
- skæra* vb 'skära': inf. **skiara** 1.
- sliko* adv. 'på så sätt': **sliku** 203.
- slot* n. 'slot': sg. dat. **slot** 100.
- smiðr* m. 'smed': sg. nom. **smiþr** 115, nom. best. **smiðrinn** 166, gen. **smis** 115.
- snarr* adj. 'rask': sg. ack. m. **saan** 113.
- somarhūs* n. 'sommarhus': sg. gen. el. ack. **sumar : hus** 78.
- spiritus* lat. subst. m. 'ande': sg. ack. **sbiritum** 73.
- stafkr* m. '(run)stav': pl. gen. **stafa** 80. Se även *primstafkr*.
- standa* vb 'stå': inf. **stanta** 203.
- standari* m. 'ståndare': sg. nom. **statiri** 131 (2 ggr).
- stolpi* m. 'stolpe': sg. el. pl. ack. **stulpa** 9.
- stōrr* adj. 'stor': sg. nom. f. **stor** 104.
- stuva* f. 'stuga': sg. gen. **stuvu** 78, ack. best. **stuvona** 70.
- stæinhvalf* m. 'stenvalv, gravkista, gravvård av sten': sg. ack. **stain · hualf** 199.
- stæinn* m. 'sten': sg. nom. **stain** 203, ack. **stain** 1, 4, 5, 11, 13, 15, 21, 29, 33, 35, 36, 37, 42, 60, 67, 71, 76, 80, 99, 102, 103, 110, 111, 112, 113, 151, 161, 174, 182, 188, 201, 207, 208, 212, 213, 215, **sta - -** 24, **satain** 41, **sain** 46, 203, **stan** 12, 28, 55, 66, 68, 92, **span** 2, **sten** 100, **st** | 39, **s** | 188, pl. nom. | **nar** 138(?), ack. **staina** 134, 136. Se även *byssostæinn*, *likstæinn*.
- suðr* adv. 'söder': **supr** 131, **sunarst** 203.
1. *sum* konj. 'som': **sum** 158.
2. *sum* pron. 'som': **sum** 3, 5, 21, 44, 60, 63, 65, 66, 67 (2 ggr), 77, 83, 100, 115 (2 ggr), 119, 129, 132, 173, 183.
- sumr* pron. 'någon': pl. ack. f. **sumar** 203.
- sunnarla* adv. 'söderut': **sunarla** 207.
- sunnodagr* m. 'söndag', här 'söndagsruna': sg. nom. **sunutahr** 32, 182, **sunnu : tahr** 171, **sunut - hr** 158, **sunudahr** 70, 78, 99, **sunudah : r** 55, **sunnudah** 217, **sunudager** 192, **su - ud** ... - 198, **suntahr** 184, **sundahr** 124.
- sunr* m. 'son': sg. nom. **sun** 63, 77, 122, dat. **syni** 21, ack. **sun** 33, 92, 101, 116, 118, 138, 151, 161, 201, **s** | 24, pl. nom. **synir** 114, **synir** 21, 34, ack. **syni** 11, 215, **sy -** | 134.
- svā* adv. 'så': **so** 158 (2 ggr).
- svīkia* vb 'svika': inf. **syika** 128, pres. konj. 3 sg. **suiki** 134, pret. 3 pl. **siku** 134, **suiu** 134.
- svēnskr* adj. 'svensk': pl. nom. m. best. **suensko** 172.
- syndalauss* adj. 'syndfri': sg. nom. m. best. **sunta : lausi** 200.
- syndigr* adj. 'syndig': sg. nom. f. **syntih** 104.
- systir* f. 'syster': sg. nom. **systir** 173, pl. nom. **systrir** 135.
- systkini* n. 'syskon': pl. gen. **syskyna** 120.
- sændr* adv. 'på en gång': **sendr** 70.
- sætia* vb 'sätta': pret. 3 pl. **setu** 113.
- sæxtigi* räkneord 'sextio': **sekstih** 48.
- sōtr* adj. 'söt': sg. nom. m. best. **syto** 104, kasus ovisst f. best. **suyta** 104.
- tabernaculum* lat. subst. n. 'tabernakel': pl. abl. **tabernakulis** 190.
- tafla* f. '(påsk)tavla': sg. gen. **taflu** 55, dat. best. **tafone** 70, **- afluni** 182, **ta - runi** 12.
- tal* n. 'tal, samtal': sg. gen. **tals** 104.
- til* prep. 'till': **til** 55, 60, 71, 104, 167, 178.
- tīo* räkneord 'tio': **tiu** 152.
- tīundi* räkneord 'tionde': sg. ack. m. | **da** 164.
- tolf* räkneord 'tolv': **tolf** 140.
- tolfri* räkneord 'tolfte': dat. f. **tolf : te** 55.
- trōinn* adj. 'troende': sg. nom. m. **troa** 188(?).
- træværk* n. 'träverk': sg. ack. **trri : uirk** 78.
- tvæir* räkneord 'två': nom. f. **tuar** 135, gen. **tygia** 120, dat. **tuaim** 119 (5 ggr), ack. m. **- ua** 65.
- týr* runan **t**: nom. **tir** 184.
- þā* adv. 'då': **þa** 60, 99, 100 (2 ggr), 119, 182, **ta** 55, 70, 78, 124, 129, 170, 171, **- a** 83, 198.

- þā en* konj. 'då': **þa · en** 100, **ta en** 55.
þan konj. 'än': **þen** 99, 100, 208.
þar adv. 'där': **þar** 107.
þarf f. 'behov; gagn': sg. el. pl. gen. **þarfa** 178.
þingat adv. 'dit': **þingat** 192.
þinn pron. 'din': sg. dat. f. **þin** | 182, kasus ovisst f. **þinn** 104.
þörsdagr m. 'torsdag': sg. dat. best. **tos · dahinom** 70.
þrīr räkneord 'tre': ack. m. **þria** 134, 135.
þrættāndi räkneord 'tretttonde': sg. dat. f. **tretando** 78, 171, **tretantu** 184.
þū pron. 'du': nom. enklitiskt till imp.-form **rapu** 10, ack. **pik** 104.
þurs runan **þ**: nom. **þors** 158.
þūsind räkneord 'tusen': **þusinn** 48, **tus - n** | 222(?).
þýsunr m. 'trälkvinnas son, oäkta son': sg. nom. **þesun** 36(?).
þænn pron. 'den', se *sār*.
þænni pron. 'denne', se *sāsi*.
- um* prep. 'om; i': **um** 140, 152.
undir prep. 'under': **untir** 22, **undir** 21, 67, **-ndir** 66, **under** 65, **uair** 63.
undirmaðr runan **r**: nom. **untir - apr** 55.
ungr adj. 'ung': sg. nom. f. **unk** 111.
upp adv. 'upp': **up** 139.
ūr prep. 'ur': **ur** 203.
ūtfar f. 'utfärd': sg. dat. **utfaru** 134.
- vār* pron. 'vår': sg. nom. m. **uar** 36, 142, dat. f. **uari** 178, 183, ack. m. **oarn** 158, f. **ora** 21, pl. ack. f. **orar** 60.
vega vb 'dräpa': pret. 3 sg. **uaah** 132.
vera vb 'vara': pres. 1 sg. **ar** 104, 3 sg. **ir** 120, **ar** 203, 3 pl. **iru** 135, pret. 1 sg. **uar** 55, 3 sg. **uas** 77, **uar** 114, 188, **uar** 48, 55, 70, 78, 99, 100 (2 ggr), 124, 129, 158 (2 ggr), 170, 171, 182, 217, **u ... r** 198, **-r** 217(?), imp. 2 pl. **uarin** 104, pret. part. n. **uarit** 107.
verða vb 'varda, bliva': pret. 3 sg. **uarþ** 100, **- - rþ** 135.
veritas lat. subst. f. 'sanning': sg. gen. **feritatis** 73.
vestrnorr adv. 'nordväst': **uestr nor** 131.
- viðr* prep. 'vid': **uiþr** 166.
vilia vb 'vilja': pres. 1 sg. **uil** 128, 2 pl. **uillin** 128, pret. 3 sg. **uildi** 21, **uilti** 158.
vinna vb 'arbета, utföra': pret. part. n. **unit** 80, 203.
vīr pron. 'vi': nom. **uir** 208, **uir** 107, 128, dat. **us** 104, 108, 115, **os** 104, ack. **us** 8, 128.
væl adv. 'väl': **uel** 103, **-l** 158(?).
vælkomin adj. 'välkommen': pl. nom. m. **uelkum : nir** 104.
værk n. 'verk', se *mūrværk*, *træværk*.
- urn. *wurkjan* vb 'arbета, utföra, göra': pret. 3 sg. **wrtaa** 98.
- yfir* prep. 'över': **yfir** 75, **yfir** 1, 3, 4, 11, 12, 35, 60, 65, 66, 68, 71, 100, 101, 102, 103, 201, **yvir** 21, 33, 42, 55, 67, 99, 118, 174, **yuir** 5, **yifir** 2, **yfer** 63, **y - - r** 24, **ufir** 7, 76 (2 ggr), 161, 212, 214, **ufr** 39, **ifir** 182, **buir** 29.
- æftir* prep. 'efter': **eftir** 46, 116, 199, 203 (2 ggr), **eftir** 111, 134 (2 ggr), 135, 188, **heftir** 59, **efder** 170, **ef** | 37, **iftir** 136, **yftir** 215, **yftir** 92, **ebtir** 113, 114, **hebtir** 112, **eptir** 101, **eptir** 151, **epter** 36, **ibtir** 107, **ubtir** 113, **btir** 48, **i - i** 206(?).
- æiga* vb. 'äga': pres. 3 sg. **a** 51, 58, 147, 148, 150, pret. 3 sg. **ati** 21, 136, **atti** 152.
- æinigr* adj. 'ende': sg. ack. m. best. **ainika** 138.
 1. *æinn* obest. artikel 'en': nom. f. **ain** 104, ack. m. **en** 100.
 2. *æinn* räkneord 'en': dat. m. **ainum** 119 (6 ggr), n. **ainu** 99, 100, ack. f. **aina** 136; n. **at** 48.
- ændas* vb 'ända sitt liv, dö': pret. 3 sg. **entapis** 207.
ænkia f. 'änka': sg. nom. **enkia** 201.
ærkibiskup m. 'ärkebiskop': sg. ack. **irkibiskub** 158.
ærna vb 'utverka': pres. konj. 3 sg. **irni** 199.
- øykr* m. 'ök, dragare; par dragare': sg. dat. **eyk** 119 (6 ggr), pl. dat. **eykium** 119 (5 ggr), **eykiu : m** 119.

PERSONNAMN

- Agnmundr*: nom. **ahnmundr** 119.
Aldviðr: ack. **altuip** 151.
Alvaldr: nom. **alualdr** 199.
Ambrosius biskop av Milano: gen. **ambrosii** 194.
Atli: nom. **atli** 59.
Auð(h)vatr: nom. **auptatr** 123, 63(?) jfr *Auðvaldr*.
Auðræifr: nom. **auptraif** - 47, gen. **autraifs** 168.
Auðulfr: nom. **auptulfr** 28.
Auðvaldr: nom. **auptaldr** 65, 200, **auptatr** 63(?) jfr
Auð(h)vatr, gen. **auptaltz** 201, ack. **auptalt** 11.
- Barnabas* apostel: gen. | - **rnabe** 194.
Bartolomeus apostel: nom. **barpolimeus** 199.
Benedikter: nom. **bendikter** 159.
Berno: nom. **berno** 217.
boriaukr (nom.) 5.
Böt-: nom. **bo** - - - 55, ack. **bo** : **t** | 103.
Bötbjærn: nom. **botbiern** 136.
Bötföss: gen. **botfosar** 60 (2 ggr).
Bötfriðr: ack. **bofrip** 5, **botfrir** 63.
Bötgæirr: nom. **botair** 36, **butair** 163, gen. **buais** 36(?),
ack. **butai** - 161(?), kasus ovisst **botkair** 61.
Böt(h)vatr: nom. **botuatr** 37.
Böt(h)æiðr: nom. **botaiþr** 173, 188, **butaiþr** 39, 182,
gen. **boto** - - **or** 129(?), ack. **botaapi** 36, **butaiþu**
71, **-utaipu** 12, **bulaipu** 206, **butapu** 29, **budaitu**
55(?).
Bötlíkn: gen. **botlíknar** 120, kasus ovisst **bolíkn** 197.
Bötmundr: nom. **botmundr** 78, 163, **butmuntr** 207, 208,
gen. **b** - - **mun** - **ar** 198.
Bötræifr: nom. **butraifr** 207, 208, ack. **botraif** 203.
Bötstæinn: ack. **boztan** 201.
Botti: ack. **bo** - | 215.
Bötpiūð: ack. **botiaupu** 35, 75.
Bötulfr: nom. **botulfr** 215, **botolfr** 102, **potolbar** 126,
botulf 80, gen. **botulfs** 173, ack. **botulf** 33, 67, 103.
Bötvarðr: nom. **botuarþr** 71.
Bötvī: nom. **botui** 58, gen. **butuia** 81 (läsfel i texten
s. 122), ack. **butuiu** 42.
Bötvíðr: nom. **botuiþr** 115, 119, 133, 150, **botuir** 60(?),
boluiþr 65, **butuiþer** 152, gen. **botuiþar** 195, **botuiþa**
167, **botuiþa** 64, dat. **botuiþi** 44, ack. **botuiþ** 206.
- Dan*: nom. **tan** 136.
- Farbiorn*: nom. **farborn** 181.
Fargæirr: nom. **fargair** 119, **fargair** 63.
- Folkarr*: nom. **folkar** 118.
Folkviðr: nom. **fullkuiþr** 154.
Friðgæirr: nom. **fripgair** 199.
Friðmundr: nom. **fripmun** - **r** 186.
Frosti: nom. **frusti** 59.
- Ga(g)nviðr*: ack. **kanuip** 206.
gefs (nom.) 115.
Gertrud: nom. **garttud** 174.
Gunnbiorn: nom. **kunborn** 181.
Gunnvarr: nom. **kunuar** 207, 208.
Gæiralfr: ack.(?) **kairalf** | 57.
Gæir(h)íalmr: ack. **kairielmr** 138.
Gæir(h)vatr: nom. **kairuatr** 113, **kairuatr** 158 (2 ggr),
gen. **kiaaruatar** 114.
Gæirlæifr: nom. **kairl** - **ifr** 203.
Gæirmōðr: ack.(?) | **rmuþ** 200.
Gæirniūt: nom. **kairaiaut** - 113.
Gæirvaldr: nom. **kairualtr** 210, **gairualtr** 101, **garualtr**
155, **gairualr** 123, ack. **gairualt** 101.
Gæirvī: gen. **kairuiar** 183.
Gæirviðr: nom. **kairuiþr** 203.
- Hagnviðr*: nom. **haknuipr** 200.
Hallgæirr: nom. **hlkair** 59.
Hall(h)vatr: nom. **haluatr** 119, gen. **aluaz** 164.
Hallþiūð: nom. **haltiaup** 201, ack. **haldiaupu** 3.
Hallvarðr: nom. **haluarþr** 120.
Hallvī: gen. **haluia** 115 (2 ggr), ack. **haluiu** 4.
Hans: nom. **hans** 105.
Hēlföss: ack. **hair** : - **os** 136(?).
Hēlvī: nom. **hailui** 215, **haili** 136.
(H)iðrulf: ack. **iurulf** 110.
(H)rōaldi: ack. **rualta** 109.
(H)rōðarr: nom. **roþar** 135.
(H)rōðbiærn: nom. **ropbiern** 203.
(H)rō(ð)finn: ack. **rofin** 1.
(H)rōðföss: gen. **ropfoar** 134, ack. **ropfos** 134.
(H)rōðgautr: nom. **ropkutr** 135.
(H)rōðgæirr: gen. **ropkais** 111.
(H)rōð(h)æiðr: nom. **ropaiþr** 199, ack. **rupaiþu** 206.
(H)rō(ð)líkn: nom. **rol** - - **n** 151(?).
(H)rō(ð)læikr: nom. **rolaikr** 1, **roeaikr** 119, ack. **rohlla**
+ **ik** 118.
(H)rōðormr: gen. **rop** - - **ms** 199, ack. **ropurm** 199.
(H)rōðþiūð: gen. **ropiaupar** 112, ack. **ropiaup** 111.

- (H)rōðvaldr: nom. **roþualdr** 164, **roþualr** 119, **roþanþr** 135(?).
- (H)rōðvi: nom. **rupui** 33, **rupvi** 100, gen. |**puar** 13(?), ack. **rupui** 63, kasus ovisst **rupui** | 161.
- (H)rōðviðr: nom. **rupuiþr** 67, ack. **roþuiþ** 103.
- (H)rōðvisl: nom. **ropuisl** 134, 181.
- (H)rōðælf(r): nom. **ropalf** 134.
- Hvatr: nom. **huatr** 159, **huatar** 159 (2 ggr).
- hvatr: nom. |**huatr** 53(?), ack. |**at** 208(?).
- Hæglæikr: nom. **hehlaikr** 28.
- Hægmundr: nom. **hehmundr** 119.
- Hægvaldr: nom. **huatr** 97(?), dat. **hehualdi** 21.
- Hægviðr: nom. **hehuiþr** 119, **hahuer** 119(?), gen. **hehuiþar** 165, **hehuiþa** 33.
- Hærrōðr: nom. **herupr** 37.
- Ingimarr: nom. **ingemar** 172.
- Ísagr: nom. **isagr** 156.
- Iacobus: nom. **iacobus** 31, **iakobus** 177, gen. **iacobi** 50.
- Iakōbr: nom. **iakaubr** 47, 101, 201, - - **kaubr** 104, **iakoubar** 13, **iakaupr** 99, 151, **iakopr** 177, **iakoper** 159, **iakob** 104, 202 (2 ggr), **iakup** 104, gen. **iakobs** 35, 124, **iakaubs** 21, **iakaups** 132, **iakaufs** 165, **iakus** 36, ack. **iakop** 100.
- Iesus: nom. **ihesus** 31, **gesus** 38, 104, 115, 118, 167, 168, **gessus** 104, **kesus** 38, gen. **gies** - | 176.
- Iōhan: nom. **iohan** 69, **ioan** 62, 119, 122, **iuan** 4, 38, 103, 152, 162, 163, 166, 178, gen. **ioans** 35, ack. **io** - **n** 212.
- Iohannes: nom. **iohannes** 105.
- Iohannes apostel: nom. **iuan** - | 54(?).
- Iohannes martyr: gen. | **h** - **nn** - **s** 194.
- Iōr- se *Hīōr*-.
- Iudas apostel: gen. **iute** 78.
- Katarīna, *Katrīn*: nom. **katrin** 35, 42, 60, **rarin** 29, | **rin** 28(?), nom.(?) | **rin** 192(?).
- Kristr: nom. **kristr** 63, **krist** 115, **kris** - | 200.
- Kristus: nom. **kristus** 104, 118, 167, 168.
- Laurentius martyr: nom. **laurencius** 31, gen. **lafranz** 124.
- Līkn(h)vatr: gen. **liknata** - 114, ack. **liknat** 113.
- Līk(n)mundr: gen. **likmuntar** 141, **likmun** - **ar** 198.
- Līk(n)ræifkr: nom. **likraibr** 113.
- Līknvī: gen. **liknuiair** 114.
- Līknviðr: nom. **liknuipr** 119, **likuipr** 119, gen. **liknuipar** 120, ack. **liknuip** 99.
- Marcus evangelist: gen. **m** - | 194.
- Margarēta, *Margrēta*, *Margit*: nom. **markit** 78, oblik form - - **rgretu** 217.
- Maria Jesu moder: nom. **maria** 54, 84, 104, 105, 108, 142, 179, **mari** - 104, **marria** 104, **m** - - - - 104, **mar** 179, gen. **maiu** 63, kasus ovisst **maria** 104. Se även *Ave Maria*, *Mariumæssodagr*.
- Mariksen: nom. **mariksen** 105, **ma** - **iksen** 105.
- Mattīas, *Mattis*: nom. **mathis** 105.
- Merila: nom. **mrla** 98(?) jfr *erilar*.
- Michael ärkeängel: nom. **mikal** 203.
- mundr: nom. **rinm** : **untr** 22.
- Mundvaldr: gen. **mundualz** 173.
- mutifu (ack.) 116.
- Nicomedes martyr: gen. **nikomedis** 194.
- Nikulās, *Nika*: nom. **nikulas** 11, 132, 196, 217, **nikulaas** 60, gen. **nikulasa** 49, 107, **nikulasar** 183, **nikur** 195(?), ack. **nikulas** 21.
- Næmr(?) : nom. **nemr** 203(?) jfr *næmr* adj.
- Öfæigr: nom. **ofaihr** 75.
- Ölāfr, *Öli*: nom. **olaf** 8, 38, **olafer** 106, **olauir** 31, **ulaf** 206, **olaf** 172, **ollaf** 15, **olof** 104, **ol** - **f** 161, **oli** 36, **ole** 21, gen. **olaafs** 182, ack. **olaf** 33, 99, 182, 215.
- Olavus: nom. **olaus** 50, **o** - 175.
- Ormika: nom. **ormiga** 216.
- Öttarr: nom. **utar** 113.
- Paulus martyr: gen. **b** 194.
- Pētar, *Pēto*: nom. **betar** 22, 55, 70, **bepar** 2, **bitr** 12, **beto** 142 (2 ggr), gen. **petars** 170, **beders** 133, ack. **petar** 102.
- Primus martyr: gen. **brimi** 194.
- Processus martyr: gen. | - **essi** 194.
- Rāðarr el. *Rāðgæikr*: gen. **rapars** 122.
- Rāð(þ)ialfr: nom. **rapialbr** 113.
- Ragni: gen. **rakna** 200.
- Ragnvaldr: nom. **rannalt** 217, gen. **ranguals** 64.
- Ragnviðr: nom. | **nhuipr** 101.
- Rō(ð)- se *Hrō(ð)*-.
- Rōnviðr: nom. **ronuipr** 119.
- Saxi: nom. **saksi** 199.
- Siali(?): nom. **siali** 146(?).
- Sibba: nom. **siba** 111, 112.
- Sigbiærn: ack. **sihbiern** 203.
- Sigfrīðr: ack. **sigrip** 5.
- Siglæifkr: nom. **sihlaivir** 147.
- Siglæikr: gen. **sihlaihs** 35.
- Sigmundr: nom. **sigmutr** 203, **sikmutr** 203.
- Sigræifkr: nom. **sihraifr** 69, | **aifr** 46(?), ack. **sigraif** 203.

Sigtryggr: gen. **si** : **trigs** 29, **si - trihks** 42.

Sigþiūð: nom. **sihpiaup** 196, **sihpap** 115, gen. **sihpiaupar** 195.

Sigulfr: nom. **sihulfr** 119.

Simon: ack. **simon** 99, **simun** 7.

Simon apostel: gen. **simi** 78.

Skioldr: gen. **skialtar** 156(?).

Þiokki: nom. **þioki** 148.

-þiūð: ack. | **þiaupu** 34.

Þiūðmundr: nom. **þi - þ - u** | 183.

Þorstæinn: nom. **þorstain** 135.

Uddgæirr: ack. | **tkain** 220.

Uddr: nom. **utr** 136.

Ulf(g)æirr: nom. **ulfuair** 216.

ungagana (gen.?) 115.

Ūni el. *Unni*: nom. **uni** 200.

Unvaldr(?): ack. **unualt** 80.

-viðr: nom. **-iki - ipr** 34, | **uipr** 66.

Vitalis martyr: gen. **vit** | 194.

Væmundr: nom. **ueumnter** 144(?).

Æi:- ack. **ai - - -** 135.

Æibiærn: ack. **aiþiern** 203.

Æi(h)vatr: nom. **aiuatr** 113.

Æilikn: ack. **ailikni** 114.

Æirīkr: nom. **airīkr** 68, **erīk** 100.

Æringisl: nom. **iringils** 159.

Æstriðr: ack. **estripi** 46.

ORTNAMN¹

Aachen: dat. **takn** (el. **tagn**) 126.²

Alskog (sn): dat. **alsku** 150.

Anga (sn): gen. **angua** 115, dat. **ankum** 111.

annuhanenkium (dat.) 132.

Arges (Hemse sn): **argais** 58.

-arve (Näs sn): **kr - ku - rfi** 34(?).

Atlingbo (sn): dat. **atligabo** 122.

Atlings (Atlingbo sn): **-tliks** 201.

Bjärs (Västerhejde sn): dat. **berhi** 210.

Burge (Eksta, Levide el. Hablingbo sn): dat. **burh** 67
(2 ggr).

Burge (Öja sn): dat. **burh** 21(?).

Bällings (Sanda sn): dat. **beligabo** 182 (2 ggr).

Ekebys (Ganthems sn): dat. **akebu** 152.

Eksta (sn): gen. **aista** 71.

Fröjel (sn): dat. | **-yil** 192(?).

Gannarve (Fröjels sn): **ganuiða** : **arvi** 166.

Garde (sn): gen. **galda** 107, dat. **karpum** 114.

Grekland: nom. **krikiar** 216.

Gräne (Väte sn): dat. **grenium** 178.

Hageby (Etelhems sn): dat. **hah** : **h - b** - 55(?).

*Hagnestäde (Rone sn): dat. **hangnastepu** - 33.

himunafi (Valls sn?; dat.) 206.

*Hinsarve (Öja sn?): **hinsarfa** 22.

Holmgård (Novgorod): dat. **hulmka** - | 220.

Hunninge (Klinte sn): **huntenkia** 129, dat. **hundingium**
164.

Island: nom. **islat** 216.

Isome (Väte sn): dat. **s - homi** 177.

Isums (Atlingbo sn): **isem** 202 (2 ggr).

Jerusalem: nom. **iaursalia** 216.

Kambs (Halla sn): **k - mbs** 142.

Kauparve (Hejde sn): **kauparfa** 170.

Krasse (Guldrupe sn): **karassa** 126.

Kullands (Gerums sn): **kullanz** 78.

Kumble (Ganthems sn): **kumb** | 142.

Lillrone (Lye sn): dat. **litlaronum** 99.

Lunde (Norrlanda sn): **lundí** 152.

lupar 21.

Lye (sn): dat. **lyum** 101 (2 ggr).

Mannegårde (Lye sn): dat. **managardum** 100, **mana** :
garpum 103.

marpa (Sundre sn ?) 2.

*Megensarve (Lye sn ?): **megensarfa** 102.

Mölner (Väte sn): dat. **melno** 174.

Nickarve (Vänge sn): **nikkarfua** 124.

Nore (Vamlingbo sn): dat. **nora** 4.

Ocksarve (Hemse sn): **aukar** : **sarfa** 55, | **sarfa** 55(?),
gen. **aukarsarfa** 55.

*Ridanäs (Klinte sn ?): ack. **riða** : **nes** 166.

Ringome (Mästerby sn): dat. **rigaim** 173.

Robbenarve (Garde sn): **robbern** : **arua** 106.

*Rodmarsarve(?): **roþmas** : **arfi** 201(?).

Rone (sn): dat. **ronum** 33.

Rotarve (Lye sn): **ropuilaarfi** 101.

Sigsarve (Grötlingbo sn): **sihlaihs** : **arfa** 35(?).

Sjonhem (sn): dat. **siaunaim** 163.

Slitegårds (Dalhems sn): dat. **slitaka** - - | 141.

Snoder (Sproge sn): dat. **snoþu** 65, 66, 71.

Snögrinde (Klinte sn): dat. **snoy** : **krin** : **tum** 168.

Suders (Hamra sn): **supr** 8(?).

Sundre (sn): dat. **sundru** 35.

Särkland: nom. **serklat** 216.

ualtika 136.

Ulvshale (på Möen i Danmark): dat. **ulfshala** 207.

Urgude (Sproge sn): **yfir** : **guðarfa** 70.

¹ Uppslagsordet har den form som anges i Svensk ortförteckning 1974. – Ett 30-tal runbelägg saknar kasusbestämning; ortnamnen fungerar i dessa fall som tillnamn.

² Se E. Salberger, Runsvenska namnstudier (1978), s. 175 f.

Vindö (i Kurland): dat. **uítau** 135.

Visborg (slott S om Visby): dat. **uis · borh** 100.

Väskinde (sn): dat. **ueskini** 123.

Västergårda (-e; Fide resp. Sundre el. Vamlingbo sn ?):
dat. **vestir : gardum** 42.

Västergårde (Sundre sn): dat. | **garpum** 3(?).

Västerväte (Väte sn): dat. **uestr : huetium** 173.

*Vätaburg: dat. **uetabrhum** 36.

Öja (sn): dat. **ayu** 22, **oaboi** 5(?).

Österby (Anga sn): dat. **austerpy** 118.